

PRIKAZI — COMPTES RENDUS

OPĆA GEOGRAFIJA

BAULIG H., *Causalité et finalité en géomorphologie*. (Otišak iz »Glaciers and Climate« Geografska Annaler, Sv. 1-2, str. 321—24, Stockholm 1949.)

Pisac ukazuje na štetna uvlačenja antropomorfizma i finalizma u geomorfološka izlaganja, osobito kad je riječ o rijekama, za koje se često kaže da »biraju«, »teže«, »napadaju« i sl. S tim u vezi je i pogrešna definicija erozionog ciklusa, koji ne »teži« da uravni zemljište, već je smjena promjena, koje su međusobno uzročno povezane.

Erozija ovisi o uzrocima, koji je izazivaju ili na nju utječu: nagib, materijal i dr. Kad oslabi otpor, oslabe i sile, uspostavlja se nestalna ravnoteža, koja s vremenom postaje sve stabilnija. Težnja prema stabilnoj ravnoteži — to je smisao geomorfoloških procesa.

J. Roglić

BERG L. S.: Географические зоны Советского союза — treće izdanje (OGIZ-GEOGRAFIA, str. 397 s mnogo fotografija i karata u tekstu i van teksta, Moskva 1947.).

U uvodu (str. 5—33) daje autor definiciju geografskog predjela »landšafta« kao osnovne geografske jedinice i izlaže svoje poglede na geografiju uopće. Mi ćemo se najviše osvrnuti na taj dio, jer je od općeg interesa.

Prije su se pojmom »landšaft« označivali istovrsni oblici u reljefu, govorilo se na pr. o dinskom, morenskom, dolinskom, jezerskom ili vulkanskom predjelu. Danas se tim nazivom obuhvaćaju ne samo istovrsni oblici reljefa, nego i mnoge druge pojave na Zemljinoj površini. Geografski predjel predstavlja takvu sintezu predmeta i pojava, u kojoj fizičko-geografske i antropogeografske pojave čine jednu harmoničnu cjelinu. Među elemen-

te predjela spada i tlo. Pisac uspoređuje predjel s organizmom; kao što kod organizma dijelovi uvjetuju cjelinu, a cjelina utječe na sve dijelove, tako i kod predjela, ako promijenimo bilo koji njegov dio, on se sav mijenja. Preoravanjem stepe ne samo što se narušava tlo i prirodno stepsko raslinje, nego to utječe i na temeljnicu, raspored snježnog pokrivača, mikroklimu, karakter erozije i reljef. Zadaća je geografa, da shvate i objasne mehanizam tog složenog kompleksa.

Geografski se predjeli raspadaju u manje geografske individue i obrazuju veće skupine, predjelne zone. Začetnik ideje o predjelnim zonama bio je veliki ruski pedolog V. V. Dokučajev (1846.—1903.). Učenje o predjelnim zonama nastavljeno je u Njemačkoj (prof. Passarge) i u Rusiji (prof. Berg).

Geografija izučava, čime i kako su ispunjeni prostori na Zemlji. Ona proučava predmete i pojave višeg reda, komplekse. Biocenoza je jedinica višeg reda, ali predjel (landšaft) je jedinica još višeg reda: to je »društvo društava«. Geografija je nauka o geografskim predjelima; dijeli se na opću (zemlevedenje) i posebnu (stranovedenje). Pisac smatra, da su se oba ova suvremena pravca u geografiji — geografija kao stranovedenje, t. j. opisivanje posebnih zemalja ili kontinenata, i geografija kao nauka o predjelima — začeli u Rusiji.

Dalji je zadatak geografa, da izvrše rajoniranje na velike prirodne oblasti i utvrde zakone grupiranja. Kao što je za historika ili geologa (t. j. historika Zemlje) najvažniji razvoj u vremenu, tako je za geografa najvažniji raspored u prostoru.

Pisac naročito ističe značenje karte u geografskoj nauci; ona je početak i svršetak geografskog izučavanja. S druge je strane karta tek skelet, koji dopunjuje dobar opis predjela.

Dalje pisac izlaže faktore, koji čine geografski predjel, i iznosi utjecaje cje-line na sastavne elemente. Relijef se vrlo često ne slaže s predjelnom zonom, jer je isti rezultat sila, koje djeluju kroz nekoliko geoloških perioda. Svaki predjel ima svoju osobenu klimu; šumski se predjel razlikuje od otvorenog polja, čak se i klime pojedinih tipova šuma između sebe razlikuju (borova od jelove šume); klima riječne doline razlikuje se od klime okolnog šumskog područja; klima oaze oštro se odvaja od klime okolnog pijeska; klima gradova od klimatskih prilika sela. Klima je u tijesnoj vezi s predjelom. Zemljišni i biljni pokrivači još nisu došli u sklad s klimama. To se može vidjeti u savani (kao prelaznoj oblasti između šume i stepe), koja bi se s vremenom, pri nepromjenljivoj sadašnjoj klimi, pretvorila u šumsku oblast (ako se u taj proces ne bi umiješao čovjek).

Dalje pisac iznosi utjecaj predjela na hidrografske prilike.

Osobita je pojava, kako predjel utječe na stvaranje tla. U različitim oblastima na istoj geografskoj podlozi obrazuju se različita tla, i — obratno — u istom predjelu na različitim podlogama nastaju istovrsna tla.

I oblici reljefa tijesno su povezani s predjelom. To se vidi po tome, što se jako razlikuju oblici Zemljine površine, na primjer: u pustinji i u vlažnoj (šumskoj) zoni umjerene klime. Neki oblici reljefa utoliko su karakteristični za predjel, što su davno dobili vulgane nazive (kraški, morenski, lesni, suškanski predjeli i drugi).

Utjecaj predjela na biljke i životinje (biocenozu) je dvojak: selektivni i preobražavajući.

Predjeli se tokom vremena mijenjaju, i geografija proučava njihovu promjenu. Predjel je moguće shvatiti, ako je poznata njegova prošlost. Promjene su povratne i nepovratne. Kod prvih (cikličkih) promjena radi se o povratku u prijašnje stanje. Drugi tip promjena je nepovratan (progresivan).

Može se navesti mnogo dokaza, da je u historijsko doba klima postala vlažnija. Zbog toga se na sjevernoj hemisferi zone pomjeraju k jugu: tundra potiskuje šumu, šuma stepu, a stepa pustinju. Stvaranje lesa (prapora) uvjetovano je sušnom klimom, dok razvitak i nalaz crnice na istom mjestu svjedoči o vlažnijoj klimi. Mogućnost uvida u prošlost predjela putem izučavanja tla jest jedna od bistavih stranica ruske pedologije. Najposlije autor

ističe čovjeka kao najmoćnijeg preobrazitelja predjela. Pored čovjeka najveći utjecaj ima promjena klime.

Prošlost predjela može se čitati iz tla. Tlo odražava klimatske prilike i biljni svijet u doba stvaranja tla. Razumljivo je, što se ruski geografi toliko služe podacima pedologije i što su ruski pedolozi toliko geografi (kao Dokučajev).

Na temelju ovih osnovnih znanja pisac prelazi na opisivanje pojedinih zona SSSR-a, i to vrlo opširno. U glavi I. (str. 34-76) opširno iznosi osobine tundre: klimu, biljni svijet, tlo i tipove tundre, uvjete poljodjelstva, reljef i životinjski svijet i, najposlije, zanimljiva razmatranja o podrijetlu tundre.

U glavi II. prikazuje osobito opširno zonu šume (str. 83-283), u kojoj su izdvojene dvije podzone: podzona tajge i podzona mješovite šume. U svakoj od njih opširno ocrtava klimu, reljef i osobito raslinje, dalje tlo, te životinjski svijet i gospodarsko značenje ovih podzona.

U III. (posebnoj) glavi (226-283) bavi se zonom listopadne šume Dalekog Istoka (Poamurje).

Posljednja IV. glava (str. 285-387) posvećena je prelaznoj šumsko-stepskoj zoni, ljesostepu.

Na kraju svake glave, kao i na kraju uvoda, navedena je bogata literatura.

R. Bošnjak

BEŠKOV A. S.: *Общая экономическая география* (Univerzitetska biblioteka No 381, str. VII+416 sa 102 skice i dijagrama u tekstu. Sofia 1948.).

Pisac je podijelio knjigu u dva dijela. U prvom, kraćem, dijelu (83 stranice) daje elemente opće antropogeografije, u drugom, mnogo opširnijem (303 stranice), prikazuje opću ekonomsku geografiju.

Ekonomsku geografiju obradio je u odjeljcima: gospodarska geografija, geografija transporta, vodeni putevi, zrakoplovstvo i avijacija (nije jasno, zašto zrakoplovstvo i avijacija i trgovina. Neobična je podjela pri obradi transporta. Pisac u odjeljku o geografiji transporta obrađuje samo suhozemni promet, a u posebnim odjeljcima prikazuje promet na vodi i zračni promet. Normalno se pod geografijom transporta podrazumijeva sav promet (na kopnu, u zraku i na vodi). Način obrade transporta u ovoj knjizi dovodi do nepotrebnog i štetnog cijepanja cjeline.

U samom prikazu ekonomske geografije autor je na uobičajeni način obradio opću ekonomsku geografiju — prvo obrađuje gospodarska dobra, koja daje biljni svijet, zatim ona, koja daje životinjski svijet, i na kraju gospodarska dobra, koja daje mineralni svijet.

Knjiga je dobro ilustrirana, ali joj na žalost nedostaju najnoviji podaci.

Na kraju je dan dosta bogat popis stručne literature i registar imena i pojmova.

I. Crkvenčić

CAPOT-REY R.: La Géographie de la circulation sur le continent. — Librairie Gallimard, sa 216 str., 32 table fotografija u prilogu i 5 crteža u tekstu. Pariz 1946.

Ova je knjiga izašla kao 20. svezak kolekcije »Géographie humaine«, koju uređuje P. Deffontaine.

Izlaganja su podijeljena u tri dijela.

U prvom je dijelu izložen odnos i međusobna povezanost prometa i načina života. Najprije su raspravljena gibanja, prometna sredstva i putovi kod nomada. Zatim je prikazano značenje prometa kod stalno naseljenog stanovništva, i to prema sredinama, gdje žive: u planinama, nizinskim selima i gradovima.

Izložene su etape razvoja prometa od pješackog i nosačkog do avionskog. Na kraju su raspravljene dvije posebne forme gibanja: hodočašća i turizam.

U drugom su poglavlju izložene forme prometa prema prirodnim sredinama: u šumama, pustinjama, planinama i na rijekama.

Posljednje poglavlje raspravlja odnos prometa i naseljenosti; odnos prometnih linija i naselja; utjecaj željeznice na kolonizaciju i napokon utjecaj prometnih sredstava (željeznice i automobila) na iseljavanje sa sela.

U zaključku je naglašen utjecaj razvoja prometa na smanjenje udaljenja i svladavanje prirodnih zapreka.

Zanimljiva izlaganja ilustrirana su dobrom izabranim fotografijama.

A. Blanc

A. CHOLLEY: Guide de l'Etudiant en géographie (str. 1—232, Presses universitaires de France, Paris, 1942).

Iako je ovaj zanimljivi rad objavljen pred više godina, smatramo potrebnim i

korisnim da na njega skrenemo pažnju, jer je, ne samo općenito već i za nas posebno, vrlo aktuelan. Kao što se vidi u članku, koji je objavljen u ovom svesku našeg glasnika, prof. Cholley mnogo se bavi problemima geografske naučne metode — svakako najbitnijeg i najdelikatnijeg problema naše struke.

Ovaj rad je napisan nakon dugogodišnjeg rada sa francuskim studentima i mladim stručnjacima. Autor konstatira kao najveće nedostatke kod mladih stručnjaka: a) verbalizam i nepreciznost u mišljenju i izražavanju; b) nepoznavanje biti i metode geografskog rada i slabo lučenje od historije i c) nepoznavanje upotrebe, izrade i značenja karata i crteža.

Vodeći računa o gornjim konstatacijama, pisac najprije raspravlja o zadaći i metodi geografije. Treba istovremeno imati u vidu dinamičnost pojedinih elemenata i kompleksnost i međusobne utjecaje sastavnih dijelova geografske sredine.

Dalje su izložene bitne karakteristike glavnih dijelova geografije: regionalne i opće geografije. Treba podvući da autor s pravom stavlja regionalnu geografiju na prvo mjesto.

Posebno poglavlje govori o značenju i upotrebi kartografske predstave u geografskom radu. Napokon je izložena razlika između historijskog gledanja i geografskog rada. Ovo je naročito važno za Francuze, jer se kod njih historija i geografija na sveučilištu povezano izučavaju.

Drugi dio je posvećen obradi osobina i problema francuskog sveučilišnog studija geografije. Izlaganja su protkana konkretnim primjerima i stručnim uputama, kao na pr. popis najvažnije stručne literature potrebne studentima.

Prof. Cholley priprema opsežnije djelo, koje treba da uskoro izađe, i u kome će dalje razraditi svoja shvatanja o biti i specifičnosti geografske naučne metode. To će biti velika dobit, jer je metoda ne samo najdelikatniji problem već i glavna prednost geografskog rada, a prof. Cholley je na tom području među vodećim stručnjacima.

Pišćeve konstatacije nedostaka kod mladih francuskih stručnjaka i kod nas su redovita pojava. Nekritičnost, nepreciznost i verbalizam jesu pojave, koje su međusobno povezane. Naši studenti, na žalost, redovito i nemaju prilike da upoznaju bit, nauče dobro koristiti i sami izrađivati kartografske radove. Naši su radovi ne samo opterećeni nesigurnim podacima iz tradi-

cije ili suvišnim navodima iz historije, već se često neorganski unose činjenice uzete iz prirodnih nauka. Pitanje naučne metode i za nas je, dakle, veoma važan problem, te će djelo prof. Cholleya dobro doći ne samo studentima već i stručnjacima.

J. Roglić

DARBY H. C.: *The Theory and Practice of Geography*. The University press of Liverpool. Str. 1-22. Liverpool 1947.

Ovo je pristupno predavanje, koje je prof. Darby (danas na University College u Londonu) održao veljače 1946. na sveučilištu u Liverpoolu.

Pisac naglašava da je neobično ali potrebno raspravljati ove osnovne probleme za nauku koja spada među najstarije. Poslije antičkih uspjeha, u kojima naročito podvlači značenje Strabona, geografija je kao i druge nauke imala dugi period nazadka. Iznosi, kod nas manje poznate, pokušaje i priloge britanskih stručnjaka od 13. do 17. stoljeća. Za današnju geografiju imaju veliko značenje Vareniusova »Opća geografija« (1650.) i Cluveriusov »Uvod u geografiju svijeta« (1624.)

Darby smatra da su za geografiju, kao i ostale nauke, od naročitog značenja duhovni pokreti i prevladavanje racionalističkog gledanja krajem 18. i početkom 19. stoljeća. Ovo prekretničko doba je odgojilo A. Humboldta i K. Rittera, osnivače moderne geografije, koji su imali zajednički princip. »Isto tako je važno dobro razumjeti kao i opisati«. Osnivanje geografskih katedara na univerzitetima u Njemačkoj, osobito poslije 1870., slijedile su Francuska, USA, Italija i dr. Naprotiv u Velikoj Britaniji je to imalo slabog odjeka. Prva katedra za geografiju osnovana je 1887. u Oxfordu, a početkom stoljeća bilo je samo jedno profesorsko mjesto (University College u Londonu), drugo profesorsko mjesto je otvoreno tek 1917. u Liverpoolu.

Iako je između rata u organizaciji univerzitetske nastave i geografskom radu mnogo učinjeno u Velikoj Britaniji, nije se moglo nadoknaditi izgubljeno vrijeme, kao što je to pokazala 1939. godina. U engleskoj stručnoj literaturi nije bilo solidnih geografskih obavještenja o nijednoj stranoj zemlji; taj nedostatak je teško osjećalo ratno vodstvo. (Engleski geografi su tokom rata napisali za potrebe administracije 54 opsežna sveska o raznim državama, koje su došle u obzir za invaziju; 3 sveska o Jugoslaviji! — R.).

Glavni uspjesi engleskih geografa između dva rata bili su u ispitivanju vlastite zemlje. U tom pogledu je naročito važno kartiranje iskorištavanja tla (Land Utilisation); rezultati koji su bili od najveće važnosti za jačanje agrarne proizvodnje i regionalno planiranje.

U načelnim pitanjima profesor Darby smatra »da je regionalna geografija vrhunac našeg rada«. Kako geografski pojavi ne ovise samo o utjecajima u prostoru već su rezultati promjena u vremenu, pisac misli, da je nemoguće povući granicu između geografije i historije.

Zanimljiva je i vrlo jednostavna Darbyeva koncepcija, kakav mora biti dobar geograf: »Trebalo da bude sposoban za dvije: da čita s razumijevanjem novine i da se s interesom može kretati kroz svoj kraj i grad«. Zemlja je danas mala i svaki od nas ima dvije milijarde susjeda. Da bi razumjeli vijesti o svojim susjedima moramo poznavati njihovu zemlju i njihove potrebe. Za razumijevanje vlastitog kraja i grada nije dovoljna lista imena i niz statističkih brojeva, već poznavanje i međusobni odnos svih elemenata njihove geografske stvarnosti.

J. Roglić

Diluvial-Geologie und Klima (Poseban svezak Geologische Rundschau. Knj. 34. sv. 7 i 8. str. 305—787, sa 8 fotografija ličnosti, 147 fotografija i crteža i 11 tabla uz tekst. Redigirao C. Troll. Stuttgart 1944).

Trinaest rasprava ove interesantne publikacije, kao što u uvodu kaže C. Troll, treba da pokažu najnovije stanje naučnog istraživanja diluvijalnih prilika. U uvodu su izloženi glavni momenti i istaknuti najzaslužniji istraživači u dosadašnjim glaciološkim studijama.

F. Machatschek (Diluviale Hebung und eiszeitliche Schneegrenzdepression) raspravlja o značenju diluvijalnih izdizanja planina za pojave glacijacije. Ovo je izdizanje opće, ali nije nastupilo svagdje u isto doba i s jednakim intenzitetom — otuda regionalne razlike. Ali klimatske promjene ostaju i dalje osnovni uzrok spuštanja snježne granice (oko 1.200 met.) i pojave glacijacije, a tektonska su gibanja pri tome sudjelovala.

M. Pfannenstiel (Die diluvialen Entwicklungsstadien und die Urgeschichte von Dardanellen, Marmarameer und Bosporus) izlaže rezultate svojih studija o

kvartarnoj historiji Dardanela, Mramornog mora i Bospora. Smatra, da je ovaj kraj nakon radijalnih gibanja u početku diluvija ostao kasnije tektonski miran. Kvartarna morfološka evolucija Dardanela i Bospora bila je uvjetovana glacio-eustatičkim kolebanjima morske razine, pri čemu su Dardanele i Bospor naizmjenice bili tokovi i tjesnaci. Do würmske glacijacije postojala je veza između Mramornoga i Crnog mora kroz Sakarija-Bospor, koja je poslije zatrpala. Ove promjene vidio je i čovjek, te se uspomena na njih sačuvala u legendama.

D. Jaranoff (Das Klima des Mittelmeergebietes während des Pliozäns und des Quartärs) iznosi rezultate istraživanja klime sredozemnih predjela tokom kvartarne periode. Konstatira, da ima pouzdanih tragova postepenog hlađenja od gornjeg miocena na području Evrope i Mediterana.

Na Balkanskom poluotoku i uglavnom u sredozemnim predjelima ostavila je tragove samo posljednja glacijacija — to tumači izdizanjem planina tokom predwürmske, pasadenske (Stille) orogeneze. Nema razloga pretpostavki klimatskih promjena tokom historijskog vremena, kako bi htjeli neki arheolozi.

H. Louis (Die Spuren eiszeitlicher Vergletscherung in Anatolien) saopćuje rezultate svojih glacioloških istraživanja na području Male Azije.

J. Büdel (Die morphologischen Wirkungen des Eiszeitklimas im gletscherfreien Gebiet) ukazuje na veliko značenje geomorfoloških procesa, koje je uvjetovala hladna diluvijalna klima u nezaleđenim, periglacialnim predjelima (soliflukcija, urvine »Dellen«, šljunkovite napolavine, prapor, pijesak i t. d.)

A. Steeger (Diluviale Bodenfrosterscheinungen am Niederrhein) iznosi rezultate svojih istraživanja poremećaja mladodiluvijalnih naslaga u području donje Rajne. Ovi mali, ali mnogostruki poremećaji posljedica su zamrzavanja i odmrznjavanja površinskog sloja zemljišta tokom posljednje glacijacije.

L. Weinberger (Frostspalten und Froststrukturen in Schottern bei Leipzig) izlaže karakteristike i uzroke pet pukotina u diluvijalnim šljunkovima rijeke Saal kod Leipziga.

C. Troll (Strukturböden, Solifluktion und Frostklimate der Erde) na temelju veoma opsežne literature i bogatih vlastitih istraživanja raspravlja važan problem strukturnih tla i soliflukcije. Strukturna

tla mogu biti geometrijskih oblika i nepravilna. Ova pojava nije vezana samo za polarne krajeve, već je susrećemo i na visokim planinama — to je proces vezan za subnivalne predjele. Izložene su karakteristike, geografsko rasprostranjenje i različiti tipovi soliflukcije. Rad je veoma detaljno dokumentiran i dobro ilustriran, a na kraju je navedena bogata literatura, tako da daje odličan uvid u ovo važno pitanje.

L. Aario (Die spätglaziale Entwicklung der Vegetation und des Klimas in Finnland) rekonstruira tok postglacialnih klimatskih promjena u Finskoj na temelju paleobotaničkih istraživanja. Konstatira, da u Finskoj nema traga postglacialne toplije periode.

R. Finsterwalder (Eisshaushalt von Gletschern und Niederschläge in Gletschergebieten) raspravlja o hranjenju ledenjaka. Nove fotogeometrijske metode omogućuju, da se pomoću promjena na ledenim jezicima utvrdi, koliko je padalina primilo njihovo sabirno područje.

W. Wundt (Die Mitwirkung der Erdbahnelemente bei der Entstehung der Eiszeiten) iznosi prednosti astronomskih uzroka glacijacija, kako ih je izračunao i objasnio Milanković (nagib ekliptike, ekscentričnost Zemljine putanje i položaj perihela). Promjene u položaju osi omogućuju, a promjene u ekscentričnosti putanje isključuju istodobnost glacijacija na obje polutke. Utjecale su i promjene refleksije. Izdizanje kopna i spuštanje morske razine, spojeni s promjenama u zračnoj i vodenoj cirkulaciji, također su imali svoj utjecaj. Pomjeranje kontinenta ne dolazi u obzir.

W. Meinardus (Zum Kanon der Erdbestrahlung) osvrće se na Milankovićev »Kanon zagrijavanja Zemlje« i smatra, da kvantitativne termičke promjene, koje iz toga izlaze, ne mogu objasniti intenzitet glacijacije. Ove bi se promjene morale ponavljati kroz dugu prošlost Zemlje, a glacijacije konstatiramo samo u određenim geološkim vremenima. Treba uzeti u obzir u prvom redu terestričke uzroke, (odnos kopna i mora, promjene visina, kolebanje jačine morskih struja i sl.), a za ranije glacialne epohe dolazi u obzir i pomjeranje pola.

W. Behrmann (Das Klima der Präglazialzeit auf der Erde) govori o preglacialnoj klimi i konstatira, da su na Zemlji sigurno već u pliocenu, a čak i u srednjem tercijaru postojale klimatske zone analogne današnjima.

U ovoj vrijednoj i jedinstvenoj publikaciji iznijete su glavne teorije i saopćeni novi rezultati istraživanja o problemu, koji je ne samo od velikog geografskog, već i od općekulturnog interesa.

J. Roglić

EDELJSTEIN S. J.: Основы геоморфологии краткий курс, друго izdanje (GOSGEOLIZDAT, str. 390, s mnogo slika, crteža i skica u tekstu, Moskva-Lenjingrad 1947.).

Geomorfološka ispitivanja, s primjenom suvremenih geomorfoloških metoda, otpočela su u Sovjetskom Savezu tek poslije Oktobarske revolucije. Veliki je poticaj dalo osnivanje katedara geomorfologije na geografskim fakultetima u Moskvi i Lenjingradu. Zbog potrebe i važnosti geomorfoloških ispitivanja osnovana je i geomorfološka komisija pri Vsesojuznom geografskom obšestvu. Rezultat ove žive aktivnosti je geomorfološka karta SSSR-a, koja je pred objavljivanjem za evropski dio. Treba spomenuti da također i Geološki institut (CNIGRI, sada VSEGEI) poklanja veliku pažnju geomorfološkim radovima, osobito kvartarnoj geologiji i geomorfologiji.

Autor smatra, da je geomorfologija zauzela posebno mjesto i prema geologiji s jedne i prema fizičkoj geografiji s druge strane. S toga je gledišta i napisan ovaj udžbenik.

Knjiga sadrži 16 glava. U prvim se glavama izlaže predmet i zadaća geomorfologije, praktično značenje, metode geomorfoloških istraživanja, kartiranja i opisivanja, morfološka terminologija i principi klasifikacije. Pisac kritički gleda na dosadašnje principe klasifikacije morfoloških oblasti, bilo genetički bilo morfološki, i smatra, da ni jedan ni drugi nisu opravdani. Erozivni ciklus V. M. Davisa smatra kao čisto deduktivnu koncepciju, u kojoj su i termini nepravilno upotrebljavani. Ciklus, naime, znači zatvoren krug pojava, jer u prirodi nema ponavljanja prvobitnog stanja, pa makar se ciklus izvršio nesmetano do kraja. Trebalo bi govoriti o spiralnoobraznom razviku, a ne o cikličkom. Istina, i deduktivnom se metodom može katkada doći do važnih rezultata, ali on krije u sebi velike opasnosti; zbog prirode rada geomorfolozi se moraju mnogo služiti ekstrapolacijom.

U daljnjim glavama autor iznosi glavne kategorije oblika Zemljine površine,

njihov postanak i razvitak. Misli, da bi se moglo govoriti o facijama predjela. Katkada je razvitak suvremenog reljefa u punoj zavisnosti od predašnjem kako su to pokazala istraživanja A. V. Habakova u Južnom Uralu; takav reljef autor naziva »paljimpsestovij reljef«. Pisac misli, da bi geomorfološka istraživanja mogla imati veliko značenje za Vegenerovu teoriju postanka kontinenata. Svi se slažu, da je Atlantski ocean mnogo mlađi od Tihog oceana. Odatle slijedi, da i riječni sistemi Atlantskog oceana moraju biti drukčiji od onih Tihog oceana. Ako je Stari svijet činio s Novim jednu cjelinu, onda bi se morali naći morfološki tragovi tog jedinstva u razvitku Evrope i Sjeverne Amerike s jedne strane i Afrike i Južne Amerike s druge strane. Nedostaju geomorfološki podaci za ocjenu Vegenerove teorije s te točke gledišta.

U glavi XIII. iznosi dosadašnje rezultate o stvaranju oblika u kršu (prema radovima Cvijića, Pencka, Richtera, Grunda, Davisa i dr.), naročito s detaljnim osvrtom na razvitak špilja, iznoseći opširniju teoriju policikličkog razvika krša, koju je zastupao Davis. Ističe razliku između prijašnjeg shvaćanja (Cvijića i Grunda) i novih pogleda (Davisa i dr.) o postanku i razvitku špilja. Ukazuje na veliko prostranstvo krških terena u SSSR-u, ali nedovoljno istraživanih, i ističe potrebu i važnost ovog rada.

U glavi XIV. raspravlja o oblicima obalskog reljefa ističući različite tipove obala, metode izučavanja obalskih terasa s naročitim osvrtom na postanak pribrežne platforme sjevernih zemalja. Navodeći različita shvaćanja mnogih autora u ovom pitanju, ističe mišljenje Nansena, po kome su one dokaz izostatičkog gibanja Zemljine kore.

U glavi XV. raspravlja o otocima iznoseći također njihovu klasifikaciju i razna shvaćanja o postanku otoka.

Glava XVI. posvećena je utjecaju geografskih zona na razvitak reljefa; na kraju knjige dodate su tablice geomorfoloških simbola.

R. Bošnjak

FAUCHER D.: Géographie agraire. Types et cultures. (Géographie économique et sociale publiée sous la direction de A. Cholley, str. 382, Paris 1949.)

Agrarna geografija mlada je grana naše nauke. Osobito su je počeli njegovati Francuzi i Belgijanci. Faucherova

knjiga je izvrstan prinos za poznavanje ove grane. Iznijet ćemo stoga nekoliko misli, koje pisac donosi u uvodu, a govore o općim principima agrarne geografije.

Pod pojmom agrarnog života ne shvaćamo samo rad seljaka na zemlji oko kulturnih biljaka, nego i eksploataciju naturalne vegetacije, čiji plodovi mogu čovjeku služiti za hranu i odijevanje. Sabiranje plodova može biti analogno radu oko kultura tla. Slično je i s domaćim životinjama, jer je agrarni život usko povezan sa životinjama.

Agronom proučava tehniku produkcije i sredstva za njezino poboljšanje. To nije posao agrarnog geografa. Agrarna geografija više obraća pažnju na plodove kulturnih biljaka i njih prati od produkcije do konzuma. Objekt agrarne geografije je proučavanje prostora, na kojem biljke uspijevaju; zatim ekonomskih uvjeta koji uvjetuju produkciju; utjecaj tih kultura na način života proizvođača; karakter i transformacija ruralnog pejzaža. Ona graniči s agronomijom, ali je izvan njezinih međa. Ona se djelomično razlikuje od ostale ekonomske geografije, koja ispituje razloge postanka ekonomskih dobara u jednom prostoru, zatim gleda na volumen produkcije, prerađivanje dobara, cirkulaciju, distribuciju, iskorišćavanje, dok je prikaz ekonomsko-geografski više kvantitativan. Agrarno-geografski je kvalitativan ni kvantitativan. Agrarna geografija gleda ritam proizvodnje i posljedice tog ritma, koji je često baza načina života. Ekonomska geografija uzima bližu prošlost kao ilustraciju, agrarna geografija mora prikazati evoluciju agrarnih fenomena na jednom teritoriju. Ona ima osvijetliti cijeli ruralni život. Time se agrarna geografija ne smije miješati s ekonomskom historijom. Historičar studira juridični odnos seljaka prema zemlji, geograf odnos prema prirodnom miljeu. Zato je važno poznavati socijalnu strukturu agrarnog društva, jer ima odlučnu važnost u obradbi kultura tla i distribuciji. Na vrst kultura, kvantum obrađivanja, promjene kultura, utjecali su željeznički te brzi transoceanski parobrodarski promet, osobito tržište. Oni su uvjetovali stvaranje i organizaciju tropskih kultura kolonijalnog tipa. Pravu revoluciju u njegovanju kultura unijela je penetracija mašina. U tu su revoluciju pridonišle znatni svoj udio agrarna kemija i biologija. Agrikultura očekuje još od nauke poticaja u eksploataciji zemlje i u svojim potrebama. U dva zadnja stoljeća živimo u toj revoluciji radi znanstvenog progressa. Zbog izuma nekih sintetičkih dobara

mnoge su kulturne biljke znatno izgubile svoju cijenu. (Rubia tinctorum, kaučuk, sladorna trska i t. d.). Proučavati ritam ove revolucije u jednom kraju, važno je. Taj se ritam može izučavati samo s pomoću analize tipova i sistema kulture. Ruralna civilizacija počiva na razdiobi zemljišta, radu seljaka (i klimatskim faktorima). Geograf studira najprije jednu po jednu kulturu kao da su izolirane. Analizom agrikulturnog sistema i njegovom evolucijom može geograf razjasniti bit pejzaža i način života seljaka. Najviše kompleksni i stabilni su sistemi polikultura, jer oni zadovoljavaju potrebe obitelji. Jednostavniji i slabiji je sistem komercijalne spekulacije sveden često na jednu kulturu. Agrikultura je određena da zadovolji primarnim potrebama čovjeka (hrana i odijelo). Seljak osniva sigurnost svog života na kombinaciji kultura. Njima prilagođuje stan, običaje i rustički folklor. Ruralni endemizam je nešto sveto. U ovom endemizmu postoji jedan stepen visine. Rutina obrađivanja ovih kultura je sinonim mudrosti seljaka, koja se temelji na stoljećima prokušanom iskustvu, sakupljenom od generacija radnika.

Agrarna geografija ima svoje osnove u društvenim i fizičkim faktorima prirode. Oni daju agrikulturi svake regije svoju fizionomiju. Prvi osnov je tlo i poznavanje površine. Važnija je pedologija od geologije u ovom slučaju, jer se geološka i pedološka karta uvijek ne pokrivaju. Drugi su faktori: klima, irigacija, biološki činioci. Ali najvažniji je humanizirano tlo. Pokrajina diktira agrarni aspekt. Zato će drukčija biti pokrajina na sjeveru, u Panoniji, u Mediteranu i t. d. Ove tipove agrikulture ispituje agrarni geograf. Ali »čovjek je bitni geografski faktor, suradnik s uvjetima miljea«. Svakako čovjek ima intimni kontakt sa zemljom. Taj kontakt obrađuje agrarna geografija.

Iz opširnog i temeljitog prikaza biti agrarne geografije pisac prelazi na izlaganje deset tipova agrikulture svijeta: I. Primitivne forme agrarnog života. Primitivno sabiranje. II. Putujuće kulture. III. Kulture stalno sjedilačkih naroda. IV. Kulture nastale akumulacijom čovječjeg rada. V. Intenzivne kulture. Znanstvena agrikultura. VI. Kulture životne baze i cerealijske. VII. Kulture za životinje. VIII. Vrtovi i voćnjaci. IX. Vinogradi. X. Kulture za industriju.

Lijeplim izlaganjem, dokumentarnim prikazom, statističkim podacima, skicama, uvodi nas pisac u temeljitu spoznaju tipo-

va agrikulture svijeta. Autor nas upoznaje sa sadržajem i karakteristikom prostora, kako ih posmatra ova grana geografije.

I. Rubić

GEORGE P.: *Géographie sociale du monde*. (Presses Universitaires, Collection »Que sais-je?«, str. 126, Paris 1946)

Géographie agricole du monde (isti izdavač i kolekcija, str. 126, Paris 1946)

Géographie industrielle du monde (isti izdavač i kolekcija, str. 126, Paris 1946).

U navedenim knjižicama kolekcije »Que sais-je?« P. George raspravlja, kako se ekonomski i socijalni elementi odražavaju u prostoru. Rasprave su odraz vlastitog i novog gledanja; zato ih prikazujemo povezano.

Pisac uspoređuje države s ekonomskom ravnotežom (Francusku), zemlje, koje su skoro isključivo agrarne (Jugoslavija) ili industrijske (Engleska), sa područjima u kojima se vrše »ekonomski pokušaji«: američki kontinent, Japan i SSSR. U svijetlu ovih glavnih principa »socijalne geografije« objašnjava se stanje svjetske ekonomije.

Negdje se u obrađivanju zemlje odražavaju iskustva dugih stoljeća, na drugom mjestu tehnički napredak i mogućnosti razmjene. Gajenje kultura namijenjenih razmjeni sve više potiskuje staro autarkično poljodjelstvo. Mijenja se i obrađeni prostor u prostranstvu i vrijednosti. Selekcijom kultura i melioracijama dobivaju se nove površine, ali se na drugoj strani degradacijom i različitim katastrofama gube korišteni predjeli. Izložene su karakteristike klasične evropske poljoprivrede, njene transformacije u novodobivenim područjima, zatim ostaci urođeničkog obrađivanja i napokon karakteristika nove sovjetske poljoprivrede.

Industrija nameće svoje specijalne značajke i mijenja ekonomsku i socijalnu strukturu čitavih predjela. Ali su ovi utjecaji različiti i ovise o vrsti i tehničkom savršenstvu industrije. Pisac svoja izlaganja ilustrira izlažući odlike stare engleske industrije, zatim novije industrije Srednje Evrope. Nasuprot evropskim klasičnim industrijskim predjelima stoje krajevi s novijim i jačim industrijama: USA i SSSR. Poseban tip čine specijalni industrijski tipovi u Italiji i Japanu. Pojave i

mogućnosti novih i novijih industrija daju povoda predviđanjima još jačih prostornih utjecaja i prevage ove najnaprednije grane gospodarstva.

A. Blanc

HETTNER A.: *Allgemeine Geographie des Menschen*. I. Bd., (str. 323, Stuttgart 1947).

Ova je knjiga izašla kao piščevo postumno djelo, na kome je on vrlo dugo radio. Pregledao ga je i za štampu priredio, uz opširan predgovor o životu i radu pisca, učenik Hettnerov, H. Schmitthenner.

Ovo je prvi svezak velikog djela o antropogeografiji. Još imaju izići tri dijela (II. dio: *Siedlungs- und Verkehrsgeographie*; III. dio: *Das Wirtschaftsleben*; IV. dio: *Geographie der Völker und Staaten*). Hettner je jedan od najboljih metodikara geografije u svijetu. Cini se, da je to najvažnije njegovo životno djelo. Zato je predgovor pisca o zadaći i metodi antropogeografije vrlo kritički i lijepo prikazan. Slaže se s definicijom antropogeografije H. Hassingera. (Antropogeografija je nauka o zemlji, koja je napućena i obrađena od ljudi), ali se ne slaže s njime u razdiobi nauke. Cijelo gledanje A. Hettnera na antropogeografiju genetičko je i evolutivno. On ispituje starost čovječanstva, zatim pradomovinu. Onda prelazi na prikaz ovisnosti čovjeka o prirodnim faktorima: o zemlji, moru, vodi, klimi, biljnom i životinjskom svijetu. Nadalje daje prikaz o migracijama ljudi po zemlji, o rasama i kulturi. Nijedan se antropogeograf kao A. Hettner ne zadržava na prikazu analize pojma kulture, na postanku i nestanku kulturnih pokrajina, na kulturnim formama i stepenicama, na kulturnim krugovima, zatim na prikazu historije — kao baze — kulture, na primitivnim narodima, polukulturnim, starijim kulturnim narodima, orijentalnoj kulturi i ostalim kulturnim krugovima. Nakon toga prikazuje pisac evropeiziranje zemlje. Osobito je interesantno VIII. poglavlje, u kojemu on daje sadašnju geografsku sliku čovječanstva i njezine kulture. Sadašnja je kultura rezultanta historije. Na osnovu dugog razvoja pisac dijeli cijeli svijet u 12 kulturnih krugova (Zapadna Evropa; Istočna Evropa i Sibirija; Prednji Orijent; Centralna Azija; Istočna Azija; Južna Azija i Indija; Afrika; Australija i australsko otočje; Sjeverna Amerika; Meksiko, Centralna Amerika i Zapadna Indija; Južna Amerika, Antarktika). Deveto poglavlje obrađuje samo pogled u pojedine grane

čovječjeg života (Napučenost i djelo čovjeka na tlu; stanovništvo; naselja; promet, gospodarski život; narodi, države). Ovo je posljednje poglavlje uvod u ostale, slijedeće knjige pisca.

Na osnovu literature, a još više na temelju jake kritike pisac unosi u antropogeografiju brojne spoznaje, paralele, analize i sinteze, koje su produkt dugogodišnjeg zanimanja pisca za antropogeografiju. Između tri najopširnije antropogeografije Njemačke (F. Ratzel, H. Hassinger) — čini se, da će ova A. Hettnera biti najopširnija i najkritičnija.

I. Rubić

KRÁL J.: »Zeměpis člověka« II. izd. (Naklada Česke Grafické Unie v Praze 1946; díl první: Člověk a zeměpisné prostředí str. 320; díl druhý: Člověk jako zeměpisný činitel str. 362).

Kao uvod u prvom dijelu izlaže pisac razvoj antropogeografije. Zatim u posebnim poglavljima prikazuje: Čovjek i klima; čovjek i voda (stajačice, tekućice, more); čovjek i tlo; čovjek i vegetacija; čovjek i životinje; čovjek i psihički faktori; čovjek u raznim geografskim pokrajinama. Ovo je, dakle, fizikalna antropogeografija povezana s kulturnom, jer prikazuje utjecaj prirodnih faktora na čovjeka i obratno. Izlaganja obiluju primjerima i lijepim ilustracijama, a i bogata literatura daje uvid u suvremeno stanje ove discipline. Mjestimično se čita kao lijepa literatura.

U prvom poglavlju drugog dijela iznosi osnovne ideje iz prve knjige pod naslovima: kulturni stepeni čovjeka; raširenost stanovnika i kolonizacija (ekumena, subekumena i anekumena). Možda je trebalo jače istaći kvalitativna i kvantitativna svojstva ekumene.

U drugo poglavlje prelazi prikazom čovječjih djela, koja se najprije i najbolje očituju u naseljima. Ovo je poglavlje vrlo opsežno (50—177 str.). Oskudniji je prikaz »zemljopisa rada čovjeka« (sabiranje, lov, ribolov), zemljoradnje, rada u šumi i t. d. Nije jasno, zašto nam u ovom poglavlju nije iscrpljivije prikazao nastojanje čovjeka, da jače iskoristi prostor agrarnog, rudarski, životinjski, industrijom, energetikom. Dobar je prikaz prometa, a izlaganja političke geografije su dosta sažeta.

I. Rubić

LEFÈVRE M. A.: Principes et problèmes de géographie humaine. (str. 196, Bruxelles 1945).

Knjiga je namijenjena studentima, U uvodu govori o historiji geografije (u Sta-

rom, Srednjem i Novom vijeku); o metodama u geografiji (deskripciji, opservaciji, eksplikaciji); o razdiobi geografije; o pomoćnim naukama i novijim geografskim školama (njemačkoj, američkoj, francuskoj), zatim ukratko razlaže antropogeografiju (i to: osnivači nauke, objekt i metode, glavni reprezentanti).

Prelazi onda na razlaganje o ekumeni (međe, starost, tipovi grupa ljudi, gustoća, kvantitativno stanje; metode izrađivanja karata ekumene). Pisac opisuje aglomeracije ili naselja, najprije seoska (i to u raznim krajevima zemlje), zatim gradska.

U drugom dijelu prikazuje djela ruku čovjeka u pejzažu. Agrarnu eksploataciju, borbu s vodom, gradske ekonomije. Opet se vraća na razdiobu naselja, tipa kuće. Specijalno poglavlje posvećuje geografiji gradova, zatim geografiji agrarnog pejzaža.

U zaključku obećaje, da će dati ekonomsku geografiju posebice u idućem svesku.

Svakako je ovaj prvi svezak vrlo pregledan, koncizan, bogato ilustriran. On više nalikuje dobrom repertoriu, nego iscrpljivom udžbeniku.

I. Rubić

MARKOV K. K.: Основные проблемы геоморфологии (OGIZ, Gosudarstvenoe izdatel'stvo geografičeskoj literatury, str. 343, sa 60 skica u tekstu. Moskva 1948).

Djelo nije udžbenik, već, kao što sam naslov kaže, kritički osvrt na vladajuće teorije, i daje nove poglede na ovu naučnu disciplinu.

U prvom dijelu izlaže pisac razvoj i karakteristike geomorfologije u stranim zemljama i u Rusiji. U svjetskoj geomorfologiji ističu se i sukobljavaju ciklička teorija W. M. Davisa i ideje W. Pencka o razvoju i značenju piedmontskih zaravnih. U daljem izlaganju Markov se osvrće na te teorije i ističe slabe strane i pogrešne primjene ovih u biti genijalnih teorija. Detaljno izlaže dosada manje poznate zadatke ruskim geomorfologa i široku osnovu i velike mogućnosti nove sovjetske geomorfološke škole.

Markov smatra, da je pogrešno prevladalo usko i nepovezano shvatanje geomorfologije. Zbog nedovoljne veze s astronomijom nisu izučavane osobine i značenje planetarnog reljefa; geofizika omogućuje razumijevanje tektonskih gibanja; geokemija je potrebna za upoznavanje magmatičkih utjecaja i radioaktivnih procesa; pe-

dologija je tijesno povezana s razvojem formi reljefa; geomorfolog mora biti dobro obaviješten o najnovijim rezultatima i principima geotektonike; hidrologija je postigla rezultate, koji znatno mijenjaju ustaljena mišljenja o eroziji i t. d. Bez poznavanja i veze s ovim naukama geomorfologija nema ni naučnu dubinu ni potrebnu širinu. Reljef je rezultat rada endogenih i egzogenih sila; u dvjema vladajućim školama (W. M. Davis i W. Penck) ovo nije uzeto dovoljno u obzir. Davis ne vodi potrebnog računa o utjecaju endogenih sila i odvojeno promatra pojedine egzogene procese. W. Penck ne operira potrebnom količinom fakata i uzima u obzir samo jedan faktor.

Geomorfologija mora računati sa svim faktorima i nastojati da shvati njihovo kompleksno djelovanje. Treba imati u vidu općenitost i glavno značenje tektonskih gibanja. Vanjske sile, koje rade na dodiru litosfere s hidrosferom i atmosferom, obrazuju relativno male oblike, u kojima su zaravni najvažnije. Markov izdvaja sljedeće vrste zaravni: abraziono-akumulativne; denudacione; nivalne (zaravni snježne granice) i zaravni vrhova (Gipfelfur A. Pencka). Zaravni su nastale kao rezultat suprotnog rada unutrašnjih i vanjskih sila, te ih pisac naziva i »frontovi«. Sunce i procesi u unutrašnjosti Zemlje glavni su izvori energije, koja pokreće geomorfološke procese.

Studij evolucije zaravni i profila omogućuje izučavanje biti egzogenih procesa. Poremećaji oblika, nastalih radom vanjskih sila, daju elemente za upoznavanje nestabilnosti Zemljine kore, odnosno prirode endogenih gibanja. Dok Davis promatra cikluse u prostoru jedan pored drugog, Markov, dajući prednost endogenim silama, gleda proces i u njihovoj vertikalnoj komponenti — jedan iznad drugog.

Reljef ne ostaje nepromijenjen, on se stalno mijenja i razvija. Treba utvrditi, da li se procesi smjenjuju, da li u njihovu razvoju vlada pravilan cikluski slijed ili nepravilnost ili oblici ostaju permanentni.

Napokon pisac raspravlja problem praktičnog značenja geomorfoloških istraživanja. Protivi se ideji, da geomorfološki rezultati mogu imati samo djelomičnu primjenu. Smatra, da je izučavanje općih geomorfoloških problema tijesno povezano s rješavanjem velikih praktičnih zadataka.

Napokon je dan popis glavne geomorfološke literature, pretežno ruske.

Markov smatra, da će njegovo gledanje geomorfoloških procesa po vertikalnim zonama iznenaditi geografe, navikle da stvari gledaju u njihovu horizontalnom rasporedu. Smjer, zastupan u ovom djelu, zaista mnogo mijenja ustaljene principe geomorfologije. Obično se uzima, da su neposredni objekt geomorfologije oblici nastali radom vanjskih procesa — a Markov u prvi red postavlja utjecaj endogenih sila. Isto je tako zanimljiv pokušaj, da se u područje geomorfološkog interesa uvedu i planetarne osobine Zemlje. Markov želi stvoriti genetsku sistematiku oblika, što je neosporno utjecaj jake geološke izobrazbe, a u sadašnjoj geomorfologiji pod utjecajem geografskog gledanja isto su tako važne funkcionalne karakteristike različitih vrsti reljefa. Kod geografa postoji težnja, da se posljednji smjer i dalje razvija. Djelo Markova bogato je novim idejama. Pisac stalno teži, da logično provede vlastite nazore — pokušaji, koji u razvoju svake nauke imaju veliko značenje.

J. Roglić

DE MARTONNE E.: *Géographie aérienne* (Sciences d'aujourd'hui, A. Michel, 241 str., 27 crteža u tekstu i 68 fotografija u prilogu, Paris 1948).

Naslov, koji iznenađuje, ali sadržaj i način obrade potpuno su geografski i pokazuju, koliko se metoda našeg rada mora razvijati i kako se moraju iskorišćivati tehničke novine.

U prvom dijelu pisac daje opće pojmove o atmosferi i njenim stanjima — predmet, koji je poznat geografima, ali je ovdje osvježen mnogim novim rezultatima.

Drugi dio izlaže principe i prednosti aerofotografije. Neobično su zanimljivi podaci, koji pokazuju predjele svijeta već snimljene ovom metodom — naročito se ističu USA.

Treći je dio geografski najvažniji i njemu odgovara naslov u užem smislu. Aerofotografija omogućuje da predmete promatramo preglednije i kompleksnije — što odgovara potrebama geografije.

Veoma lijep izbor fotografija ilustrira geomorfološke, hidrografske, biogeografske i antropogeografske probleme. Šteta, što neke reprodukcije nisu sasvim jasne.

Posljednje poglavlje daje pregled razvoja aeroprometa u periodu između dva rata i poslije Drugog svjetskog rata. Kartografski je prikaz veoma instruktivan i

pokazuje povezanost zračnog prometa i privrednog razvoja pojedinih dijelova svijeta.

Na kraju je dana bogata bibliografija. Pisac klasičnog udžbenika fizičke geografije ima veliko razumijevanje za prednosti najnovijih tekovina tehničkog napretka, te se njima vješto služi.

A. Blanc

MIGLIORINI E. — I. dio: La terra e gli uomini (str. 208, Napoli 1947); II. dio: La terra e le sue risorse (str. 235, Napoli 1946), a u pripremi je III. dio La terra e gli stati.

Već nam ova tri naslova knjiga pokazuju gledanje pisca na cijelu antropogeografiju. Prvi dio prikazuje ekumenu. On je dijeli u 5 poglavlja (I. Sviluppo storico della geografia umana e suo campo di studio; II. La distribuzione degli uomini sulla terra; III. Il popolamento della terra; IV. Le sedi umane; V. Le città). Opširnom literaturom popraća svako poglavlje. Prvo poglavlje pisac obrađuje slabije nego H. Hassinger u poznatoj svojoj antropogeografiji (H. Hassinger: Die Geographie des Menschen — Handbuch der geographischen Wissenschaft, II. Teil). Osobito obrađuje njemačku i francusku, manje američku antropogeografiju, slavensku ne spominje uopće. Ekumenu dijeli u drugom poglavlju na ekumenu, subekumenu i anekumenu. Nju ispituje kvantitativno uz metodički prikaz, zatim izlaže kvalitativna njezina svojstva (antropološka, standard kulture, kulturne regije svijeta, utjecaj nosogeografije na ekumenu). U trećem poglavlju iznosi najprije pogled u stanje stanovništva Zemlje u prošlim stoljećima; zatim migracije stanovnika i napokon ispituje, koliki bi maksimalni broj ljudi mogao živjeti na Zemlji. U četvrtom poglavlju raspravlja o tipovima naselja na Zemlji; zatim o utjecaju prirode, historije, kulture, naroda na tipove naselja. Primjere iznosi o tipovima naselja u Italiji, Njemačkoj i Francuskoj. U zadnjem poglavlju govori o gradovima, i to o utjecaju geografskog položaja na grad, zatim o historijskom razvoju gradova od Starog do Novog vijeka, o funkciji gradova, o tipovima gradova (industrijski, skandinavski, mediteranski, orijentalni, kineski, japanski, stepski, šumski). Pisac je mogao ovu problematiku iscrpljivije prikazati i poduprijeti je još primjerima i ilustracijama. On uzima primjere najviše iz talijanskog, manje iz njemačkog i francuskog ambijenta, iz slavenskog, američkog i južne hemisfere uopće ih ne uzima.

Drugi dio: »La terra e le sue risorse« je ekonomsko-geografski prikaz. Pisac je ovu knjigu razdjelio u tri dijela (I. I prodotti del mare; II. I prodotti del sottosuolo; III. I prodotti delle varie regioni terrestri). Dok je prvo poglavlje dosta iscrpljivo, drugo je manjkavo. Najopširnije je agrarno-geografski prikaz. Tu je istaknuo ona ekonomska dobra, koja daje tropska, monsunska, suprotropska, umjerena i polarna zona, i to najviše agrarna dobra, manje iz životinjskog svijeta. Mjestimično je ovaj prikaz oskudan. Začudno nam je, da se pisac uopće ne dodiruje industrije kao produkcionog vrela, zatim nekih energetske vrela (kao hidroenergije). Ova knjiga prikazuje dakle samo djelomično produkciju svijeta. Ona se ne može nazvati ekonomskom geografijom, jer nema važnih poglavlja o trgovini, prometu ni tržištima.

Pisac isto tako ne prikazuje fizičku i kulturnu antropogeografiju, a manjkav mu je i ekonomsko-geografski prikaz. Prema tomu ova antropogeografija ima velikih manjkavosti.

I. Rubić

MILLER A.: Climatology. Sesto izdanje. (Methuen et Co, London 1949.).

Pisac je u ovoj knjizi obradio klimatologiju za geografte. Ne upušta se u meteorološku problematiku, protkanu obično višom matematikom, već nas najprije sa četiri poglavlja uvodi u opći dio klimatologije. U prvom prikazuje: mišljenja o zadacima klimatologije; u drugom: elemente klime; u trećem: faktore klime; u četvrtom: zračnu masu; u petom: klasifikaciju klime. Onda pisac postavlja težište svoje knjige na klimatološki prikaz pojedinih pojasa. Po najnovijim podacima opisuje statička i dinamička svojstva svakog pojasa, i to: ekvatorijalnog (tropskog, posebice monsuskog); umjerenog (napose istočnog, napose zapadnog); arktičkog, polarnog i planinskog. U svakom prikazuje klimu pojedinih kontinenata, većih prirodnih jedinica pa i važnijih država. Uvijek gleda cjelinu, te se ne upušta previše u detalje. Kratko, sažeto iznosi bitne činjenice. Njih je temeljito potkrijepio najvažnijim meteorološkim podacima, zatim kartografski prikazao tako, da je svaka spoznaja dobro utemeljena i jasna.

Koliko je knjiga dobra, najbolje svjedoči činjenica, da je doživjela već šesto izdanje.

I. Rubić

MOODIE A. E.: *Geography behind politics* (Hutchinson's University library, str. 178, sa 6 skica u tekstu. London 1947).

U redakciji uglednih profesora londonskog univerziteta S. W. Woldridgea i W. G. Easta izdaje Hutchinson's University library seriju geografskih djela, koja treba da izlože i osvijetle glavna područja struke. Poduzeće izdaje analogne kolekcije i za druge nauke: historiju, filozofiju, ekonomiju, psihologiju i t. d. Redaktori geografske serije povjerili su prof. A. E. Moodie, da izloži svoje poglede o političkoj geografiji. Izbor je svakako bio najbolji, jer je Moodie danas neosporno najbolji engleski stručnjak u ovom području i jedan od najboljih uopće.

Izlaganja je iznio u osam poglavlja, koja su vrlo sretno izabrana.

Najprije izlaže bit političke geografije, koja državu promatra kao prostornu pojavu. Prostor i ljudi to su elementi, s kojima ova disciplina računa.

Prostorni je element neobično važan za postanak, stabilnost i unutrašnju strukturu države.

Geografski elementi dolaze do izražaja i u odnosu među državama. Pravilna ocjena ovih elemenata vrlo je važna za stabilnost političkih jedinica i za njihove međusobne odnose.

Granica nije jednostavna linija, već bi trebala da odražava pravilnu ocjenu prirodnih uvjeta i poštivanje volje ljudi.

Promet je faktor, čiji utjecaj dolazi u prostoru sve više do izražaja, mijenja vrijednost i unutrašnju strukturu pojedinih država i utječe na međunarodne odnose. Ovo je poglavlje ilustrirano dobro izabranim primjerima s političkih granica u Evropi.

Kao što je u početku naglašeno, ljudi su bitni elemenat države. Njihov broj, socijalna podjela, teritorijalni raspored i mogućnosti života, utječu na stabilnost države i njen međunarodni ugled. To je najdynamičniji elemenat, o kome mora voditi računa politička geografija.

Na kraju je podvučeno, koliko su kompleksni elementi političke geografije; jednostranost i neobjektivnost mogu skrenuti s puta ovu osjetljivu granu geografije.

J. Roglić

SÖLCH J.: *Die wissenschaftliche Aufgabe der modernen Geographie* (otisak iz Almanach der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. G. 98, str. 143—162, Beč 1949).

Na svečanoj sjednici (26. svibnja 1948.) Akademije nauka u Beču izložio je ugledni pisac svoja shvatanja o zadacima moderne geografije.

Najprije se osvrnuo na historijski razvoj geografije. Nakon lijepih početaka u klasično doba slijede sredovječni nazadak i mrtvilo. U nedostatku naučnog sistema i geografija Novog vijeka brzo je skrenula u topografsko, historijsko i statističko nabiranje, što je ubilo njen ugled, a danas kod mnogih stvara rdavu predstavu u geografiji.

Sölch podvlači da su za razvoj moderne geografije, t. j. osnivanje univerzitetskih katedara za geografiju naročito važni bili ratovi, kad je državnom vodstvu i praktičnom radu bilo nužno dobro poznavanje geografske stvarnosti. Tako se prve katedre osnivaju u Njemačkoj poslije rata 1870./71., nešto kasnije u Francuskoj. Jači razvoj geografije počinje u svim evropskim zemljama, osim Engleske, tek poslije Prvog svjetskog rata, a konačno poslije Drugog svjetskog rata naša struka dobija naročito povoljan položaj i u zemljama anglo-saskog kulturnog kruga. Šteta da se geografiji daje tako veliko značenje samo tokom rata, jer bi ona mogla veoma dobro poslužiti i stvari mira. Dobro poznavanje osnovni je preduvjet međusobnog razumijevanja i poštivanja.

Iako je geografski interes bio jedan od prvih stimulusa kulturnog čovjeka, geografija je mlada nauka. Diskusija o metodama rada, predmetu izučavanja i zadacima i dalje traje. Sölch smatra da se geograf prema potrebi mora služiti različitim metodama rada: indukcijom, dedukcijom, analizom, sintezom, tumačenjem, opažanjem u prirodi, a rjeđe i eksperimentom. Obzirom na važnost opažanja u prirodi geografija je prirodna nauka, ali je predmet rada tijesno povezuje s društvenim znanostima.

Predmet geografskog istraživanja su predjeli, u kojima se sastavni dijelovi različito kombiniraju. Zadatak je geografije da izloži bit i razlike geografskih područja, uzroke koji su do toga doveli i posljedice koje iz toga slijede. Današnje stanje je rezultat međusobnog utjecaja različitih sila i procesa. Čovjek je u tom procesu odlučujući faktor, njegova volja, rad i ciljevi ne podležu ropskom utjecaju prirodnih sila. Rezultati čovječjeg rada su u svakom času rezultat dugotrajnih procesa, koji se ne mogu razumjeti bez poznavanja prošlosti.

Pisac podvlači jedinstvo geografije, koja se prema svrsi i metodi rada dijeli na: a) regionalnu (specijalnu »Länderkunde«),

koja proučava pojedine geografske predjele; b) opću geografiju, koja utvrđuje dinamiku geografskih sila i procesa. Oba ova načina rada, genetski i dinamički, se međusobno dopunjuju. Protivi se njemačkom nazivu »Erdkunde« (nauka o zemlji), jer ne odgovara biti i zadaći geografije.

J. Roglić

SORRE M.: Les fondements de la géographie humaine (T. I. str. 447, A. Colin, Paris 1947; T. II. str. 608, A. Colin, Paris 1948).

Prof. Sorre je dijelom objavio, a dijelom još priprema veliko djelo, koje zapravo predstavlja novo gledanje na antropogeografiju. Principi ove »ekologije čovjeka« bit će izloženi u 4 sveska, od kojih ćemo ovdje prikazati dva. Plan djela je slijedeći:

Sv. I.: Biološke osnove (1947)

Sv. II.: Tehničke osnove

I. knjiga: Tehnika i društveni život. Tehnika i geografija energetskih izvora, Osvajanje prostora (1948);

II. knjiga: Tehnika proizvodnje i prerada sirovina (u pripremi).

Sv. III.: Naselja. Opći zaključak (u pripremi).

Sv. I.: M. Sorre izlaže, kako klimatski faktori utječu na čovječji organizam i na način ljudskog života, te kako je čovjek u svojim naporima kod zauzimanja prostora primoran da se prilagodi naseljenom prostoru (ekumeni) i da ga ograniči.

Zivot sredine nameće čovjeku način prehrane. Napokon postavlja pisac temelje medicinske geografije; čovjek se bez prestanka bori protiv kompleksa raznih oboljenja.

Sv. II. (Knj. 1.): Čovjek je društveno biće. Geografija mora voditi računa o jeziku, vjeri, gustoći naseljenosti, organizaciji zajednice (klanovi, narodi, države, carstva) i o strukturi njenih ekonomskih oblika. Razvoj suvremenog svijeta doveo je do pojednostavljenja izgleda svjetske političke karte i ujedinjavanja nivoa života. Donosi nove poglede na odnos rata i geografije, te politike, vjere i demografije. Dalje izlaže problem pograničnih područja, velik utjecaj kapitalizma na antropogeografske pojave. Premda se slaže s P. Georгом u pridavanju veće uloge društvenoj geografiji, M. Sorre nije dovoljno podvukao povezanost između proizvodnje, društvenih odnosa i geografije u socijalističkim zemljama.

Opsežno su raspravljani geografski problemi, koji se odnose na poljodjelstvo i industriju: raspored i učinak ljudskog rada na Zemlji, podrijetlo, smještaj i uloga glavnih energetskih izvora.

Rasprava o različitim područjima prometa i prometnih sredstava dovodi ga do utvrđivanja geografskih promjena, koje su uvjetovane prometom: utjecaj na migracije, širenje epidemija, seoba naselja, osnivanje i razvoj gradova i razmjena dobara.

A. Blanc

TROLL C.: Fortschritte der wissenschaftlichen Luftbildforschung (Otkisak iz Zeitschr. der Gesell. für Erdkunde zu Berlin. Sv. 7/10, str. 2—56 sa 7 skica u tekstu i 1 fotografijom u prilogu. Berlin 1943).

Skrećemo pažnju na ovu historijsko-metodološku raspravu, u kojoj su prema stanju, kada je pisana, izloženi dosadašnji rezultati avionskih snimanja u pojedinim zemljama.

U drugom dijelu pisac rezimira iskustvo dosadašnjega snimanja i ukazuje na mogućnosti daljnjih iskorišćivanja aerofotografije u pojedinim disciplinama.

U ovoj raspravi dolazi do izražaja strana gledanje na važnost ove znanstvene pomoćne metode, poznavanje tehnike rada i dosada postignutih rezultata. U notama je navedena bogata literatura, te će rasprava dobro poslužiti svima, koji se zanimaju za ovo, geografima vrlo potrebno, pomoćno sredstvo.

J. R.

TROLL C.: Die Formen der Solifluktion und die periglaziale Bodenabtragung (Erdkunde knj. I. sv. 4/6, str. 162—175 sa 3 fotografije i 2 skice. Bonn 1947).

Predmet su ove rasprave pojavi zamrzavanja tla i površinski oblici koji time nastaju. Rasprava je dopuna i koncizan prikaz prijašnjih autorovih rasprava.

Pod utjecajem čestog zaleđivanja i odmrzavanja dolazi do strukturnog rasporeda sastojaka tla, a na nagnutim površinama klizi cijeli površinski sloj — soliflukcija. Klizanjem tla nastaju različiti i vrlo složeni oblici. Osobito je zanimljiva karta na kojoj je predstavljen visinski položaj donje granice strukturnog tla u Evropi, Aziji i istočnoj Africi.

Pojavi soliflukcije rašireni su u području subnivalne klime, te ih nalazimo i u humidnim i u aridnim klimama (ilustrirano trokutnim dijagramom, koji je konstruiran s obzirom na Penckovu podjelu humidnih, aridnih i nivalnih klima).

Dalje su izloženi utjecaji soliflukcije u diluvijalnim periglacialnim područjima Evrope. Time su nastale: razlike između starijih i mlađih morena; »stjenovita mora«; nagomilavanje materijala u podno-

žjima »pseudomorene«; stare urvine »Del-len«; asimetričnost prisojnih i osojnih dolinskih strana i soliflukcija je uopće utjecala na intenzitet diluvijalne erozije i akumulacije.

Posebno su izloženi pojavi soliflukcije u planinama tropskih širina.

Pisac smatra, da utjecajima soliflukcije treba dati veću važnost u tumačenju razvoja relijefa, jer je to daleko najjači proces kompleksnog odnosa tla »flä-chenhafte Abtragung«.

J. Roglić

TROLL C.: Der asymmetrische Aufbau der Vegetationsstufen auf der Nord- und Südhalbkugel. — Otisak iz Bericht über das Geobotanische Forschungsinstitut Rübel in Zürich für das Jahr 1947. Str. 46—83. Zürich 1948.

Različiti odnos kopna i mora na južnoj i sjevernoj polutki uvjetuje klimatske i vegetacijske razlike. Pisac konstatira, da postoji velika sličnost između biljnih pokrova u subantarktičkom pojasu i na visokim planinama tropskih širina. Glavna karakteristika biljnog pokrova ovih predjela jest, da prevladavaju mahovine. Srednje godišnje temperature su niske, amplitude male i noćni je led redovita pojava. Naprotiv u sjevernim, arktičkim širinama, gdje prevladavaju kontinentalni predjeli, godišnja termička kolebanja vrlo su velika. Autor dalje u ovim regijama izdvaja manja područja i ukazuje na vegetacijske sličnosti među visokim planinama Južne Amerike i Afrike.

Velike su, dalje, sličnosti između planinskih tropskih šuma i šuma hladnih i kišoviti predjela južne hemisfere (zapadna Patagonija i Novi Zeland). Interesantno je, da su kolibri, koji ne prelaze u sjeverni umjereni pojas, jako rašireni u Patagoniji i Novom Zelandu.

Pisac upozorava, da se neopravdano insistira (Koeppen i Thornwaite) na paraleliziranju klima sjeverne i južne polutke, jer izvan tropa nema za to potrebnih uvjeta.

Moguće je, dakle, uspoređivati visoke tropske vegetacione zone sa subantarktičkim, ali ne sa arktičkim predjelima. Izlaganja su lijepo rezimirana na jednom vegetacionom profilu.

J. Roglić

TROLL C.: Der subnivale oder periglaziale Zyklus der Denudation. Erdkunde, knj. II, sv. 1/3, str. 1—12, sa 1 skicom. Bonn 1948.

Na temelju svojih dugih i opsežnih studija i rezultata drugih istraživača autor utvrđuje vrste procesa i razvoj relijefa u periglacijskim predjelima. Pri tome prihvaća u velikom dijelu nomenklaturu Amerikanca K. Bryana.

Pod utjecajem leda stijene se drobe — »kongelifrakcija«; uzastopnim zaleđivanjem i odmrzavanjem dolazi do unutrašnjeg gibanja i strukturnog rasporeda sastavnih dijelova tla — »krioturbacija«; na nagnutim terenima plastični površinski sloj klizi preko zamrznute podloge — »soliflukcija«; rijeke, koje protječu kroz ovakve predjele, bogate su rastresitim materijalom i u donjem dijelu deponiraju šljunkovite terase. Osim toga u subnivale predjelima djeluje i vjetar — »gelideflacija«. Tako se u periglacijskim predjelima odvija poseban proces razaranja i uravnavanja »subnivale denudacija« (Troll) ili »krioplanacija« (Bryan). U ovome procesu osnovni je faktor hladna klima.

J. Roglić

Metodologijske rasprave francuskih geografa.

Velik interes, koji je geografija privukla u toku Drugog svjetskog rata i poslije njega, uvjetovao je pojavu različitih tendencija i shvaćanja o samoj nauci. Pojavljuju se tendencija, da se razbije jedinstvo ove kompleksne nauke i da se pojedini smjerovi izdvoje u zasebne discipline.

Ovo je izazvalo u Francuskoj, zemlji uspješnog geografskog rada, interesantne diskusije i ankete. Kako je to od općeg interesa, učestvovali su u diskusijama vrlo istaknuti stručnjaci; navest ćemo glavne momente:

H. Baulig (»La géographie est — elle une science?«, Annales de Géographie, No 305, 1948, str. 1—11) postavlja pitanje, da li je geografija nauka u uobičajenom značenju te riječi. Geografija koristi znanstvene metode, kao što su: opažanje, analiza i sinteza, čak i eksperimenti. Ali geografija se oslanja na različite nauke, od kojih svaka ima svoje vlastite metode, prikladne njenom predmetu. Geografija, kao nauka sinteze, predstavlja nov način gledanja na čovjeka i na prirodu i mišljenje o njima. Najbitnije u geografiji jest njeno posebno gledanje na objekt, koji izučava.

A. Cholley (»Remarques sur quelques points de vue géographiques«, Information géographique, svibanj-lipanj 1948, str. 85—90 i rujanj-listopad 1948, str. 127—135), smatra, da je sinteza bitna u geografiji s obzirom na njezin predmet, ali naša nauka ima vlastitu metodu rada. Postoji jedinstvena geografska realnost, koja je »kom-

binacija složenih i različitih elemenata: morfoloških, klimatoloških i ljudskih. Te kombinacije, koje su neprestano u evoluciji, mogu se proučavati u istom mahu s povijesnog i s biološkog stanovišta i u različitim razmjerima, t. j. u sklopu opće ili regionalne geografije. Upravo ovaj posebni znanstveni stav osigurava jedinstvo geografije kao nauke.

J. Dresch (*«Réflexions sur la géographie»*, La Pensée, No. 18, 1948, str. 87—94) raspravlja o problemu s marksističkog gledišta. Geografija nije znanost statistike i nomenklature, kao što nije ni poučna zabava za buržoaziju. Ona je dijalektičko proučavanje složenih pojava prirode i čovjeka. Fizikalna geografija uključena je kao širok uvod u antropogeografiju, a ova je shvaćena kao geografija društvenih odnosa.

Metode antropogeografije su manje sigurne od metode morfologije. Da bi tom nedostatku doskočio prof. Le Lannou u *«La géographie humaine»*, (Flammarion, 1949) strogo luči antropogeografiju od srodnih joj nauka, etnologije i sociologije, on analizira i kritizira klasične nazore o načinu života, o gustoći stanovništva, o agrarnoj strukturi te daje antropogeografiji široko mjesto u suvremenom svijetu i u rješavanju njegovih teških problema.

Konačno je časopis *«L'Information géographique»* (Géographie humaine et géographique économique, No 3, 1949, No 2, 3 i 4, 1948) proveo anketu o odnosu antropogeografije i ekonomske geografije. Većina stručnjaka odgovara, da je ekonomska geografija dio antropogeografije. Društvene pojave i skupine sačinjavaju nedjeljivu cjelinu, te ih treba povezano proučavati.

A. Blanc

JUGOSLAVIJA

BUKUROV B.: Dolina Tise u Jugoslaviji. (Posebna izdanja Geografskog društva. Sv. 25, str. 1—32. 10 skica u tekstu i sadržaj na ruskom i francuskom jeziku. Beograd 1948.)

Pisac smatra, da se tok Tise počeo formirati početkom pleistocena, kad je, zbog gibanja zemljišta, oživjela regresivna erozija i oteklo Panonsko jezero. U početku je Tisa tekla kroz niz bara, koje je sukcesivno i postepeno zatrpavala. U tako nefiksiranom toku prošao je život donjopleistocene Tise.

U gornjem pleistocenu dolazi do akumulacije lesa i pijeska; najveće naslage lesa nataložene su oko donje Tise. Ovaj proces se razvijao tokom četvrtog niskog kvartarnog stanja Crnog mora, oko 40 m ispod današnje razine. To je izazvalo usijecanje Dunava i Tisa je udubila korito, ne izdižući se iznad lesnih zaravnii. (Str. 28) — valjda ne usijecajući se ispod lesnih zaravnii? (R.).

Nije jasno, kako se i da li se uopće može lesni plato vezivati za derdapske akumulacione terase. Les je taložen eolskim procesima u doba niskog stanja erozivnog bazisa i usijecanja, a ne mirovanja i akumulacije tokova.

Ovdje dolazi do izražaja opći nedostatak naših geomorfoloških radova — olako prelaženje preko zbivanja u kvartaru i mladom neogenu. Pisac ukazuje, da su se tokom posljednjeg, četvrtog (würmskog)

niskog stanja morske razine dogodile velike promjene: usijecanje rijeka i eolski procesi. Ove promjene su posljedica izmijenjenih prilika tokom ledenog doba. Ako su bila još tri takova prethodna stanja, onda moramo pretpostaviti, da su se i tokom ovih vršili analogni procesi, čiji su tragovi sukcesivno izbrisani ili ih mi još nismo primijetili. Neopravdano je dakle pretpostaviti jednostavan prijelaz od barovitog jezerskog dna u donjem pleistocenu na procese tokom posljednje glacijacije.

Neposrednim i jednostavnim izlaganjem Bukurov indirektno nameće diskusiju o gore istaknutom problemu.

J. Roglić

BUKUROV B. Geografski položaj AP Vojvodine i njene veze sa susjednim oblastima. (Letopis Matice srpske, str. 288—293, Novi Sad 1949.).

AP Vojvodina naša severoistočna periferijska oblast saobraćajno je jako vezana sa susjednim oblastima u našoj državi. Tome saobraćaju služe četrnaest drumova, šest železničkih linija i podesni vođeni putevi. Sve te saobraćajne veze imaju još veći značaj stoga što postoji razlika u privredi između AP Vojvodine i drugih naših narodnih republika.

AP Vojvodina, zbog svog položaja, sa Mađarskom je saobraćajno vezana na sedam, a sa Rumunijom na osamnaest me-

sta. Za saobraćaj AP Vojvodine značajne su, dalje, veze od međunarodnog značaja, i to dve železničke pruge, drumovi i plovni putevi.

J. F. Trifunoski

FILIPOVIĆ M. S.: Pepeljari — pri-
log istoriji šumske privrede.
(»Muzeji« 1, str. 19—26, Beograd 1948).

Pisac je vrlo savesno i sa dovoljno prib-
ranih podataka prikazao raniju proizvo-
dnu potaše (kalijeva karbonata) u našim
šumom bogatijim oblastima. Uglavnom su
postojale tri vrste rada: jedni su proizvo-
dili pepeo za potrebe rudarsko-topioničar-
skog rada, drugi su snabdevali pepelom
sapundžije i gradsko stanovništvo, a treći
su izrađivali pepeo i potašu u industrijske
svrhe. Po bosanskim i srbijanskim šumama
rad pepeljara prestao je pre nepunih sto
godina.

J. F. Trifunoski

GEORGE P.: Quelques formes kar-
stiques de la Croatie occiden-
tale et de la Slovénie méridio-
nale (Yougoslavie). (Annales de
géographie. God. LVII, br. 308, str. 298—
307 sa 5 crteža u tekstu. Paris 1948).

Pisac iznosi svoja opažanja sa putova-
nja po Istri i Notranjskom. Osobito ga je
zainteresirao problem kraške hidrografije:
preobražaj Pazinskog potoka iz normalnog
toka u ponornicu; promjene u području
Čepičkog polja, a naročito interesantne ve-
ze između Pivke, Rake i Uneca u Notranj-
skom.

U drugom dijelu izlaže tip kraške obale
u području Pule.

J. R.

ILEŠIĆ Sv.: Rečni režimi u Jugo-
slaviji. (Geografski vestnik, XIX, 1-4,
str. 71—110, sa 4 skice u tekstu, Ljublja-
na 1948).

Prema principima klasifikacije M. Par-
dée, a na osnovu vodomjernih podataka za
period 1923-38, izvršio je autor klasifika-
ciju rijeka Jugoslavije.

1. Nivalni režim ima samo Drava,
iako i na ovoj rijeci nije konstantan.

2. Prelazni nivalni režim: Mu-
ra, Zilja i Soča.

3. Nivo-pluvijalni režim ima
više tipova: a) alpski s niskim vodama zi-
mi i u kasno ljeto (Tržiška i Kamniška
Bistrica i Kokra); b) dinaro-makedonski,
utjecaj snijega nestalno izražen (Piva, Ta-
ra, Llm i Crni Drim, te Tetovska Bistrica);
c) karpatski tip — prijelaz između dva
prethodna tipa (Tamiš).

4. Pluvio-nivalnom režimu
pripada glavnina naših rijeka. Ali se i u
njemu mogu izdvojiti različiti tipovi: a)
srednjoevropski — znatan utjecaj topljenja
snijega, jesenji maksimum slabije izražen
(Tisa); b) prelazni srednjoevropski ili sav-
ski tip — utjecaj snijega slabiji i jače iz-
ražen ljetni minimum (Una, Vrbas, Bosna,
Sutla i srednja Sava); c) umjereni sredo-
zemni — pojačani jesenji maksimum (Krka
u Sloveniji, gornji Ibar, Sitnica, Bijeli
Drim); d) umjereni-kontinentalni ili bal-
kanski tip — samo zimski maksimum, a
ljetni ili jesenji minimum (Morava, Ti-
mok); e) makedonski tip — proljetni mak-
simum, ljetni minimum i sporedni jese-
nji maksimum (Vardar, Treska i Pčinja);
f) sredozemni tip — visoke vode zimi, niske
ljeti (Morača, donja Neretva, Cetina, Krka,
Zrmanja, Rečina i Vipava).

5. Pluvijalni režim — ovisi o
rasporedu kiše: zimski maksimum, a ljetni
minimum. a) Kontinentalni tip vezan za
kontinentalne predjele (Cesma, Spreča i
Južna Morava) i b) sredozemnom pripada-
ju rijeke jadranskog primorja a dijelom
i Makedonije.

Velike rijeke, kao: Drava, Sava i Dunav
ne pripadaju istom tipu tokom cijelog svog
toka.

Ovo je vrlo zanimljiv rad, ali bi bio
mnogo pregledniji, da je dano i karto-
grafsko rasprostranjenje pojedinih tipova.

J. Roglič

ILEŠIĆ S.: Développement de la po-
pulation de Trieste et de ses
environs immédiats. (Izdao Znan-
stveni institut. Str. 9, sa 4 skice, Ljublja-
na 1946).

Na temelju statističkih podataka od
1735. do 1931. pisac izlaže kretanje broja
stanovnika u gradu (središte), predgradi-
ma i okolici. Od početka se ističe razlika
između centra, u kome prevladavaju Ta-
lijani, i predgrada i okolice, koji su sloven-
ski.

Poslije prvog perioda, u kome se na-
ročito razvijao centar, u 20. stoljeću je naj-
veći prirast u predgradima.

J. R.

Cadastre national de l'Istrie,
d'après le recensement du 1er octobre
1945. (Uredili J. Roglič, R. Maixner, L.
Čermelj, M. Gržetić i I. Pucić. Izdao
Jadranski institut, str. 628 sa 3 karte u
prilogu, Sušak 1946).

Index patronimique. Suplement au
Cadastre national de l'Istrie (gornja re-
dakcija i isti izdavač, str. 159, Sušak
1946).

U ovom opsežnom djelu objavljeni su rezultati popisa stanovništva, koji je u Istri izvršio Jadranski institut 1. listopada 1945. Rezultati su saopćeni vrlo detaljno, kao što su nekada objavljivani podaci austro-ugarskih popisa (Spezialortsreportorium), tako da se poređenja mogu vršiti lako i uspješno, ali su dani novi i vrlo važni podaci.

Teritorij je podijeljen na bivše austro-ugarske administrativne i sudbene kotare. Zatim su rezultati izloženi za svako mjesto, bez obzira na njegovu veličinu, s oznakama u zagradama, kojom administrativnom kotaru, općini i katastarskoj jedinici, prema prijašnjoj austrougarskoj, i kojom kotaru, po današnjoj podjeli, pripada.

Najprije je dana tablica uporednih statističkih podataka za popise iz 1880., 1890., 1900., 1910. i 1945. god. Slijede vrlo detaljni rezultati popisa iz 1945.: broj porodica i njihova podjela po narodnosti. Ovi su podaci dalje navedeni za svaki i najmanji zaselak.

Po istom principu podjele na najmanje zaseleke, navedena su prezimena pojedinih porodica s pravom i italijaniziranom formom. Tri naša ugledna stručnjaka — profesori: P. Skok, M. Deanović i F. Ramovš izvršili su lingvističku analizu ovoga materijala izdvajajući slavenska, romanska i neodređena prezimena (tiskano različitim slovima). Ovaj vrijedni i jedinstveni rad od najvećeg je značenja za etnički studij Istre. Zatim slijede napomene, koje su važne za pravilnu ocjenu nacionalnih odnosa u pojedinom mjestu (podaci iz političke, nacionalne i kulturne prošlosti).

Na kraju je dan tabelarni pregled rezultata za sva mjesta, koja su obrađena u detaljnom dijelu. Radi još lakšeg pregleda dan je iza toga pregled po glavnim administrativnim jedinicama (administrativni i sudbeni kotari). U tabelarnim pregledima su pored nacionalnosti navedeni i podaci o obiteljskom jeziku. Tri karte: raspored narodnosti (1945.), porodičnog jezika (1945.) i karta, na kojoj su predstavljene glavne administrativne jedinice 1910. i 1945., daju pregled i olakšavaju praćenje pojedinačnih rezultata.

Toponomastički indeks na kraju djela olakšava njegovu upotrebu. Patronimički indeks, koji je naknadno objavljen, pored praktične vrijednosti daje odličan uvid u raširenost porodičnih prezimena. Redakcija ovog važnog popisa izvršena je na najsavjesniji i najpraktičniji način, te predstavlja ne samo novinu, već i uzor za publikacije ove vrste. Bilo bi poželjno, da se

na ovaj način obrade rezultati jednog popisa za sve naše pokrajine. Tako dobiveni materijal veoma bi dobro poslužio historijskim, lingvističkim, etnografskim i sličnim studijima.

Kao što je na početku spomenuto, popis Jadranskog instituta 1945. ima veliko značenje, jer je to prvi dokumenat, koji daje neosporne podatke o etničkim i nacionalnim odnosima u Istri. Austrijski su popisi bili bazirani na pogrešno dobivenim, a često i svjesno iskrivljenim podacima o razgovornom jeziku (vidi J. Roglić, Le recensement de 1910. II. izdanje, Jadranski institut, Sušak 1946.); ova je greška u talijanskom popisu iz 1921. bezobzirno povećana, a kasniji popisi i ne priznaju drugih narodnosti.

Prvi put iz ovog dokumenta vidimo, da i u nacionalno talijanskim gradskim centrima ima velik broj slavenskih prezimena (Poreč, Novigrad i dr.), što je vrlo važno za etnički studij Istre. Neopredijeljeni na području Bujštine najbolji su dokaz nacionalnog ugnjetavanja našeg elementa i odraz dobrih principa i objektivnog postupka pri izvođenju popisa.

Cadastre national je ne samo važan dokumenat, već svojom redakcijom predstavlja i stručnu dobit i pozitivnu novinu.

K. Šimek-Škoda

JARANOFF D.: Sur la géologie de la Macédoine occidentale. — Communication préliminaire. (Trudovi na geološko-ispitatelniot institut za Nar. Republika Makedonija. Knj. I., sv. 1, str. 23—60, sa dvije karte u prilogu. Skopje 1947).

Pisac saopćuje prethodne rezultate svojih geoloških studija u području između jugoslavensko-albanske granice, na zapadu, i linije Gostivar—Kičevo i Ohrid, na istoku.

Glavni dio područja pripada paleozojskoj seriji pelagonijskog masiva. Na zapadu i jugozapadu zastupane su mlade trijaskne naslage, kredni filš, a u zavalu Debra i pliocenske naslage.

Glavni tektonski pokreti bili su neposredno iza trijasa s direktrisama Z—I. Time je završena hercinska orogeneza — autor smatra, da je to opći pojav na Balkanskom poluotoku. Mlado alpinsko nabitranje grupe Dinarida došlo je do izražaja samo u području oko masiva: dolina Vardara i unutrašnja Albanija. Centar pelagonijskog masiva već je bio konsolidiran i pokazao se rezistentan prema ovoj orogenezi.

Radijalna gibanja pliocene i kvartarne starosti, kojima je nastao današnji reljef kotlina i masiva, bila su vezana za sisteme dijaklaza nastale u posttrijaskoj orogenezi.

J. R.

Oko Trsta (Zbirka rasprava u redakciji V. Novaka i F. Zwittera. Suradnici: gen. L. Ambrožić, A. Belić, L. Berce, L. Cermelj, D. Diminić, gen. P. Drapšin, D. Gervais, P. Jovanović, M. Marjanović, A. Melik, M. Mirković, V. Novak, P. Skok, St. Škerlj, J. Vilfan, M. Vratović i F. Zwitter. Državni izdavački zavod, str. 431 sa 8 skica i karata u tekstu i 5 karata van teksta. Beograd 1945).

U prvom poglavlju dan je geografski prikaz pokrajine (str. 11—70).

U drugom dijelu izložena je važnost i funkcija Trsta u vezi s jugoslavenskom privredom. Posebno je raspravljen problem Pule kao glavnog grada Istre.

Slijedi rasprava o narodnosnoj strukturi, u kojoj su raspravljeni glavni elementi ovog osnovnog pitanja.

Detaljno je raspravljena prošlost područja. Savjesnim studijem i novim podacima osvijetljena su mnoga vremena i problemi, važni za pravilno shvaćanje i rješavanje pitanja Julijske Krajine. Naročito je zanimljivo posljednje poglavlje »Konačni obračun«, u kome je izložen tok Narodno-oslobodilačke borbe naših naroda za Julijsku Krajinu.

Neobično je, što nisu označeni pisci pojedinih članaka, a ovom važnom i zanimljivom djelu mnogo bi koristio i registar imena.

J. R.

La Marche Julienne. Etude de géographie politique. (Suradnici: J. Roglić, M. Rojnić, R. Maixner, I. Mihovilić, L. Cermelj i A. Iveša; izdao Jadranski institut, Str. 312, Sušak 1945).

U ovoj zbirci rasprava izloženi su glavni geografski, historijski, etnički i ekonomski problemi Julijske Krajine.

U prvom dijelu (str. 7—74) izložio je J. Roglić geografske osobine kraja. Zatim je na osnovu raspoloživih podataka iznio brojčane odnose među pojedinim narodnostima, odnos između gradskog i seoskog stanovništva i razvoj glavnih gradskih centara.

U drugom dijelu M. Rojnić (str. 75—164) daje pregled historijskog razvoja na istarskom tlu, s posebnim osvrtom na prošlost slavenskog elementa.

R. Maixner je izložio razvoj i značenje Rijeke i nacionalni sastav njezina stanovništva (str. 165—174). I Mihovilić vrlo je sažeto i uvjerljivo izložio (str. 175—226) glavne komponente i bit tršćanskog pitanja (grad i luka). Slijedi Mihovilićev prikaz (str. 227—238) pokrajine Goriško. A. Iveša dao je najvažnije podatke o Benaškoj Sloveniji (str. 239—244).

U trećem dijelu A. Cermelj izlaže (str. 245—288) najbitnije o nasiljima nad slavenskim elementom tokom talijanske okupacije. Na kraju J. Roglić ukazuje (str. 289—294) na granično rješavanje, koje nameću geografska stvarnost, pravo čovjeka i interesi mira.

Djelo je dobar priručnik za upoznavanje ovog važnog jugoslavenskog područja i jednog od najtežih graničnih problema versailleske Evrope; pisano je lako i jasno. Odličan tisak čini djelo još privlačivijim, a indeks na kraju olakšava upotrebu.

K. Šimek-Škoda

L'economia della Venezia Giulia (Izdao Istituto di statistica. Università di Trieste. Str. XIII+175, sa 14 karata i skica u prilogu i s kartom Julijske Krajine 1:250.000. Trst 1946.).

Različiti pisci obradili su pojedina pitanja s namjerom da pokažu zasluge talijanske uprave za razvoj gospodarstva u Julijskoj Krajini. Djelo je uredio P. Luzzatto-Fegiz, direktor Statističkog instituta na sveučilištu u Trstu.

U prvom općem dijelu:

M. Vergottini, profesor statistike na sveučilištu u Cataniji, izlaže geografski položaj i prometnu ulogu Julijske Krajine;

E. Bonetti, docent ekonomske geografije na sveučilištu u Trstu, daje glavne osobine reljefa, klime i hidrografije;

M. Vergottini raspravlja problem stanovništva: raspored, narodnosti, socijalnu i ekonomsku strukturu;

B. Cadalbert, privatni docent sveučilišta u Trstu, daje glavne podatke o prihodima i porezima;

C. Radetti, asistent-volonter sveučilišta u Trstu i pomorski kapetan, izlaže problem javnih radova; i

G. Bonifacio, asistent-volonter sveučilišta u Trstu, daje pregled prosvjetnih prilika,

U drugom, posebnoj dijelu:

F. Platzter, predavač na sveučilištu u Trstu, iznosi glavne karakteristike agrarnog gospodarstva;

B. Fazzini, gradski činovnik u Trstu, izlaže najbitnije o ribolovu;

P. Medani, privatni docent sveučilišta u Trstu, dao je opće karakteristike i izložio značenje pojedinih grana industrije;

C. Ursi, činovnik osiguravajućeg društva, obradio je pomorstvo (parobrodarstvo i pomorske veze);

M. Vergottini u svom trećem članku raspravlja problem trgovine s osobitim obzirom na trgovinu Trsta i Rijeke;

O. Rondini, asistent sveučilišta u Trstu, daje prikaz bankarstva i financiranja;

C. Ursi izlaže osobine i ukazuje na veliku važnost osiguravajućih društava, i

B. Grazia-Resi govori o zabavnim ustanovama.

U trećem su dijelu izloženi planovi daljnjih radova:

A. Marussi, privatni docent za topografiju i geodeziju, govori o tehnici planova;

P. Pellis, inženjer i asistent sveučilišta, iznosi velike planove za gradnju i rekonstrukciju željeznica i autostrada;

S. Curto, inženjer, izlaže plan i problem kanala Jadran—Sava odnosno Soča—Sava.

Zatim su dani planovi o gradnji hidrocentrala.

F. Platzter izlaže planove agrarnih melioracija;

A. Diana, biv. direktor istarskog vodovoda, piše o izgradnji vodovoda;

V. Privileggi, inženjer urbanističkog odjela u Trstu raspravlja o razvoju i o urbanističkim rekonstrukcijama Trsta;

R. Bernardi, generalni direktor skladišta, i A. Marussi iznose značajke trgovačke i industrijske luke Trsta; i na kraju

L. Moscheni kratko raspravlja o planu razvoja Pule.

Vidimo, da je redaktor okupio veliku grupu stručnjaka, sa shvatljivom namjerom, da u doba mirovne konferencije svijetu prikaže velike zasluge Italije za Julijsku Krajinu. Zvučnost imena nije u razmjeru s izlaganjima, koja su nepotpuna i neuvjerljiva. Govori se o onom, što je navodno investirano, ali gdje je ono, što je uzeto? — nabraja se ono, što je sagrađeno, ali ni riječi o onom, što je uništeno. Ne govori se o nasilnim reformama i uništa-

vanju istarske poljoprivrede, o propadanju Pule, Rijeke i Trsta i gotovo išezavanju malih istarskih gradova. Ništa o seobama stanovništva, koje su bile time uvjetovane. Neosporno je, da je ekonomija Julijske Krajine tokom talijanske okupacije teško stradala, i to je trebalo najprije objasniti.

Ni sami autori nisu bili zadovoljni s onim, što su mogli pozitivno tvrditi, te je dodan treći dio o planovima, a tu se moglo po mišlj volji pričati. Nije objašnjeno, zašto je talijanska uprava samo planirala radove, koji su za gospodarstvo kraja veoma bitni, kao gradnja novih pruga. Zašto su uništeni stupovi gospodarstva ovog kraja: privreda Pule, riječka, a dijelom i tršćanska, luka i privreda i t. d. Investirano je u poduzeća, koja su služila ekonomskim interesima (Raša) i strateškim namjerama (autostrade) Italije. U Julijskoj Krajini provođena je kolonijalna ekonomska politika.

Djelo ne može poslužiti željenom cilju, već je prilog, koji omogućuje uvid u loše strane talijanske ekonomske politike u Julijskoj Krajini. U njemu ima vrlo zanimljivih podataka, a kartografski priloci uglavnom su dobro izrađeni.

J. R.

GEORGE P. — GRIMAL H. — L'HUILIER F.: Problèmes de la paix. La Marche Julienne — L'Rhén — L'Autriche. Uvod A. Cholley (Izdanje Raison d'être. Str. 221 sa 11 skica u tekstu, Pariz 1946).

Za vrijeme mirovne konferencije u Parizu izašla je ova interesantna knjižica, u kojoj su ugledni francuski geografi i historičari raspravljali o najdelikatnijim pitanjima političke geografije Evrope.

Profesor Cholley podvlači u uvodu važnost i potrebu ovakvog raspravljanja u interesu pravde i mira. Ističe jasnoću i uvjerljivost izlaganja P. Georgea o Julijskoj Krajini.

Profesor P. George (str. 17—61) piše o problemu Julijske Krajine. Izlaže geografske karakteristike područja. Raspravlja pitanje talijanskog elementa i konstatira, da je njegov broj u službenim popisima netočno (razgovorni jezik) konstatiran većim nego što jest — naprotiv je broj Slavena umanjivan. Nacionalna granica je dodir furlansko-venecijanske razine s bregovima, na istoku. Ukazuje na prirodnu funkciju lučkih gradova i na njihovo stradanje zbog odvajanja od zaleđa, kome služe. Izlaganja su ilustrirana sa 7 skica.

H. Grimal u podužoj raspravi (str. 65—126) osvjetljuje delikatni problem budućeg rješenja austrijskog pitanja. Govoreći o Koruškoj, ukazuje, da etnička međa dijeli ovu pokrajinu tako, da dvije trećine pripadaju Austrijancima, a jedna Slovencima.

F. L. Huillier tretira na kraju (str. 129—221) teški rajski problem. Duga historijska naslijeđa i kompliciranost ekonomske stvarnosti otežavaju rješenje. Zabrana njemačke hiperindustrijalizacije i aneksija saarskog područja — to su minimalni zahtjevi francuske sigurnosti.

J. R.

KOS M.: *Historical Development of the Slovene Western Frontier*. (Izdao Znanstveni Institut. Str. 21 sa 4 skice u tekstu. Ljubljana 1946.).

U četiri poglavlja ove rasprave pisac analizira fiksiranje zapadne slovenske jezične međe. U Istri je granica u neposrednoj blizini obalnih gradova, njenu starost i stabilnost pokazuje raširenost glagolske liturgijske službe. Prvobitna slovenska kolonizacija opkolila je malo romansko naselje u središtu današnjeg Trsta. Sadašnja je granica rezultat procesa, uvjetovanih razvojem ovog mladog grada. Pisac smatra, da je sjeverno od Tršćanskog zaliva na fiksiranje granice, koja ide dodirnom nizine i brda, imao utjecaj lombardski utvrđeni limes.

J. R.

Koroški zbornik. Uredili Bogo Grafenauer, Lojze Ude, Maks Veselko, Ljubljana. Državna založba Slovenije. 1946, 658 str. Sa zemljovidima i slikama. V. 8°

U velikoj borbi, koju vodi slovenski narod nakon oslobođenja za svoje međe, kao i za gola narodnosna i kulturna prava u Koruškoj, zauzima Koroški zbornik odlično mjesto. Koruško je pitanje tu prvi put raspravljano skoro sa svih strana i prvi put čitamo tu temeljit odgovor na veliku njemačku publicističku i »znanstvenu« literaturu, koja je nečuvenim iskrivljivanjem geografskih i historijskih činjenica, lažnim razlaganjima i licemjernim izrivanjem pokušala dokazivati njemački karakter koruške zemlje, te kolijevke slovenske historije i kulture. Da namera nije potrebna ni laž ni prevara, nego samo obično utvrđivanje istine, dokazuju sve rasprave u zborniku. Ovdje ćemo navesti prije svega one s geografskim odnosno historijsko-geografskim sadržajem.

Sv. Ilešič daje jezgrovit, ali temeljit »Geografski oris Koruške«, koji obra-

đuje položaj i međe slovenskog korušskog prostora, njegove površinske oblike, regionalnu raščlanjenost, klimatske, hidrografske, fitogeografske i konačno antropogeografske prilike (stanovništvo, gospodarstvo i promet). Geograf će osobito zapamtiti, da Karavanke ni izdaleka nemaju značaj oštrem pregradi, koji su im pripisivali Nijemci, dok su tu »pregradu« lako politički iskorišćivali. Kad su za vrijeme Drugog svjetskog rata okupirali Gorenjsku tamo do Ljubljane, postao je »visoki zid Karavanke« nepotreban, i Nijemci su pisali, da »velja zdaj poiskati poteze, ki zblizujejo alpsko Podravje z alpskim Posavjem« (»vrijedi sada potražiti poteze, koji zblizuju alpsko Podravlje s alpskim Posavljem«). Geografija takve vrste nije geografija, nego geopolitika u najslabijem značenju riječi. Svoju raspravu zaključuje autor konstatacijom i naglaskom, da se razgraničenje u Koruškoj može »z laskoto izvesti v obliki, ki bi zadovoljevala ne samo z geografskega, ampak tudi s strogo gospodarskega in prometnega vidika... Gre samo za smiselno medsebojno razporeditev in razmejitev regionalnih enot v skladu s narodnostno mejo« (»s lakoćom izvesti u obliku, koji bi zadovoljavao ne samo sa geografskog, nego i sa strogo gospodarskog i prometnog gledišta... Radi se samo o smišljenom međusobnom rasporedu i razgraničenosti regionalnih jedinica u skladu s etničkom međom«).

M. Kos obrađuje temu: »Slovenska naseljevanje na Koruški« (»Naseljenje Slovenaca u Koruškoj«). To naseljenje, koje je počelo iza g. 568., a svršilo u prvim decenijama 7. stoljeća time, da su Karnijske Alpe postale međa Slovenaca na jugozapadu, na krajnjoj gornjoj Dravi na zapadu i na Visokim Turama na sjeverozapadu, nadovezuje se na pred-slovenske, t. j. na romanizirane ili rokeltse naseobine i upravne jezgre. Germana prije naseljenja Slovenaca u Koruškoj nije bilo; ovdje su nastavali samo prolazno (Kimbri), ili su pak vladali u krajini samo djelomično i malo vremena (Langobardi u Ziljskoj dolini). Prvo pravo germansko naseljenje u Koruškoj je njemačka srednjovjekovna kolonizacija, koja je Slovencima s vremenom otuđila sav zapadni i sjeverni dio pokrajine, dok se u kasnom Srednjem vijeku nije formirala zbijena slovensko-njemačka jezična međa. Označuje ju toponomastika s nadimkom »windisch«, jer je upravo kod takvih krajeva počelo za Nijemce gospodarsko područje slovenskih naseobina. Ta međa, koja polazi sa Ziljskih planina na Dobrač, sjeverno od Vrbskog jezera i

Gospodstvenog polja i ide mimo Št. Pavel u Laboškoj dolini, ostala je živa sve do sredine 19. stoljeća odnosno do naših dana. Autor opisuje postanak te međe potanko po svakom odsjeku i dopunjuje svoja izlaganja poučnim zemljovidima.

Da je jezična međa iz sredine 19. stoljeća bila skoro ista kao koncem 15. stoljeća, lijepo dokazuje B. Grafenauer, koji u opsežnoj, iz temeljitog studija uzrasloj i s mnogo zemljovida poduprtoj, raspravi o »Narodnostnom razvoju na Koroškem od srede 19. stoljeća do danas« pretrasa sve autore ranog 19. stoljeća, koji su se bavili slovensko-njemačkom narodnostnom međom u Koroškoj. U cijelosti se njihova razgraničenja slažu s granicom, koju je g. 1850. savjesno zacrtao Slovenac P. Kozler, a djelomično polaze čak sjeverno od nje. Tek se u moderno doba jezična međa počela mijenjati, i to pod utjecajem kapitalističke industrijalizacije, željezničkog prometa i njemačke političke ekspanzije, koja je prodirala prema Jadranskom moru. Na sadašnjem austrijskom — slovenskom području je g. 1846., pored 12.236 Nijemaca, živjelo još 103.236 Slovenaca. Danas ih ima, prema Grafenaueru, koji je kritički proradio sve uredne upravne, crkvene i školske statistike i potanko analizirao prirodni prirast, iseljenje i druge demografske pojave, još oko 90.000. Kako je do toga došlo, objašnjava autor u posebnoj raspravi, koja obrađuje »Germanizaciju triju Austrija« (»Germanizacija treh Avstrij«). Tu doznajemo, kojim su se sredstvima i metodama služili Nijemci u habsburškoj Austriji, u prvoj republici i za Hitlerova doba. Oni su iskoristivali prije svega svoju gospodarsku i političku premoć i germanizirali slovensku Korošku. Ali slovenski otpor, za sve to vrijeme nije popustio; što je teži bio pritisak, to se moćnije javljao otpor i za vrijeme Narodnooslobodilačke borbe »so koroški Slovenci kot edini narod v okviru predvojnih mej nemškega rajha začeli s oboroženim odporom proti nacizmu, in to skoraj dve leti pred angloameriškim izkrcajem v zahodni Evropi«. (»Koroški Slovenci su kao jedini narod u okviru predratnih međa njemačkog rajha počeli s oružanim otporom protiv nacizma, i to gotovo dvije godine prije angloameričkog iskrcavanja u zapadnoj Evropi«).

Geograf može naći i u drugim raspravama ove knjige mnogo poučnoga štiva: zato ćemo ovdje bar registrirati još neke rasprave. B. Grafenauer pridonio je još dvije rasprave: »Država karantanskih Slovencev« i »Kmečki upori na Koroškem«

(»Seljačke bune u Koroškoj«), F. Ramovš piše »O pomembnosti nekaterih pojavov v slovenskih narečjih na Koroškem« (»O značenju nekih pojava u slovenskim dijalektima u Koroškoj«), I. Grafenauer obrađuje »Slovensko slovstvo na Koroškem, živ člen vseslovenskega slovstva« (»Slovenska književnost u Koroškoj živ dio sveslovenske književnosti«), F. Marolt raspravlja o temi: »Gibno-zvočni obraz slovenskega Korotana«, I. Tomšič obrađuje »Plebiscit na Koroškem s pravne strani«, F. Škerl opisuje borbu Koroške za slobodu od 1942.—1945. u djelu: »Koroško v boju za svobodu«, L. Ude zaključuje zbornik raspravom »Avstrija, pangermanizem in Koroško«.

V. Bohinec

LE LANNOU M.: La Venetie Julienne. (Annales de Géographie, No 301, st. 13—35, Paris 1947.).

Prof. Le Lannou bio je francuski etnografski stručnjak u Savezničkoj komisiji eksperata koja je vršila anketu o Julijskoj Krajini proljeća 1946. radi utvrđivanja etničke međe između Italije i Jugoslavije. Pisca je problem zainteresirao, i on je uz opažanja na licu mjesta proučavao i stručnu literaturu i dokumentaciju. Njegovi stručni nazori, iznijeti u ovom članku, vrlo su važni i zanimljivi.

Pisac svoje stručno mišljenje daje veoma jasno »...linija, koja izdvaja dvije etničke grupe, jest međa između ravnića, na zapadu, i bregova i platoa, na istoku. Sa zaprepašujućom točnošću zaustavljaju se Slaveni na razvedenoj međi isturenih dijelova i udubljenja, kojima završavaju dinarske planine«. »...nigdje u Evropi etnička granica ne slijedi s tolikom točnošću topografske detalje« (str. 14).

Govoreći o Gorici, Le Lannou konstatira, da je to gradski centar slovenskih brdskih predjela na sjeveru i istoku. Talijansko gradsko stanovništvo su mladi doseljenici, koje je privukao ekonomski razvoj grada. Ima i drugih zanimljivih konstatacija, ali one su manje važne i izlaze iz užeg graničnog problema.

Nakon ovog članka čovjek se pita — a tko je odgovoran za t. zv. francusku liniju? Glavni ekspert francuske delegacije u stručnom časopisu izlaze stvarnost, koja je u suprotnosti s onim, što se službeno nametnulo. Tko je odgovoran za apsurdnu i tragičnu sudbinu Gorice?, jer francuski stručnjak poznaje prošlost i današnju funkciju grada. Ovaj članak Le Lannoua pokazuje, koliko je stručnost u graničnim odlukama bila samo prividna maska.

J. Roglič

MELIK A.: Jugoslavija. Zemljepisni pregled II. izd. (Izdala Državna založba Slovenije. Prirodoslovna knjižnica 5. str. 520 i 120 skica i fotografija u tekstu. Ljubljana 1949.)

Jugoslavenska geografija uživa u stručnom svijetu zavidan ugled. I pored toga, mi nismo imali dobrog geografskog prikaza državne cjeline. Nedostatak, koji su osjećali ne samo stručnjaci i studenti, već i šira javnost, te svi oni, koji se izvana interesiraju za našu državu. Naši su stručnjaci izbjegavali ovaj teški i delikatni predmet. Prof. Melik je od početka osjećao obavezu i uložio veliki napor, da toj velikoj potrebi udovolji. God. 1921. i 1923. izišla su dva sveska njegova prvog pregleda Jugoslavije — na žalost djelo nije dovršeno. Uz interes za Jugoslaviju kao cjelinu, Melik je opravdano naročitu brigu posvetio svojoj Sloveniji. Na osnovu brojnih pojedinačnih radova, dugogodišnjih istraživanja i raspoloživih izvora objavio je prvi dio svog djela (Slovenija I/1 i I/2 Ljubljana 1935-36), koje spada među najbolje priloge jugoslavenske regionalne geografije.

Prof. Melik je, dakle, stalno imao poseban interes za regionalne studije i u tom pravcu stekao zavidna iskustva. To dolazi do naročito izražaja u djelu, koje želimo prikazati.

Nakon uvoda, u kome su dani glavni podaci o položaju, veličini i posebnim karakteristikama Jugoslavije, pisac prelazi na izlaganje samog predmeta. Svoja je izlaganja podijelio na četiri poglavlja: I. Geografske osobine cjeline (str. 16—99); II. Prikaz glavnih geografskih krajina Jugoslavije (str. 100—350); III. Narodne republike Jugoslavije (str. 357—406) i IV. Jugoslavija kao geografska cjelina (419—502). Na kraju je dan izbor iz geografske literature o Jugoslaviji, a u II. izdanju ukratko su izložene glavne karakteristike prethodnih rezultata popisa od 15. III. 1948.

Prvo je poglavlje dalje podijeljeno na tri dijela: a) reljef; b) podneblje, vode, tlo i biljni pokrov i c) priroda i čovjek. U izlaganjima reljefa autor vodi računa o rezultatima svih dosadašnjih istraživanja i izlaže svoje poglede. Interesantne su dvije kartice s konturama Panonskog mora u mlocenu i jezera u plocenu. Prema prvoj skici (na kojoj je propuštena legenda) vidimo, da nema tjesnaca između Panonskog i Vlaškog mora, već samo otoka. Naprotiv postoji veza s bavarsko-galijskim kanalom. Ova skica, koja u biti odstupa od

Cvijičeve koncepcije, dobro pokazuje, koliko je nesigurna vladajuća ideja o fosilnom abrazionom reljefu.

Od naročito je interesa i sadrži nove podatke poglavlje o naseljavanju i historiskom razvoju stanovništva na teritoriju Jugoslavije.

Drugo je poglavlje glavni dio knjige i obuhvaća gotovo njezinu polovicu. Pisac je nastojao da državni teritorij podijeli na dijelove, koji odražavaju razlike u složenoj geografskoj stvarnosti. Dok je to za primorski i panonski dio relativno lakše, brdski je predjel mnogo složeniji i u njemu je trebalo izdvajati mnogo daljih krajina. Uz detaljan opis, podjela je i kartografski predstavljena. Teško je linijom izdvojiti prirodne cjeline, kad se one u stvarnosti međusobno prožimaju i prijelazi su među njima postupeni i često neosjetni. Iako bi se ova podjela, osobito u istočnom dijelu države, mogla izmijeniti — ona zaslužuje naročitu pažnju i priznanje, jer se prvi put pošlo tako daleko, da su postavljeni kriteriji regionalnog izdvajanja.

U pogledu pojedinih republika dane su njihove specifične i karakteristične odlike.

Naročito se ugodno prati četvrto, posljednje poglavlje, u kome su podvučene razlike i dopunjavanja među pojedinim dijelovima, izvršena potrebna poređenja i podvučene karakteristike cjeline. Izlaganja su ilustrirana vrlo uspješnim kartama, koje same za sebe predstavljaju vrlo vrijednu i dosada jedinstvenu kolekciju. Karte najbolje pokazuju, koliko je prof. Melik radio i razmišljao nad svojim radom. Šteta, što djelo na kraju nema indeks.

Pisac odlično poznaje Sloveniju, i svoja izlaganja najradije i najuvjerljivije objašnjava primjerima uzetim s tog područja. Možda bi se tome moglo i prigovoriti, jer je neosporno, da su dijelovi Slovenije predstavljeni mnogo bolje od drugih krajeva Jugoslavije. Ali djelo baš zbog toga ostavlja neposredan i uvjerljiv dojam, što se ne bi moglo postići pričavanjem tuđih rezultata i dojmova o slabije poznatim krajevima.

Prof. Melik je svojim djelom učinio veliku uslugu stručnjacima i našoj javnosti. Dva izdanja upravo su razgrabljena, što pokazuje, kolika je bila potreba i kako je knjiga primljena. Bilo bi poželjno, da se ovo djelo što prije pojavi i na hrvatskom jeziku.

J. Roglić

MELIK A.: Ljubljansko mostiščarsko jezero in dediščina po njem (Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani, I. razred, str. 223 sa 6 karata u prilogu. Ljubljana 1946.).

Ljubljansko barje spada među najkarakterističnije pojave svoje vrste u Evropi i već je bilo predmet mnogih studija. Ovim pitanjem su se naročito bavili profesori ljubljanskog sveučilišta Melik i Rakovec.

Pisac u ovom djelu raspravlja o posljedinjoj fazi barja i širenju kulturnog tla na njegovu arealu. Jezero je nastalo nakon maksimuma würmske glacijacije spuštanjem zemljišta i zagađivanjem, koje je vršila Sava. Pritoci su ga postepeno zatrpavali i razina mu je tokom godine kolebala, a u toku povlačenja se mogu konstatirati tri jezerska stadija.

U drugom dijelu se izlažu prodiranje i karakteristike ljudskog života na barju, koje je nastalo na mjestu oteklkog jezera. Autor smatra da je antički Lacus Lugeus u stvari Ljubljansko barje, a ne Cerkljansko polje, kako se obično uzimalo. Rimljani su napravili prvi kanal Ljubljaniče radi regulacije, a kasnije su kopali novi kanal radi organizacije plovidbe.

Detaljno je izloženo stanje barja neposredno prije početka regulacije (1825), što je za ocjenu današnjih prilika naročito važno. Raspravljen je problem vrijednosti barskog tla i pitanje visine temeljnice.

Izlaganja su ilustrirana sa 6 veoma uspješnih karata, među kojima je osobito važna ona koja prikazuje prilike na barju godine 1825.

Djelo odražava odlično poznavanje današnje stvarnosti, vješto korištenje historijskih podataka i velik interes za ovo zanimljivo područje. Studija prof. Melika može poslužiti kao uzor za slične radove.

J. Roglič

MELIK A.: Gorica. Bases géographiques de l'agglomération urbaine. (Izdao Znanstveni institut. Str. 22 sa 4 skice u prilogu. Ljubljana 1946.).

Pisac analizira glavne osobine pokrajine Goriško i položaj i funkciju, što ih u tom kraju ima grad Gorica. Pokrajina je uglavnom brdoviti alpsko-dinarski kraj s malim dijelom furlanske nizine na jugozapadu. Historijski je brdski kraj uvijek bio bitan, a među su u nižem i nizinskom kraju, na jugu i jugozapadu, kolebale. Gorica je gradski centar bitnog i brdovitog dijela pokrajine i nije bila nikada odvojena od ovog područja, kome služi. Naprotiv, dio furlanske nizine ima i druge gradske centre i za nj Gorica nema veće važnosti.

J. R.

MELIK A.: Trieste et la Jugoslavie du nord (Izdao Znanstveni institut. Str. 20 sa 3 skice u tekstu i 2 karte u prilogu. Ljubljana 1946.).

Postojnska vrata su najpogodniji prijelaz između Jadranskog mora i srednjeg Podunavlja. U tom je području ne samo najniži prijelaz, već je i planinski pojas najuži. Tuda su vodile velike rimske ceste, prošle invazije barbara, počela prva intenzivna trgovina i sagrađena prva željeznička pruga. Ova je pruga proizvela velike posavske magistrale, okosnice jugoslavenske željezničke mreže. Na kraju ovog puta razvio se Trst, kao rezultat njegove funkcije. Prema Trstu gravitiraju najplodniji i najgušće naseljeni krajevi Jugoslavije. Talijanska okupacija presjekla je ovu životnu arteriju Trsta. Zaleđe je ostalo bez potrebnog izlaza, a opstanak Trsta došao je u pitanje. Geografska i ekonomska stvarnost nameću, da poredak poslije Drugog svjetskog rata uspostavi normalan tok stvari, a to znači, da priključi Trst Jugoslaviji.

J. R.

MILOJEVIĆ B. Z.: Laktasti delovi naših glavnih dolina (Glasnik Srpskog geografskog društva, svezak XXVIII, br. 2, str. 140—148).

Autor raspravlja jedno vrlo zanimljivo pitanje, koje su dosadašnji ispitivači rješavali površno i bez detaljnijeg istraživanja, primjenjujući ideje W. M. Davisa.

Cvijić je pretpostavljao, da je današnji smjer Crne rijeke uvjetovan piraterijom, koju je izvršila Marijovska Crna, pritoka nekadašnjeg Tikveškog jezera. Marijovska Crna je navodno kaptirala Železničku i usjekla dolinu, kojom je oteklo pelagonsko jezero prema Vardaru. Jezerske naslage oko Marijova i odsutnost inverznog reljefa u pretpostavljenoj dolini Železničke govore protiv ovog tumačenja. Skretanje Crne rijeke je, dakle, antecendentno i uvjetovano tektonskim gibanjima.

Slično Cvijićevo gornjem mišljenju tumačio je i J. Dedijer skretanje gornje Neretve iz dinarskog smjera u smjer S—J. Dedijer smatra, da je pritoka Jadranskog mora kaptirala gornju Neretvu, koja je prije preko sedla Makljan otjecala prema gornjem Vrbasu. Za svoje tumačenje ne navodi nikakav dokaz. Ali tektonske zavale s jezerskim naslagama oko gornje i donje Neretve govore u prilog tumačenju, koje i ovo skretanje objašnjava tektonskim pokretima.

Autor smatra, da se tektonskim utjecajima moraju objašnjavati i druga laktasta skretanja (na Treski, Vardaru, Zap. Moravi, Drini i Zrmanji).

Ovo je vrlo važan prilog, koji pokazuje potrebu kompleksnog gledanja i neposrednih istraživanja u geomorfologiji.

J. Roglić

MILOJEVIĆ B. Z.: Doline Zapadne Morave, Morače i Treske. Geografska posmatranja (Posebna izdanja Srpskog geografskog društva, sv. 26, str. 79, sa 12 skica u tekstu, Beograd 1948).

Pisac daje regionalnu sliku triju dolina, uzetih iz tri naša glavna porječja — dolinu Velike Morave, iz dunavskog odnosno crnomorskog, Moraču iz jadranskog i Tresku iz egejskog porječja.

Po svom izgledu ove tri doline imaju složen oblik, uvjetovan tektonskim gibanjima i sastavom tla. U dolini Zapadne Morave nalaze se četiri zavale: Požeška, Čačanska, Vrnjačka i Kruševačka, izdvojene sutjeskama. Zavale su nastale tektonskim gibanjima i bile su ispunjene jezerima, dok su sutjeske obrazovane radom riječne erozije. U kotlinama su tragovi abrazivnog jezerskog reljefa, a u sutjeskama riječne terase.

I dolina Morače ima složen izgled: erozivna proširenja u škrljčevcima i sutjeske u vapnencima; najvažnija je sutjeska Patje. Pokreti zemljišta izazivali su promjene u toku erozivnog procesa i uvjetovali obrazovanje terasa. Za ovu su dolinu naročito važne bogate naslage fluvioglacialnog materijala.

Dolina Treske — s obzirom na morfološki razvoj — nalikuje dolini Zapadne Morave. Sastoji se od Kičevske zavale i Poreča i sutjeski. U zavalama su bila neogena jezera, a njihove su otoke usjekle sutjeske. Kombiniraju se oblici abrazivnog i fluvijskog reljefa.

U klimi i oblicima ljudske aktivnosti dolaze do izražaja geografski položaj i orijentacija. Dolina Zapadne Morave eminentno je agraran kraj. U ravnicama su polja i livade; na padinama uz njive voćnjaci i vinogradi. Sela su na dodiru ravnice i padina ili rasuta po padinama. Svaka zavalica ima svoj centar (grad ili trgovište), smješten na raskršću uzdužnog puta i poprečnih putova. Stari su putovi izbjegavali sutjeske, koje su bile bez naselja. Tek je željeznica koristila sutjeske i povezala različite dijelove doline.

I pored osnovnih sličnosti zbog petrografskog sastava, dolina Treske ima i

specifične antropogeografske osobine, i ovdje zavale imaju svoja privredna i upravna središta: Brod i Kičevo. Dno zavale Poreče je pod kulturama, koje se moraju tokom suhog ljeta navodnjavati, a zimi služi za ispašu. Zbog južnijeg položaja kulture se penju do velikih visina (žita do 1300 m). Veliku važnost u ekonomiji ima stočarstvo, koje ljeti iskorišćuje prostrane pašnjake okolnih planina, a zimi se stoka zadržava u zavalama.

Ekonomsko značenje doline Morače mnogo je manje. U gornjem dijelu, usječenom u škrljčevcima, uglavnom je razvijeno stočarstvo. Veću agrarnu važnost ima dolina pritoke Zete. Dolina Morače ima veliku prometnu važnost, jer otvara pristup u prostrano planinsko zaleđe. Na raskršću putova dolinom Morače i Zete bila je stara Dioclea, koju je kasnije naslijedila Ribnica na utoku istoimene rijeke u Moraču. Na tom se mjestu razvila Podgorica, a danas se izgrađuje Titograd.

Autor je iz svog dugog proučavanja izabrao tri tipična predstavnika naših porječja, koji pružaju mnogo elemenata za korisna poređenja. Sigurni podaci, velika odlika autorovih radova, daju za to solidan oslonac.

J. Roglić

MILOJEVIĆ B. Z.: Titelska lesna zaravan. (Glasnik Srpskog geografskog društva, sv. XXVIII, br. 1, str. 20—31, sa dvije skice. Beograd 1949).

Predmet proučavanja je izolirani lesni plato između donje Tise i Dunava. Ova izoliranost, uz tipičnost i debljinu naslaga, najviše je privlačila pažnju dosadašnjih ispitivača.

A. Wolf, J. Halavač i D. Gorjanović smatraju, da je Dunav erozijom odvojio ovu zaravan od prapornih naslaga susjednog Srijema. Autor ne vidi nikakvog opravdanja za ovu pretpostavku i smatra, da je Dunav imao stalno današnji položaj.

Zaravan je oko 40 m viša od okolne ravnice. Sastoji se od pet svijetlih zona. Površina zaravni je suha (bunari 50 m dubine) i posuta zatvorenim udubinama. Strme strane nagrizene su višećim dolinama.

Gotovo cijela površina je obrađena, ali bez stalnih naselja, koja su vezana na podnožje padina. Ovaj im položaj pogoduje radi lakšeg iskorišćivanja različitih sredina, radi blizine pašnjaka i posjeda s intenzivnim kulturama (vinogradi na padini i vrtovi u nizini), tu su i bunari manje dubine.

J. Roglić

MIHOVILOVIĆ I.: Trst — Etnograski i ekonomski prikaz. (Nakladni zavod Hrvatske. Str. VIII+386 sa 13 skica u tekstu i 2 van teksta i 26 fotografija u prilogu. Zagreb 1946).

U šest poglavlja pisac je na veoma jasan i uvjerljiv način izložio glavne elemente i probleme tršćanskog pitanja. Na temelju bogatih i logično upotrebljenih podataka utvrđuje približan broj Slovenaca i Hrvata u Trstu. Historijski razvoj pokazuje, da je Trst nastao i napredovao zbog funkcije, koju je vršio za svoje zaleđe. Ideja aneksije Trsta Italiji u suprotnosti je s etničkim pravima i ekonomskom stvarnošću, te ugrožava opstanak samog grada — razvoj tokom talijanske okupacije potvrđuje ovu istinu.

Ekonomska funkcija i interesi Trsta traže, da bude uključen u FNR Jugoslaviju. Poštivanje historijskih i etničkih prava, omogućavanje pravilnog i ekonomskog razvoja Trsta, koje bi donijelo ovo rješenje, bili bi veliki doprinosi svjetskom miru.

Mihovilović odlično poznaje ogromnu literaturu i dobro povezuje historijski dokumenat, statistički podatak i političko iskustvo, te povlači zaključak, koji se iz toga nameće. Ovo je ne samo jedna od najuspješnijih radnja o Trstu, već je i odlično djelo u kategoriji, kojoj pripada.

Izlaganja su potkrijepljena faktima i ilustrirana dobrim priložima. Odličan tisk i indeks na kraju olakšavaju upotrebu ove lijepe knjige.

J. R.

MOODIE A. E.: The italo-yugoslav boundary. A study in political geography. (Izd. G. Philip et son. 241 str. i 22 karte u tekstu. London 1945).

U tri dijela ove zanimljive rasprave izlaže pisac rezultate svojih dugogodišnjih terenskih, literarnih, arhivskih i statističkih istraživanja o najneuralgичnijem dijelu političke karte predratne Evrope.

Geografski je to čvorišni dio, na kome se dodiruju geografske krajine: Alpe, Pannonska zaval, Dinaridi i jadranski bazen; tri velike etničke grupe: slavenska, germanska i romanska. Ali je za karakteristiku krajine značajno, da uglavnom pripada dinarskoj kraškoj oblasti, predstavlja prirodni prolaz između Podunavlja i Jadranskog mora i naseljen je Slavenima.

Detaljnou analizom historijskih podataka pokazuje pisac, kako je kraj uvijek imao karakter važnog prijelaza i spojnice. To je bio važan i dobro čuvan dio rimskog graničnog prostora; tuda su prodrle invazije barbara; to je poprište dugotraj-

nih sukoba između podunavske monarhije i Venecije. Najljepše doba imala je krajina tokom 19. i početkom 20. stoljeća, kad je služila svojoj prirodnoj funkciji veze između zaleđa i primorja. Sva ova izlaganja solidno su dokumentirana, a posljednji period i uspješno ilustriran.

Talijanski imperijalizam nije vodio računa o prirodnoj stvarnosti, ekonomskoj funkciji i nacionalnom pravu. Nametnuta je granica, koja je Talijane razočarala, jer im išćupano stablo nije donosilo plodova, a Slovenci i Hrvati opravdano traže prava čovjeka. Ovom teškom problemu versailleske Evrope Moodie posvećuje naročitu pažnju i ukazuje na nuždu ispravka učinjene nepravde.

Rad prof. Moodiea primjer je dobre studije, u kojoj su uzeti u obzir svi odlučujući elementi. Za pravilnu ocjenu treba napomenuti, da je ovo djelo izvadak iz doktorske disertacije, koju je pisac branio na londonskom sveučilištu 1941. Potrebno je, da svaki naš stručnjak upozna ovaj vrijedni rad i da se njime koristi.

J. Roglič

MORANDINI G.: Spalato e i suoi quartieri geografici. (Rivista geografica italiana, A. XLVIII, Fasc. V, str. 233—247, Firenze 1941).

Historijsko-topografski razvoj Splita pisac je podijelio u tri razdoblja. Prvo: od osnutka grada do početka ili sredine 17. stoljeća — grad unutar zidova; drugo: od sredine 17. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata i treće je posljednjih dvadeset godina (do početka Drugog svjetskog rata).

Najprije daje geografski prikaz splitskog poluotoka. Tlocrt grada objašnjava formama obalskog reljefa, a razvoj utjecajem prostranog zaleđa, koje je uvjetovalo cvat trgovine i poslovne veze s Bosnom od 16. do 18. stoljeća. Usavršavanje prometa i razvoj regionalne privrede daju jači impuls u 19. stoljeću, a u najnovijem razdoblju dolazi snažan utjecaj industrije.

Vodeći računa o historijskom razvoju i funkcijama pojedinih dijelova i o drugim faktorima, podijelio je autor Split u tri osnovna dijela, a unutar ovih izdvaja 12 manjih četvrti:

I. Stari grad obuhvaća dvije četvrti: 1. najstariji dio (Dioklecijanova palača, koja zahvaća prostor od 40.000 ili 30.000 m², i 2. sredovječni grad (zapadno od Marmontove ulice (43.000 m²), područje prvog širenja grada. Danas su ove četvrti trgovačke i poslovne.

II. Novi grad, u kome se mogu izdvojiti: 3. Veli Varoš (116.000 m²) između

zapadne obale Marmontove ulice, kazališta i Plinarske ulice i padina Marjana — četvrt vjugačkih, uzanih, a često i slijepih uličica. 4. Dio na sjeveru staroga grada, koji odgovara gradskoj četvrti Dobri (90.000 m²). Ima oblik trokuta, koji se oslanja na sjevernu među staroga grada, a vrhom završava u željezničkom usjeku na Solinskoj cesti — to je dobro naseljena četvrt. 5. Područje lučkih i željezničkih uređaja na jugoistoku (120.000 m²) — malo zgrada i većinom javnog karaktera, i 6. Istočna stambena četvrt, koja se poklapa s Lučcem (preko 100.000 m²).

III. Moderni grad može se podijeliti na ove četvrti: 7. zapadna četvrt (Meje), 8. zona Marjana, 9. Poljudska zona, 10. sjeverna industrijska četvrt, 11. sjeveroistočna četvrt (od željezničke pruge i Gripa na sjeveroistok. Ova četvrt prelazi na istoku neprimjetno u polje, i 12. kupališna četvrt na istoku (Bačvice, Firule i Zenta).

Ovaj rad predstavlja zanimljiv pokušaj, da se izlože karakteristike Splita kao cjeline i pojedinih njegovih dijelova. Izdavanje četvrti je najoriginalniji i najzanimljiviji dio.

Ima nekoliko omašaka i nelogičnosti. Split se ne može, osobito u ranijim fazama, smatrati eminentno primorskim gradom. Plodna okolica bila je najvažniji izvor, a i danas je njegova glavna industrija (cement) uvjetovana sastavom tla. Nategnute historijsko-nacionalističke tvrdnje umanjuju ozbiljnost rada.

O. Lahman

ORTOLANI M.: La casa rurale in Dalmazia. (Rivista geografica italiana. A. LI, Fasc. I—III, str. 40—50, Firenze 1944.

Pisac izdvaja dva glavna tipa dalmatinske kuće: stari kraško-dalmatinski i novi dalmatinski. Prema Biasuttiju upotrebljava naziv »kraško-dalmatinski« i pretpostavlja ga Cvijićeve nazivu »kraško-mediteranski«. Ovaj tip ima mnogo varijanata. Drugi je tip nastao utjecajem emigracije i novijih ekonomsko-socijalnih promjena. On danas prevladava u mnogim seoskim naseljima primorja i otoka.

Kuće staroga tipa uvijek su od kamena, bez žbuke. Pravokutnog su oblika. Kamen je isklesan u više-manje pravilnim blokovima i povezan vapnom ili crljenicom ili smjesom obojega, a ima i zgrada podignutih »usuho«. Pokrivene su pločama, stromašnije slamom, a izuzetno šindrom.

U Dalmatinskoj Zagori kuće ovoga tipa sasvim su arhaične. Većinom imaju samo

jednu prostoriju, koja služi kao kuhinja i za spavanje; ponekad je u istoj prostoriji i stoka. Često je to bivše sezonsko pastirsko obitavalište. Ima ih najviše u podnožju Dinarskih planina.

Veće kuće ovoga tipa imaju dvije prostorije: jednu za članove porodice, drugu za blago. U prvoj je i kuhinja s ognjištem. Pisac opisuje ognjište i najopćenitije kuhinjske predmete (peke, komoštre i t. d.).

Često su ove kuće, naročito u primorju, povezane u nizove ili prave četverokut i zatvaraju dvorište. U tom su slučaju za blago podignuti izdvojeni torovi.

Mnogo je raširena kuća na kat sa slikovitim vanjskim kamenim stepeništem ili solarom. Ispod solara je ulaz u konobu, koja zaprema čitavo prizemlje. Tu su u primorskim i otočnim mjestima spremišta za mediteranske plodine: kamenice za ulje, badnjevi za mošt, bačve za vino, sanduci za smokve i t. d. Tu se spremaju i sprave za rad, a nađe se mjesta i za jednog ili dva magarčića. U zagorskim mjestima, gdje je moguća kultura žitarica i uzgoj stoke velikoga zuba, prizemlje često služi kao staja, koja se inače dograđuje uz kuću.

Na katu su dvije komore: u jednoj je kuhinja s ognjištem, u drugoj sobi spava cijela porodica.

Nova dalmatinska kuća mnogo je raširena po selima i gradićima primorja. Izgledom podsjeća na grad. Građena je na jedan, dva, a čak i na tri kata. Stepenište je većinom drveno i unutrašnje. Na pročelju je često balkon. Krov je od crvene žljebarice, a kameni zid je ožbukani i obojen (bijelo, ružičasto, plavo, žuto i sl.), te se živo odražava u moru.

Ove su zgrade podignute iseljeničkim ušteđevinama ili zaradom pomoraca.

Kuće su pravokutne. U prizemlju su u pravilu tri prostorije: u sredini ulaz, na jednoj strani kuhinja, na drugoj blagovaonica. Ova je često lijepo opremljena predmetima, koje su pomorci donosili iz dalekih krajeva. Na katu po istom rasporedu tri spavaće sobe. Veličina, oblik i unutrašnji raspored ove kuće različiti su, što ovisi o imovinskim mogućnostima posjednika.

Radnja ima deskriptivan značaj bez dubljeg zahvata u kulturne i ekonomske činioce, koji su uvjetovali tipove kuća i njihov raspored. Pisac navodi, da osnovni tip ima mnogo varijanata, ali i novi tip ima značajnih stilskih razlika, koje odražavaju utjecaj mediteranskog kulturnog kruga.

U ovoj raspravi nema momenata, koji ne bi bili opisani u našoj dosadašnjoj literaturi. U opisu suvremene primorske kuće autor iznosi neke dosada manje ističane osobine, iako ni ovaj tip nije svestrano osvijetljen.

O. Lahman

ORTOLANI M.: *Le isole dalmate* (Rivista geografica italiana, A. LV. Fasc. III, str. 186—203; Fasc. IV. str. 253—276. Firenze, 1948).

Pisac je izložio predmet u osam poglavlja.

U prvom poglavlju raspravlja pitanje ukupne površine dalmatinskog otočja. Osvrće se na »sugestivnu studiju« I. Rubića (*»Antropogeografske funkcije otoka u istočnom Jadranu«*, Glasnik Geografskog društva, Beograd, br. 35, god. 1939), po kojoj je površina svih otoka, otočića, grebena i sika 2.505 km²; prema statistici bivših banovina 2.286 km², a po katastru 2.676 km². Kad se dodaju općine Cres, Osor, Nerezine te Mali i Veliki Lošinj i Lastovo, koje su između dva rata pripadale Italiji, dolazi se do ukupne površine od 3.242 km². Upoređuje areal ovog arhipelaga s jonskim i španjolskim.

U drugom poglavlju pisac navodi sve važnije autore, koji su pisali o arhipelagu kao cjelini i o pojedinim otocima. Konstatira, da su o otocima dosta pisali slavenski, a manje talijanski geografi.

U trećem poglavlju pisac ističe, da je dalmatinski arhipelag s više gledišta jedinstven u Evropi i da bi se jedino mogao uporediti sa škotskim i norveškim arhipelagom. Ali nema jedinstveno ime. Ako ga nazovemo dalmatinskim, on ne uključuje istarske, iako po geografskim svojstvima čine cjelinu. Naziv »Dinarski otoci« bolje odgovara. Nazivi pojedinih skupina (zadarski, šibenski, dubrovački) više su knjiški nego od samih otočana. Pisac dijeli sve otoke na: sjeverne ili liburnijske, centralne, južne (južno od Pelješca). Interesantan je odnos između površine otoka i njihove visine. Gdje su planine uz obalu, tamo su otoci veći i viši. Uspoređen s egejskim, dalmatinski arhipelag ima veću horizontalnu razvedenost, dok egejski otoci imaju nepravilnije mase. Dalmatinski su otoci u zavjetrini, zato su se jedrenjaci u plovidbi držali istočne obale Jadrana. Zaklonjenost je uvjetovala, da do Rave (44°1') uspijevaju naranče, koje na istoj geografskoj širini Italije ne bi mogle uspijevati.

Po naseljenosti se otoci dijele u: stalno naseljene, umjetno naseljene, privremeno naseljene, nenasele.

Peto je poglavlje posvećeno stalno naseljenim otocima (samo 51 otok; nisu ubrojani Trogir i Zadar). God. 1931. bilo je na otocima 161.863 stanovnika. Jonski su otoci za jednu trećinu manji, ali imaju 100.000 stanovnika više. Liburnijski otoci imaju 1.470 km² više od južne skupine otoka, ali tek 56.000 stanovnika, a južni 72.000 stanovnika. Bolje su naseljeni zadarski i šibenski otoci. Srednja gustoća je 50 na 1 km² i nešto manja od obalnog kopnenog pojasa (53 na 1 km²) — to je naslabije napućeni arhipelag Mediterana. Dok je stanovništvo u doba nesigurnosti bježalo na otoke, sada se opaža migracija sa otoka na kopno.

U šestom poglavlju pisac raspravlja o naseljima otoka. Od 162.000 stanovnika 147.000 živi u naseljima, a 15.000 rastrkano na malim otočićima ili u vrhovima otočnih brda. Ukupno ima 232 naselja. Broj naselja po otocima različit je: na Krku ih ima 53, na Braču 26, na Cresu 23, na Hvaru 22 — poprečno jedno naselje na 14 km². Prosječan broj stanovnika je 630; u naseljima zagorske Dalmacije 440 stanovnika, u istarskim (bez gradova) 250. Naselja su veća, jer stanovnici žive ne samo od poljoprivrede, već i od maritimne ekonomije (ribarstvo, trgovina, pomorstvo). Od 232 naselja 113 ih je na obali. Otočno stanovništvo, bilo naselje primorsko ili u kopnu, provodi amfibijski život. U liburnijskoj skupini naselja su se smjestila u zavjetrini od bure, dakle na južnoj strani otoka. Protivno su položena naselja na zadarskoj skupini otoka. Karakteristični su položaji naselja (istamska i na tjesnaci-ma). Najviše otočno naselje je Gornji Humac na Braču (453 m).

Razvoj naselja ovisio je o ekonomskim, historijskim i geografskim razlozima. Najveće je otočno naselje Blato sa 7.700 stanovnika (god. 1931.), selo slično apuljskom. God. 1931. bilo je 47 naselja sa preko 1000 stanovnika, a 12 sa 2000 i više stanovnika. Težište života prelazi iz starih historijskih centara u novija i ekonomski življa naselja.

U sedmom poglavlju pisac nabroja umjetno naseljene otoke, koje, kao I. Rubić, dijeli po funkcijama: strateški, otoci kamenoloma, groblja, svjetionika i samostana.

U osmom poglavlju raspravlja o privremeno naseljenim i pustim otocima. Ti otoci imaju stanove i bunje. Najviše pustih otoka imaju Kornati.

Pisac je htio provesti sistematsku podjelu istočnojadranskog otočja, pri čemu je često stvarnost podredio shemi. Iako

poznaje stručnu literaturu, nije je dovoljno koristio. Ne stoji tvrdnja, da je naše otočno stanovništvo, bilo obalskih bilo unutrašnjih naselja, amfibijsko. Tumačenje položaja naselja samo jednim faktorom, bez obzira da li je taj najvažniji, nije geografski dobro. Pri tome ima dosta površnosti.

Svakako je rad Ortolanija vrlo zanimljiv i postavljen na široku osnovu. Osobito su zanimljivi uporedni podaci, a ima i originalnih zapažanja.

O. Lahman

PERUCICH G.: *L'isola di Curzola*. (Izd. Consiglio nazionale delle ricerche. Comitato nazionale per la geografia. Studi geografici sulle terre redente. Vol. VII., str. 1—54. Zanichelli, Bologna 1942)

Iz uvida prof. Toniola vidimo, da je ova studija Korčulanina Perućića primljena kao doktorska disertacija na sveučilištu u Bariju.

Rad je podijeljen u pet poglavlja:

U prvom poglavlju autor daje pregled fizičke geografije (str. 1—17) i nije iznio ništa novo. Kako se raspravljaju prvenstveno ekonomska pitanja, možda bi bilo bolje, da je dio, u kojemu se govori o formama terena, izostavljen, jer nije značajki obrađen. Autor tvrdi na pr., da su morfološke karakteristike otoka jako istaknute kao u svim drugim kraškim predjelima (str. 5). U polja ubraja: Čarsko, Smokvičko, Blatsko, Donje Blato i mnoga manja (str. 7—8), od kojih su neka uvrštena i u druge kategorije, kao Lumbardsko, Zrnovsko i Pupnatsko. Očito pisac ne razlikuje polja, doline i uvale. Iznenaduje tvrdnja, da su lokve karakterističan oblik kraja.

Nakon kraćeg pregleda historije otoka (str. 18—19), u drugom poglavlju, govori se o stanovništvu, naseljima, društvenim karakteristikama, demografskom gibanju i emigraciji (str. 19—28). Nema podataka o vremenu postanka i tipovima naselja, uzrocima doseljavanja i iseljavanja i sl. Autor na pr. veli, da su poslije doseljavanja u 9. stoljeću jedine kasnije doseljene slavenske jezgre iz 17. stoljeća i da su naselile selo Račićće, a doselile se iz Hercegovine dozvolom Mletačke Republike (str. 24—25). Spominje jako doseljavanje tokom posljednjih 170 godina u Velaluku iz Hvara, Splita, Visa i iz Blata (str. 23), te doseljavanje iz okolnih sela u grad Korčulu. Prema tomu izgleda, da nije bilo nikakvog drugog, pa ni pojedinačnog doseljavanja. Morali bismo sve Korčulane, osim Račiććana i donekle Velalućana, smatrati

starincima, čiji su predci doselili u 9. stoljeću, ili su potomci starih Grka i Latina.

Smatra (str. 19), da su gusarske navale prisilile primorskog stanovništvo da pobjegne u unutrašnjost otoka. Ali ništa ne znamo ni o gusarima, ni vremenu, kada je to bilo, a još manje, o kojim se primorskim mjestima radi i gdje su bila!

Tvrdi, da se, unatoč jakom iseljavanju u prekoceanske zemlje (oko 8000 do 10.000 osoba ili oko 300 godišnje u 20. stoljeću), stanovništvo otoka povećava (str. 28). Ali iz službenih statistika znamo, da je 1910. na otoku bilo 21.310; 1921. god. 21.670; 1931. god. 20.697 stanovnika. Perućić navodi, da je 1939. na otoku bilo 22.589 stanovnika — ali nije jasno odakle crpi taj podatak.

U trećem poglavlju (str. 29—37) konstatira, da poljoprivreda, najvažnije zanimanje, nije dovoljno razvijena, ne samo zbog klime i kraškog zemljišta, već i zbog starinskog i primitivnog načina obrađivanja. Vinogradarstvo, zbog neracionalnog rukovanja, daje slabu berbu. Manju važnost ima južno voće: smokva, bajame, rogači, a još manju limun i naranča. Oranica i vrtova ima malo. Veću bi važnost mogle imati aromatične i ljekovite biljke. Stočarstvu smeta ljetna suša. Suma ima — prema statistici od 1939. god. — 16.720 ha, i to visoke šume 6032 ha, niske 5420 ha i grmlja 5268 ha.

U četvrtom poglavlju (str. 38—41) govori o ribolovu i industriji. Ulov ribe znatno varira iz godine u godinu. Riba se dijelom eksportira; postoji i jedna tvornica za konzerviranje. Veliku važnost imaju brodogradnja i kamenolom.

U petom poglavlju (str. 42—49) raspravlja o prometu i trgovini. Kolski su putovi novijeg datuma. Daje podatke o prometu u luci Korčula i o turizmu.

Otok je u razdoblju od 1925. do 1932. izvezio: drvo (100.000 kvintala), vino (50.000 hektolitara), rakiju (120 hl), voće (smokve, rogače, bajame i dr. 2500 kv.), maslinovo ulje (800 kv.), ribu, kamen, buhač, stoku (100 glava), kožu i razne agrarne proizvode. Uvozni predmeti su: živežne namirnice (žita, tjestenine, krumpir, povrće i dr. 31.738 kv.), ulje (3.000 kv.), te maslo, agrumi i drugo voće, razne životinje (3000 glava) i sijeno 1000 kv.).

A. Jutronić

PILGER A.: *Über Beziehungen zwischen Morphologie und Tektonik in Bosnien* (Zeitschr. d. Gesell. für Erdkunde zu Berlin, sv. 5), str. 268—276, sa dvije skice u tekstu. Berlin 1942).

Ovo je autorov treći rad iz područja Dinarskog gorja. U tim su radovima zastupane ideje poznatog njemačkog tektoničara Stillea. Pilger smatra da se u trijasu jasno ocrtavao, a vjerojatno već i u permu postojao, sprud, kome odgovara centralna dinarska osovina, sastavljena uglavnom od donjomezozojskih dolomita i vapnenaca. Naprotiv, na sjeveroistoku od ovog grebena obrazovala se unutrašnja dinarska sinklinala ispunjavana flišolikim naslagama. Dok se greben u postrijaskom vremenu izdiže zavalu se konstantno spušta.

Srednji dinarski greben je »konsolidovan« (u smislu Stillea) već u eocenu i ne podleže mlađim nabiranjima, zato su slojevi dolomita i vapnenaca ostali uglavnom horizontalni. Reljef ovog planinskog pojasa mlađi je od alpskih nabiranja i uvjetovan mlađim radijalnim pokretima. Donjomioceni radijalni pokreti, izazvani »savskim nabiranjem« (Stille) i uvjetuju ciklus, kojim su obrazovani najviši nivoi (oko 2000 m). Srednjemioceno nabiranje (»štajersko« po Stilleu) izaziva pokrete, kojima je stari nivo dislociran i počelo obrazovanje sarmatsko-pontskog nivoa, kog danas nalazimo u visinama 1400—1500 m. Postpontska gibanja u vezi s »rodanskim nabiranjem« (Stille) prekinula su i ovaj ciklus i uvjetovala obrazovanje mlađeg reljefa.

S druge strane unutrašnja dinarska zavalu se konstantno spuštala i ispunjavala moćnim flišnim naslagama (Pilger smatra da su u Zeničkoj zavali trijasko naslage debele 1500, lijske 100 i mladotercijarne 1700 m). Ali su se pri svakom orogenezi rubni dijelovi sinklinale izdizali, zavalu smanjivala i najdublji pojas približavao planinskom grebenu na zapadu. Zenička zavalu bi bila jedno od jezgra intradinarske sinklinale.

Pokretima krajem tercijara i početkom kvartara dobile su planine današnji izgled i visinu. Već je konsolidirana i unutrašnja zavalu i okončan dugotrajni period spuštanja.

J. R.

POLJAK J.: O zaleđenju Velebita (Geološki vjesnik, Sv. I., str. 125—148, Zagreb 1947.).

Autor, odličan poznavalac Velebita, raspravlja ovo interesantno pitanje, o kome postoje različita mišljenja. Konstatira da na Velebitu nije bilo ledenjaka i da se kraški oblici neprekidno razvijaju od neogena do danas.

Konstatacija, da nije bilo zaleđivanja, zaista je značajna, jer bi s obzirom na iz-

razite tragove na gotovo jednako visokom Lovčenu, jaku glacijaciju na Orjenu i tragove na Biokovu, položaj Velebita bio izuzetan.

Ali u izlaganju ima tvrdnji, koje daju povod daljoj diskusiji. Autor navodi, da snijeg u sniježnicama odnosno »ponikvama nikada ne okopni do kraja, nego uvijek ostanu stanovite količine, preko kojih kroz zimu zapadne novi snijeg« (str. 138), a kasnije, da se snijeg ne zadržava »nikada preko cijele godine« (str. 144). Iz toga izlazi, da su vrhovi Velebita u blizini današnje snježne međe.

U svojim posljednjim radovima poznati stručnjak A. Penck tvrdi, da je za vrijeme posljednje glacijacije klima Evrope bila hladnija do 8°, a općenito se smatra da je snježna međa bila oko 1200 m niža. Prema tome bismo i s obzirom na ono, što pisac ovdje navodi, morali očekivati glacialne tragove na Velebitu.

Autor misli, da su na Velebitu u toku glacijacije postojali sniježnici, kao danas na južno-dinarskim planinama. Nije jasno, na osnovu čega se to zaključuje, i koji su specifični oblici sniježničke erozije na južno-dinarskim planinama, a nisu izdvojeni ni odgovarajući oblici, na osnovu kojih bismo mogli zaključiti prostranstvo diluvijalnih sniježnika na Velebitu.

Na strani 144 stoji: »fluvioglacijalni kršnici i konglomerati, koji su u Velikoj Paklenici...«, a prije je objašnjeno, da ti konglomerati potječu od »voda nastalih kopnjenjem diluvijalnih sniježnika zaleđa Vel. Paklenice« (str. 138) — onda nije sretano upotrebljen naziv »fluvioglacijalni«.

Osnovna je konstatacija, da se na Velebitu od neogena vrši neprekidan kraški proces. Ali je neobično, da se kraški oblici opetovano objašnjavaju fluvijskom erozijom. »Jedino dugotrajna i jaka fluvijska erozija uz pripomoć ostalih čimbenika rastrožbe bila je kadra stvoriti sve krške oblike Velebita počam od škrapa, ponikava i uvala do gigantskih kamenitih oblika« (str. 145). Fluvijska erozija obrazuje specifične forme, u koje ne spadaju ni škrape, ni ponikve, ni uvale i sl.

Šteta, što se studija ne koristi novijim radovima o problema glacijacije uopće, na pr.: Penck je u posljednjim radovima znatno odstupio od svojih prvih gledanja. Bilo je neophodno potrebno, da se za ovaj rad konsultiraju radovi H. Luisa i D. Jaranova o glacijaciji jugoistočne Evrope.

J. Roglić

RAĐENović P.: Unac. (Naselja i poreklo stanovništva, izdanje SAN, knj. 30, sv. 3, str. 1—195, 13 fot. u tekstu, Beograd 1948.

S ovom knjigom Srpska Akademija nauka prvi put posle Drugog svetskog rata nastavlja izdavanje antropogeografskih studija iz serije koju je osnovao J. Cvijić 1902 godine.

Unac je oblast u Bosanskoj Krajini. Prostire se oko rečice Unca s obe njegove strane i ima 26 naselja. P. Rađenović ispitao je oblast marljivo i o njoj izradio solidnu monografiju. U opštem delu (str. 1—95) raspravlja se o oblasti, njenom imenu, naseljima, poreklu stanovništva, narodnim osobinama i privredi. Ovde su naročito dobro prikazani tipovi sela, poreklo rodova i zanimanja. Opštem delu nedostaju potpunija izlaganja o fizičko-geografskim osobinama.

Posebni deo rada (str. 95—165) posvećen je detaljnom opisu pojedinih naselja: Tu se vidi da Rađenović poznaje svako selo i istoriju i poreklo svih rodova. Više nego opšti deo vredi čitati posebni. U njemu se najbolje vidi promatračka sposobnost pisca.

Knjiga P. Rađenovića spada u dela čija se vrednost najduže održava. Njen će značaj sve više rasti, jer ona čuva antropogeografsku sliku Unca koja će se s vremenom menjati.

Registar na kraju knjige (str. 167—191) izradio je S. Tomić.

J. F. Trifunski

RUŽIČKA VL.: Človek na Brači — zaměstnání a život. Priroda, br. 40, st. 138—141 i st. 168—170. Praha 1948.

U ovoj raspravi pisac daje glavne antropogeografske karakteristike Brača i to prema načelima američkog geografa D. H. Davisa.

Izdvaža područja ekumene (45% površine otoka); subekumene (40%) i anekumene (15%).

U drugom dijelu izlaže važnost pojedinih privrednih grana: ribarstva, ratarstva, šumarstva i stočarstva. Dobrom kombinacijom karte i dijagrama predstavljen je odnos zanimanja po pojedinim mjestima.

Zatim su izložene specifične odlike života na Braču.

Izlaganja su dobro ilustrirana karticama. Pisac se trudio da statističkim podacima što bolje potkrijepi svoje tvrdnje.

J. R.

ŠERKO A.: Kraški pojavi v Jugoslaviji. (Geografski vestnik. XIX, str. 43—70 sa 2 karte i jednom tablom, Ljubljana 1947).

Interesantan pokušaj, da se predstavi prostorno rasprostranjenje kraških područja i izdvajanje kraških tipova.

Nažalost, autor za to nije imao potrebnih preduvjeta, jer nije dovoljno poznavao kraške predjele, niti je koristio postojeće izvore, a i materijal, koji je upotrebio, nije za to pogodan.

Autor u ocjeni rasprostranjenja kraških predjela uzima kao osnovu topografske karte 1:100.000. Oslanja se na razlikovanje predjela s površinskom i podzemnom hidrografijom. Kako uviđa, da odsutnost površinske hidrografije nije siguran dokaz kraške prirode zemljišta, odlučuje se da to dopuni konstatacijom rasprostranjenja dolova ili vrtača. Onaj, koji se služio topografskom kartom, zna, da one za to ne pružaju siguran materijal. Ima mnogo kraških predjela, na kojima su zatvorene depresije tako slabo izražene, da ih topograf nije registrirao.

Osvrnut ćemo se na karte, koje čine bit rada, a tekst je uglavnom obrazloženje.

I pored sve analogije smatramo, da je presmjelo predjele prapora povezivati s vapnenačkima. Označene granice vapnenačkih predjela apsolutno su nepouzdanе (na pr. veliki prostori sjeverne Dalmacije nisu označeni kao kraški, naprotiv su proizvoljno prošireni sjeverozapadno od Bihaća, u zapadnoj Srbiji i dr.). Još su proizvoljnije označena praporna područja.

Na karti kraških polja ima još grubljih i gotovo nevjerovatnih grešaka. Ako se na plavno područje oko donje Neretve označi kao polje, onda je čudno, da se označuje kao suho. S druge su strane visoka polja, kao Livanjsko i Glamočko, u cijelosti označena kao plavljena! Karta je potpuno nepouzdana.

Nije jasno, odakle je autor crpio podatke, da postoje polja, kojih uopće nema, na pr.: Blato (Poljica) br. 110 (netočno položeno); Slivno (br. 112); Vrgorac (br. 156); ime neznano (!) br. 140 i t. d.

Što se tiče klasifikacije oblika i tipova kraških predjela i ta je površina i zasniva se na već zastarjelim pretpostavkama, kao što je ciklički razvoj zatvorenih oblika.

Olako shvaćanje ovog posla vidi se iz navedene literature, u kojoj nema Ballifovog djela, koje je za ovakvu studiju najvažnije, nema ni Grundovih radova, a B. Z. Milojević je nekoliko puta naveden kao S. M. Milojević i t. d.

Ovaj lijepo predstavljeni, ali u biti amaterski rad, nije ništa pridonio unapređenju kraških istraživanja, a mnoge će zaveštati u zabludu.

J. Roglić

TAKSIĆ A.: Prinos poznavanju prapora istočne Hrvatske. — (Geološki vjesnik, sv. I, str. 202—231, Zagreb 1947).

Najprije su izložene različite teorije o vremenu i načinu postanka prapora. Autor veže taloženje prapora za glacialne periode i to tumači izmjenjenim klimatskim prilikama i erozivnim procesima u perifernim dijelovima ledeničkih pokrova.

U drugom su dijelu, s pomoću površinskih profila i bušotinskih podataka, prikazani vrsta i sastav prapornih naslaga istočne Hrvatske kao i priroda njihove podloge. U obzir su uzete mlade naslage vinkovačkog i deblje naslage vukovarskog prapornog područja.

Shodno Schafferovu mišljenju, autor smatra da je mlađi diluvij imao oštriju klimu i veće rasprostranjenje leda. To bi objašnjavalo, zašto su na našim planinama očuvani samo tragovi posljednje, würmske glacijacije. U podlozi prapora nađeni su faunistički tragovi, koji pripadaju gornjem pleistocenu.

Na osnovu gornjih podataka autor zaključuje, da su diskutirane »praporne« mase tvorevine nastale u gornjem pleistocenu, da najdublja naslaga prapora odgovara prodoru würmske glacijacije, a one povrhnje da su sinhronične u dobu maksimalnog razvoja leda za würmske glacijacije, dok su rastrošne zone sinhronične pluvijalnim periodama toga doba.

Smatramo da bi se gornjemu mogao dodati i jedan morfološki dokaz. Ako su od würmske oledbe (od maksimuma je, po de Geerovoj školi, proteklo oko 50.000 godina) praporne naslage tako jako disicirane, erodirane i mjestimice svedene na krpice, onda ne vidimo čime bi se mogla opravdati pretpostavka (Soergel i dr.), da dugim interglacijalima odgovaraju samo neznatne rastrošne zone.

J. Roglić

TODOROVIĆ D. B.: Osnovne poljoprivredne osobine Skopske kotline (Godišnjak Poljoprivredno-šumarskog fakulteta 1, str. 5—32, Beograd 1948).

U prvom delu rada (str. 5—17) pisac iznosi pregled poljoprivredne vrednosti zemljišnih tipova skopske kotline. Smonice,

gajenjače i aluvijum imaju srazmerno dobru poljoprivrednu vrednost, a donekle i crvenice. Ali pomenuti tipovi zemljišta zahvataju manji prostor prema prostranstvu terena pod slatinama i skeletnim zemljištem, čija je poljoprivredna vrednost podređena.

U drugom delu rada (str. 17—29) govori se o glavnim oblicima poljoprivrednog iskorišćavanja zemljišta. Pisac skopsku kotlinu deli na: 1. terene stočarsko-ratarske, 2. terene sušnog ratarenja, 3. terene sa zalivanjem useva, i 4. terene pod niskim livadama. Za terene sa zalivanjem useva autor predviđa da bi se njihova površina u oblasti pomoću poljoprivrednih melioracija mogla »vrlo mnogo proširiti«. Melioracije bi i na terenima sa niskim livadama stvorile mogućnost da bi se ovi »najskupoceniji delovi Skopske Kotline« mogli racionalno iskorišćavati.

J. F. Trifunoski

TRIFUNOSKI J. F.: Makedonska gradska naselja. (Str. 1—60, Beograd 1947).

Služeći se opsežnom literaturom, autor daje prikaz gradskih naselja NR Makedonije.

Položaj je uvjetovan pretežno privredno-prometnim faktorima. Imaju utjecaja i strateški, administrativni, kulturni te lokalni momenti. Gradovi su se uglavnom razvili: duž vardarske komunikacije na mjestima, gdje se odvajaju sporednije prometne linije, zatim duž starog transverzalnog balkanskog puta (Via Egnatia), te po pojedinim kotlinama kao njihova privredna središta.

Jedan dio gradskih naselja postojao je već u antičko doba. Ostala su se razvila poslije doseljenja Slavena, naročito pak poslije dolaska Turaka.

Stanovništvo gradova bavi se uglavnom zanatima, koji prerađuju domaće poljodjelske i stočarske sirovine, rjeđe drugim vrstama zanata, zatim lokalnom trgovinom i odaze u pečalbu. Pored toga stanovništvo se u većini bavi poljodjelstvom i stočarstvom kao dopunskim zanimanjem. Industrija je u početnom stadiju.

U tipu gradova i gradskih kuća, očituju se mnogi utjecaji. Oni su posljedica raznovrsnih kulturnih, etničkih i religioznih faktora, koji se na ovom prostoru isprepliću. Prevladavaju istočnjačke crte (»starobalkanske vrste«). U novije doba pojedini dijelovi gradova poprimaju postepeno srednjoevropski izgled pod kulturnim utjecajima sa sjevera.

Etnički je sastav gradskog stanovništva raznolik. Najjače skupine predstavljaju Makedonci, Turci i Arbanasi. Uz njih žive u manjem broju Cigani, Cincari, Jevreji i nešto Jermena. Doseljavanja, iseljavanja, unutrašnje seobe, bile su vrlo žive sve do najnovijeg doba pod utjecajem prilika tog nemirnog prostora (hajdučija, zulumi, ratovi). Društveni i kulturni život počeo se razvijati poslije oslobođenja od Turaka.

Veći dio prikaza može da posluži informativno te kao uvod u razmatranje tematike o gradskim naseljima NR Makedonije. Poglavlja o privredi, o stanovništvu, o društvenom i kulturnom životu u mnogome su suviše zastarjela i anahronistična.

R. Petrović

TRIFUNOSKI J. F.: Jegejska Makedonija (67 str., 1 karta i 5 fot., Beograd 1946).

Pisac je knjigu razdijelio u dva dijela, i to: Prirodni pregled i ljudski život.

Egejska Makedonija prostire se zapadno od rijeke Meste, a obuhvaća površinu od 34.153 km². Njezin reljef ističe se gromadnim planinama Rodopske mase i međusobno povezanim kotlinama. Ima tragova jezerske plastike i kraškog reljefa. U klimatskom pogledu postoje razlike između egejskog primorja i unutrašnjosti.

Pisac ističe prirodno bogatstvo zemlje i raznolikost u proizvodnji.

Zemljoradnja je glavno zanimanje, a odlikuje se primitivnim načinom obradivanja i gajenjem raznovrsnih kulturnih biljaka. Rašireno je i stočarstvo. Uz povremene iseljenike, »pečalbare«, mnogi su se iselili u USA i Kanadu.

U poglavlju o prometu autor ističe značaj moravsko-varždarskog puta. Solun kao završna točka toga puta nema danas toliko važnosti, jer je odrezan od svog prirodnog zaleđa.

Na kraju pisac daje pregled razvoja naselja, koja posljednjih godina naglo propadaju, i to zbog nasilnog iseljavanja tamnijeg slavenskog elementa i kolonizacije grčkih izbjeglica. Slaveni su naselili Makedoniju već u 5. st., a njihove su se migracije nastavile do najnovijeg vremena. Zanimljiva je tablica brojčanog odnosa Makedonaca prema ostalim etničkim skupinama, ali bez Soluna, Halkidike i kožanske oblasti.

	1896.	1920.	1941./42.
Makedonaca	354.406	307.643	251.753
Grka	68.510	107.437*	629.859
Turaka	195.360	127.815	168
Ostalih	63.175	41.399	29.102
Ukupno	681.451	584.294	910.832

R. Kalmeta

TRIFUNOSKI J. F.: Moravica. (Godišen zbornik, izdanje Filozof. fakulteta Univerziteta u Skoplju, Kn 1, str. 223—282. Skopje 1948).

Autor nam opisuje omanji predjel (između Skopske Crne Gore na zapadu, planine Rujna na istoku, Zegligova na jugu i Vranjske kotline na sjeveru), koji se zove Moravica. Po svom položaju Moravica je prometni posrednik između doline Morave na sjeveru i doline Vardara na jugu.

Prirodni uvjeti predjela povoljni su, te je Moravica od davnina naseljen kraj. Stanovništvo je mješavina Slavena (Srba, Makedonaca), Arbanasa, Turaka i Cigana. Većina današnjih stanovnika doselila se poslije sredine 18. stoljeća.

Glavno zanimanje stanovništva je poljodjelstvo. Od žitarica uspijeva kukuruz i pšenica, a od industrijskog bilja dobar duhan. Stočarstvo je slabije razvijeno. Uzgajaju se ovce i koze.

Sva su naselja sela. Po položaju dijele se na: sela u ravnici, sela na planinskom podnožju i sela u planini. Najbrojnija i najgušće naseljena su sela na planinskom podnožju. Gotovo sva sela su zbijenog tipa.

Autor je najviše prostora posvetio ispitivanju migracija i podrijetla stanovništva, kako u općem dijelu rada, tako i u posebnom, u kojem daje podatke za svako selo napose.

R. Petrović

TRIFUNOSKI J. F.: Gostivar (Glasnik Geografskog društva, sv. XXVII, str. 94—106, Beograd 1947).

Pisac nam opisuje Gostivar (varošica u Gornjem Pologu sa 6.155 st.) u nekoliko poglavlja, koja su uobičajena u monografijama pojedinih gradskih naselja.

Sa par rečenica opisuje najprije »položaj« naselja. Gostivar leži na stjecištu putova, koji vode iz Debra, Ohrida i Poreča prema Skoplju. Središte je za Gornji Polog, Mavrovsko polje, Poreč, Gornju Reku i Zajas.

Prošlost i teritorijalni razvitak Gostivara obrađen je opširnije. Pisac se služi poznatim podacima iz literature i ne izno-

* S raznim kolonistima.

si novih momenata. U pogledu topografskog razvitka varošice, za starije razdoblje (prije dolaska Turaka) stvara zaključke na osnovu narodne tradicije, a za razdoblje od 16. st. dalje ne navodi izvora, kojima se služio. Gostivar se spominje prviput u 14. stoljeću kao selo; bilo je na lijevoj strani Vardara, blizu sredovječnog manastira. Naseljavanjem Turaka počelo se naselje širiti. U 17. stoljeću Gostivar se razvio u gradsko naselje. Poslije neobjašnjenog perioda 18. stoljeća i prve polovice 19. stoljeća, pisac navodi podatke novijih autora o njegovu razvitku u drugoj polovici 19. stoljeća, iz kojih se vidi, da je Gostivar tada varošica. Povećale su ga nove mahale doseljenih Cigana, Makedonaca i Arbanasa. Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće varošica je napredovala, jer je postala administrativno središte i jer je povezana novim kolskim drumom s Tetovom. Novi doseljenici ispunili su prazne prostore u varošici i počeli se naseljavati uz kičevski, debarski i tetovski put; varošica se i danas širi u tim pravcima.

Slijedi poglavlje o »stanovništvu«. Prvobitno stanovništvo bilo je slavensko i pravoslavno. U 16. stoljeću spominju se turski kolonisti. Razmjere se s vremenom sve više mijenjao u korist turskih doseljenika. Makedonaca starosjedilaca bilo je u Gostivaru sve do kraja 17. stoljeća.

Pisac tvrdi, da su g. 1689. Makedonci iz Pologa uzeli učešća u austro-turskom ratu na strani Austrijanaca, te da su Austrijanci tom prilikom osvojili cio Polog sve do planine Vlajinice. Austrijanci su se ubrzo povukli. Tada je, prema tvrdnji pisca, Gostivar opustošen, a mnogi su se njegovi stanovnici iselili.

Za prodiranje Austrijanaca u Polog postoje samo indicije vrlo labave vrijednosti i iz njih se uopće ne mogu stvarati ovako sigurni zaključci, kako to čini pisac.

Podaci o doseljavanju pojedinih makedonskih, turskih, arbanaskih, cincarskih i ciganskih rodova upotpunjuju ovo poglavlje. Dati su bez detaljiziranja i u okviru geografskog interesa. U ovom poglavlju nije posvećena pažnja procesu turciziranja, kojem su podliježali doseljeni Arbanasi.

U poglavlju o »privrednim prilikama« obuhvaćene su sve grane privrede, kojima se bavi stanovništvo Gostivara, kao i njihov razvitak. Gostivar je uglavnom tržište stoke, stočnih proizvoda, žita i voća. Obrt i trgovina dobro su razvijeni, a djelomično i ratarstvo.

Bilo bi dobro, da je pisac osvijetlio utjecaj pečalbarskih uštedevina na privredni razvitak varošice. Znatno je nedostatak i u tome, što pisac nije objasnio, kako su se na privredi odrazile prilike prošloga rata, kao i nove tendencije i mogućnosti razvitka poslije oslobođenja godine 1945.

U poglavlju »Tip kuće« pisac u stvari govori o tipu naselja, dok tipu kuće posvećuje svega par redaka. Varošica ima pretežno crte istočnjačkog tipa. Tipu kuće trebalo je posvetiti više pažnje. U Gostivaru, mada je mala varošica, mogu se vidjeti različiti tipovi kuća, nastali uglavnom djelovanjem trostrukih utjecaja: okolnih sela (pretežno vardarski tip kuće); turske arhitekture (kuća s doksatima, mnogim prozorima) i suvremene arhitekture (moderni tip kuće). Ovaj posljednji utjecaj prodirao je preko pečalbara, koji se redovito s uštedevinama vraćaju u stari kraj i ideal im je sagraditi kuću u Gostivaru, sličnu kućama, koje su vidjeli u mjestima svoga rada. Unutrašnji uređaj nekih kuća ne zaostaje za velegradskim (vodovod, kanalizacija i t. d.).

Vrijednost cijelog ovog rada bila bi veća, da ga je pisac ilustrirao.

R. Petrović

TRIFUNOSKI J. F.: Gde se nalazio grad Polog? (Glasnik Srpskog geografskog društva, sv. XXVIII, str. 153—156, Beograd 1948).

Autor u uvodu nabroja literaturu i izvore, koji se bave ubikacijom historijskog grada Pologa i konstatira, da se pretpostavke, koje su dosada iznošene u literaturi, ne mogu održati. Po tim je pretpostavkama historijski grad Polog bio smješten na šarplaninskoj strani kotline, i to po jednima na mjestu današnjeg sela Grad'ca (W. Tomaschek, R. Grujić), a po drugima na mjestu današnjeg grada Tetova (A. Selišev, S. Romanski).

Zatim autor iznosi podatke, »koji unose novu svetlost u pogledu položaja grada Pologa«.

Jedan stari put vodio je iz Pološke kotline podnožjem Suhe gore u Skoplje. Kod sela Miletina skretao je taj put naglo prema istoku i preko jednog suhogorskog prijevoja (visokog oko 900 m) izbijao na Derven, kojim vodi i današnja glavna cesta za Skoplje. Autor dalje navodi prednosti ove komunikacije i njezin navodno vrlo živu promet sve do izgradnje današnje pravolinijske ceste Gostivar — Tetovo — Suhodolica — Grupčin.

Kod sela Miletina, prema navodima autora, seljaci su pri oranju nailazili na mramorne stupove, zidove, željezne poluge, opeke i stari novac. U selu i oko nje ga ima ostataka temelja nekoliko crkvića.

U selu Miletinu postoji jedna ploča s nadgrobnim natpisom, koji su profesori R. Grujić i D. Anastasijević u autorovu prijepisu pročitali ovako: »Pomeni Hriste u carstvu svome svoga slugu Jevstatija najneznatnijeg episkopa«. R. Grujić misli, da je taj episkop »mogao živjeti na tom mjestu u 13. ili u 15.—16. vijeku«.

Po mišljenju autorovu »izneti podaci jasno govore da na prostoru kod Miletina treba tražiti neko staro gradsko naselje. Po svoj prilici to je mjesto ranijeg grada Pologa, jer prednje činjenice to dolista dokazuju«.

Ovakvo utvrđivanje lokalizacije starog grada Pologa predstavlja u stvari samo hipotezu, koja je zasnovana na naivnim pretpostavkama.

Autor smješta stari grad Polog kod sela Miletina na suhogorskoj strani kotline i označuje ga pri tome kao »veće gradsko naselje« (str. 155) i »jedno od glavnih naselja« cijele oblasti (str. 156), koje leži »na glavnoj komunikaciji« (str. 156).

Međutim čitava geografska i ekonomska konstitucija Pologa protivi se ovim tvrdnjama.

Historijski rasporedaj naselja u Pologu bio je vrlo sličan suvremenom, jer je uvjetovan prirodnim i ekonomskim faktorima. Najveća, najbrojnija i najgušće naseljena položna naselja razvijena su na šarplaninskoj strani kotline, koja se odlikuje mnoštvom i raznovrsnošću gospodarskih površina (ratarskih, voćarskih, stočarskih, te šumarskih), ima obilje vode neophodno potrebne za natapanje usjeva, te povoljnu ekspoziciju. Suprotna suhogorska strana kotline svega toga nema; naselja su na njoj rijetka.

Ovakav rasporedaj naselja u Pologu potvrđuju i svi dosada pronađeni historijski dokumenti počev od 11. stoljeća. U 15. i 16. stoljeću šarplaninska strana kotline imala je veći broj naselja nego danas.

Zbog svega toga i glavna komunikacija kotline orijentirala se duž šarplaninskog podnožja. Stari je put povezivao naselja na podnožju Sar-planine od krajnjeg sjeveroistočnog dijela kotline (od sela Vratnice) pa sve do Gostivara. Historijski izvori nazivaju taj put: »tetovskim putem«, »glavnim putem«, »putom što ide za Gostivar«. Taj put nastavljao se dalje kroz Vardarev Derven i povezivao Polog sa Skopljem. Kod Tetova izbijao je na taj put

stari put iz Metohije (Prizren—Tetovo—Skoplje), koji je sve do izgradnje vardarsko-kosovske željeznice (1873.) predstavljao najbržu i najkraću vezu Metohije sa Skopljem. Kod Gostivara granao se taj put u tri pravca: jedan je vodio za Debar i Ohrid, drugi za Kičevo i Bitolj, a treći za Poreč.

Glavni proizvođači kotline: stoka sa šarplaninskih pašnjaka, voće sa šarplaninskih pristranaka i žito s najvećeg dijela polja, natapanog šarplaninskim rječicama, kolali su tim putom.

Suprotnom, suhogorskom stranom kotline, koja je kamena i bezvodna, na kojoj su naselja rijetka i iskorišćuju uglavnom samo jednu gospodarsku površinu — oranice u polju, vodio je put, koji je bio sporedna komunikacija Pološke kotline.

Autor uopće ne spominje šarplaninski put, pa čitalac dobiva dojam, kao da je suhogorski put bio jedini i glavni put Pologa.

U skladu s izloženim, počelo se već u doba srpske sredovječne vladavine razvijati Tetovo kao privredni centar Pološke kotline. U njemu postoji u to doba stalan trg i godišnji sajam. Pod turskom vladavinom Tetovo se razvilo u grad. Taj razvitak bio je uvjetovan njegovim položajem: na raskršću prometnih putova, na kontaktu velikih i bogatih gospodarskih površina, te smještajem u središtu Pologa. Pod sličnim okolnostima razvio se i Gostivar kao sekundarno središte kotline.

Stari grad Polog kao »veće gradsko naselje« valja tražiti na šarplaninskoj strani, koja u geografskom i privrednom sklopu Pološke kotline ima potrebne preduvjete za postanak i razvitak većih naselja.

R. Petrović

TRIFUNOSKI J. F.: Tipovi sela u Pologu (Geografski vestnik XX—XXI, g. 1948/49, str. 203—214, Ljubljana 1949).

U poduljem prikazu opisuje autor tri položna sela: Sretkovo, Zelino i Gorno Fališe. Sretkovo označuje kao »planinsko selo«, Zelino kao »veliko i potplaninsko selo«, a Gorno Fališe kao »poljsko naselje«.

Prikaz prvih dvaju sela dan je po podglavlju: položaj i tip, prošlost i starine, podrijetlo stanovništva i privredne prilike. Za treće selo Gorno Fališe opisani su ti elementi bez distinkcije.

Govoreći o položaju i tipu pojedinih sela, autor postupa deskriptivno, ne razrađujući prirodne i antropogeografske faktore, koji u međusobnoj povezanosti uvjetuju položaj i tip.

U poglavljima o prošlosti i starinama pojedinih sela autor nam dosta opširno iznosi priče i kazivanja. Vrlo su mu česti neodređeni izrazi: »kazuje se...«, »pripoveda se...«, »kažu...«, po kazivanju stanovnika... i t. d. Vrijednost tako dobivenih podataka očito je vrlo problematična. Pisac ne pokušava provjeriti tako dobivene podatke njihovim uklapanjem u sklop općeg zbivanja u Pologu, kao cjelinu. Ova poglavljia nadopunjena su podacima iz literature.

U ispitivanje migracija makedonskog stanovništva pisac je uložio vrlo mnogo truda. Isto tako minuciozno bilježi podatke o imigracionim pokretima arbanaškog stanovništva. Govoreći o pojedinim doseljnim rodovima, pored imena, broja kuće, bilježi i godine života živućeg potomka i redoslijed imena svih predaka do osnivača roda (»Demir, živ 35 godina — Ašim — Ismail — Kadri — Rustem — Feta — Šaban — Dear, osnivač roda koji se doselio — str. 208). Za geografa su važniji antropogeografski uzroci migracija, o kojima pisac ne govori.

U poglavljima o privrednim prilikama dat je vrlo kratak prikaz privrede sela, koji se iscrpljuje u nabranjanju zemljišta, kultura i pojedinih grana privrede. Povezanost privrednih elemenata s prirodnim i antropogeografskim faktorima, uključivanje sela u privredu cijelog kraja i njegovo mjesto u njoj, nigdje se ne spominju. Tako se o selu kao o ekonomsko-geografskoj jedinici dobiva vrlo površna i nejasna slika.

Poslije ovih pojedinačnih opisa spomenutih triju sela daje pisac »Opšti pregled«. Greške, koje je počinio u prethodnim poglavljima, pojavljuju se u ovom poglavlju u još većim razmjerima radi generalizacije.

Govoreći o položaju i tipu svih seoskih naselja u Pologu (str. 211), pisac daje posve nedovoljna objašnjenja o faktorima, koji su uvjetovali položaj sela. Najkraća su mu i najoskudnija baš objašnjenja o tipu položkih sela, iako naslov cijelog prikaza glasi: Tipovi sela u Pologu.

Ima i nelogičnosti, upravo kontradikcija. Na pr. na str. 213 najprije se tvrdi, kako je staro makedonsko selo Gorno Fališe zbog čišćstva i zuluma raseljeno i uništeno. Na istoj stranici nešto niže tvrdi se, kako se to selo, kao i ostala čišćiska sela na kotlinskom dnu, zbog istih uzroka, najviše očuvalo, kroz tursko doba pa do danas.

Prikaz privrednih prilika položkih sela kao cjeline dat je u ciglih 12 redaka, tako da se o tome ne može diskutirati.

Ima više grešaka u imenima sela, a isto tako i dosta jezičnih grešaka.

Čitav rad bavi se pretežno statističkim utvrđivanjem podrijetla i pokreta stanovništva pojedinih sela. U »Opštem pregledu«, međutim, nisu razrađene sile pokretnice, koje su uvjetovale vjekovna kretanja slavenskog stanovništva kroz Polog i iz Pologa prema sjeveru u doba turske vladavine, niti su objašnjena velika kretanja arbanaškog stanovništva, koja su etničku sliku Pologa potkraj 19. stoljeća sasvim izmijenila.

J. Trifunoski u svojim radovima o Pologu zaobilazi geografsku problematiku te velike kotline, koja je baš geografski vrlo interesantna krajina. Malo se gdje u našoj zemlji na tako malom prostoru steklo toliko raznovrsnih fizičko-geografskih i antropogeografskih elemenata.

R. Petrović

STRANE ZEMLJE

BÜDELL J.: Die Klima-morphologischen Zonen der Polarländer (Erdkunde. Knj. II., sv. 1/3, str. 22—53 sa 1 kartom i 8 fotografija. Bonn 1948).

Ovo je nastavak autorova rada »Die morphologischen Wirkungen des Eiszeitklimas im gletscherfreien Gebiet« (Diluvial-Geologie und Klima, Geologische Rundschau, knj. 34, sv. 7/8).

Büddell razlikuje u arktičkim krajevima dva područja: pojas raspadanja pod utjecajem leda »Frostschuttzone« i pojas tun-

dra. U prvom su izraziti periglacialni procesi: soliflukcija i erozija, a u drugom su ovi procesi izmijenjeni pod utjecajem vegetacije. Na posebnoj karti predstavljen je raspored ovih područja za arktički predjel.

Podvlači značenje tih procesa u diluvijalnim periglacialnim područjima, koja su dopirala do znatno manjih geografskih širina. Diluvijalni procesi bili su mnogo intenzivniji, jer su vremenski duže trajali i vršili su u predjelima kontinentalnijim od današnjih arktičkih krajeva.

J. R.

DRESCH J.: *Recherches sahariennes* (L'Information géographique, str. 176—182, Paris 1947).

J. Dresch daje prikaz radova, koje je izvršio L'Institut d'Etudes Sahariennes, osnovan u Algeru g. 1937., te podvlači njihovu važnost.

Istraživani su geološki sastav i morfološka svojstva Sahare: ogromna kristalinska jezgra; pokrivač primarnih i sekundarnih sedimenata, u kome je erozija izradila linije reljefa; kompleksno djelovanje vjetrova na pješkovita područja »ergo-ov«; klimatske oscilacije od gornjeg pliocena, u kojem je razdoblju normalna erozija često dolazila do izražaja.

Tipovi vremena ovise o frontovima na kontaktu južnih i sjevernih pasata, te o frontovima, koji odjeljuju pasate i antipasate. Specijalne studije raspravljaju o neredovitim padalinama i objašnjavaju postanak olujnih vjetrova.

Nomadizam je prirodna nužda. Oaze više ne mogu prehranjivati umnoženo stanovništvo; iseljavaju se Crnci, koji su bili u službi Arapa. Potrebno je povećati broj arteških bunara.

Ekspedicija Instituta u Fezan g. 1944. donijela je točne podatke o podzemnom vodnom režimu.

A. Blanc

GAUTIER M.: *La Bretagne centrale, étude géographique* (Thèse de doctorat ès-lettres, st. III+453; H. Potier — La Roche-sur-Yon 1947).

Pisac utvrđuje postojanje triju mladih nivoa s mjestimičnim pojavama starog peneplena; posljednje je uočio i Musset u le Bas-Maine. Najstarija je površ iz doba od prije eocena. Sve su ove površi bile izmijenjene tokom tercijara. Ne može prihvatiti eustatičku hipotezu, koju je Baulig primijenio za Centralni masiv.

Glavni oblici reljefa nastali su uglavnom radom normalne erozije, ali se još i danas vide u bretanskom reljefu tragovi promjena klime: suhe, vlažne, tople i hladne.

Razvoj hidrografske mreže povezan je s transgresijama u doba miocena i pliocena.

Na izgled područja srednje Bretanje mnogo je utjecao i čovjek. Naseljavanja i krčenja (koja se šire od ruba prema središtu) vrše se u nekoliko navrata: u neolitiko doba; u 5. i 6. stoljeću (iseljavanje Bretonaca), te u 11. i 12. stoljeću (nakon dolaska Normana). Do sredine 19. stoljeća seosko gospodarstvo je predstavljeno polikulturom. Polja su razbacana, a naselja

rastrkana u obliku zaselaka. Postepenim obrađivanjem neplodne zemlje i krčenjem šuma polja se povećavaju. Oskudan i izoliran život seljaka poboljšao se uspostavom željeznica. Dotadašnji različiti život pojedinih sela postajao je sve sličniji. Nova tehnička sredstva i napredniji oblici gospodarstva (upotreba strojeva, umjetno gnojivo, osnivanje zadruga) preinačili su način obrađivanja zemlje. Glavne su kulture krumpir za sjeme i krmno bilje. Ali ovdje se ne može govoriti o agrarnoj revoluciji. Novi sistem poljoprivrede nije u mogućnosti da prehrani stanovništvo.

Autor primjenjuje jednu novu formulu, s pomoću koje mjeri odnose gustoće stanovništva i životnih izvora kraja.

A. Blanc

GEORGE P.: *U. R. S. S. Haute Asie — Iran, Afghanistan* (Predgovor A. Cholley; kol. »Orbis« Presses universitaires de France, str. XVI+534, sa 51 kartom u tekstu i 16 tabla fotografija. Paris 1947).

George spada među najuglednije stručnjake za geografska pitanja o Sovjetskom Savezu. Napisao je velik broj članaka i jedan pregled cjeline. Ovo djelo, koje je pripremao 15 godina, rezultat je predanog studija i dvaju kraćih putovanja u SSSR.

Svoj geografski pregled George daje na novi i originalni način. Materijal je podijelio u tri poglavlja: 1. fizička sredina (214 str.); 2. organizacija ljudskog života (213 str.); 3. regionalna podjela (47 str.). Pisac je, dakle, uložio velik napor, da ogromni i kompleksni sovjetski prostor promatra kao cjelinu, što ne ide bez poteškoća i teško se prati. Predmet posmatra u svijetlu sovjetske stvarnosti i problematike, čak i na račun proporcionalnosti i sistematičnosti; tako je na pr. poglavlje »Atmosfera i tekuće vode« obradio na 46 strana, gotovo jednako kao »Arktički problemi« (45 str.).

U prvom su dijelu naročito zanimljiva izlaganja o geološkoj građi i tipovima reljefa. Pisac je pokazao iscrpno poznavanje najnovijih rezultata sovjetskih stručnjaka. Vrlo je zanimljivo i bogato podacima poglavlje o arktičkim problemima, ali je, na žalost, u nerazmjeru prema drugim poglavljima.

Drugo i najopsežnije poglavlje je metodski primjerno obrađeno, ali se osjeća nedostatak podataka, što je i za pisca bila velika poteškoća — premalo statističkih tablica, a dijagrama gotovo nema. George je uložio maksimum napora, da iz raspoloživog materijala izloži probleme na što povoljniji način.

Iznenaduje mali prostor (47 str.) posvećen regionalnoj geografiji SSSR-a. Pisac to opravdava u uvodu i smatra, da je ovo opći pregled, a da bi za tim trebale da slijede posebne regionalne studije ili obrada pojedinih elemenata sovjetske geografije. Izgleda nam u današnje doba neobična podjela SSSR-a na evropski i azijski dio.

Na kraju je dodan, kao četvrto poglavlje, geografski pregled visokih zaval srednje Azije, Irana i Afganistana. Ovaj dodatak povećava interesantnost djela, ali se teško može uklopiti u povezano proučavanje sa SSSR-om.

Steta, što djelo nema registra na kraju i što je previše teksta štampano petitom.

Georgeov geografski prikaz SSSR-a je najbolji, koji stoji na raspolaganju stručnjacima i svjetskoj javnosti. U njemu se ogledaju velika stručnost i naročito oduševljenje za predmet, koji obrađuje. Interes djela povećava originalan način obrade.

J. Roglič

GOTTMANN J.: *Changements de structure dans la géographie humaine des États-Unis* (Annales de géographie, God. LVII, br. 306., str. 131-145; br. 307., str. 219-226. Paris 1948).

U prirodno različitim predjelima USA stvarao se pod utjecajem brzog naseljavanja i ekonomskog napretka jednolik način života — isti tipovi gradova, kuća, dućana i sl. Jedino je razvojem industrije ojačala razlika između industrijskog i republikanskog Sjevera i agrarnog, konzervativnog i demokratskog Juga. U Americi se čuje izreka Sjever plaća poreze, a Jug politizira. Američki ekonomski život tekao je ustaljenim smjerom i bio vrlo centralizirano vođen.

Ekonomska kriza god. 1929. bila je prvi zastoj u ovakvom toku stvari. Proizvodnja je premašila potrošnju i nove su prilike nametale reforme koje su u američku jednolikost unijele razlike i ojačale regionalnu inicijativu, a nacionalnoj privredi dale nove osobine.

Kao prvo djelo regionalnog planskog preporoda u Rooseveltovu New Dealu bila je organizacija i razvoj supramodernog industrijskog kombinata T. V. A. (Tennessee Valley Authority) u ranijem agrarnom i zaostalom području. Pothvat je potpuno uspio i u Drugom svjetskom ratu igrao prvorazrednu ulogu. Korištenje voda rijeke Columbije obećaje još veće promjene i uspjehe u njenom porječju.

Proces decentralizacije industrijskog života dalje se razvio u II. svjetskom ratu. U tom se pogledu ističe uspjeh Kalifornije, tokom rata razvila se na obali Pacifika vrlo moderna i raznovrsna industrija, koja i dalje pokazuje tendenciju razvoja. Uz veliku atlantsku, počela se isticati i nova pacifička ekonomska fasada. Ovo je ojačalo migracionu struju prema zapadu, i podaci poslije rata pokazuju najveći prirast stanovništva u Kaliforniji.

Zanimljivo je, da Texas, koji bi imao najveće mogućnosti regionalnog razvoja, ne pokazuje u tom pogledu jačih tendencija. On i dalje ostaje tijesno povezan i privržen centralama na sjeveroistočnoj atlantskoj obali (u prvom redu New Yorku). Ali je uspjeh kombinata T. V. A. ojačao industrijsku inicijativu na jugu države, osobito se razvila tekstilna industrija (pamuk).

Osobita je karakteristika novijeg industrijskog razvoja snažna produkcija sintetičkih proizvoda. Najlon i sintetički kaučuk s uspjehom potiskuju prirodnu svilu i hevea-kaučuk. Pronađena su nova ležišta nafte, i decentralizacija industrije omogućuje iskorištavanje novih i manje vrijednih rudnika željeza. Velike su promjene i u poljodjelstvu, jer je ojačalo gajenje kultura, čiji su plodovi prije uvoženi — tako domaća žetva riže podmiruje vlastite potrebe, pojačano je gajenje voća, uljanih biljki i sl. Ovamo idu i radovi na popravku obradivog tla i na borbi protiv erozije plodnog sloja.

Nove velike pothvate financira i ostaje im vlasnik savezna vlada. Uz mamutsku industriju sjeveroistočnog dijela države razvile su se, dakle, i pokazuju tendenciju daljnjeg razvoja modernije regionalne industrije. U agrarnu privredu uvodi se daljnje usavršavanje i specijalizacija. U krug kapitalističkih magnata stupila je i država s tendencijom, da postigne i održi prevagu — to su nove značajke razvoja USA.

Profesor Gottmann izvrsno poznaje ovaj proces i gleda ga na geografski način.

J. Roglič

GOUROU P.: *Les Pays tropicaux. Principes d'une géographie humaine et économique*. (Izd. Presses Universitaires de France, str. VIII+196, Paris 1947).

Ova knjiga pobija odviše raširenu bajku o prirodnoj plodnosti tropskih predjela. Inferiornost podneblja (visoke prosječne mjesečne temperature — iznad 18° — ne podnosi ljudski organizam, preobilje kiše, slabo tlo — neplodni laterit — loši higijen-

ski uvjeti, primitivnost sustava obradbe tla — sve to objašnjava malu gustoću naseljenosti tropskih prostora Afrike i Amerike (prosječno 6 na km²) i trajno nedovoljnu ishranu. Rijetke civilizacije, koje su nastajale u Srednjoj Americi (na pr. Maya), brzo su počele propadati, jer je tlo bilo iscrpljeno. I kolonizacija bijelaca često je dovodila do nazadovanja urođeničkog društva i do opadanja prirodnog bogatstva zemlje.

Tropski predjeli monsunske Azije, koji su, naprotiv, gusto naseljeni (posljedica više političke i društvene organizacije), također ne mogu prehraniti svoje vegetarijansko stanovništvo, čiji je životni standard vrlo nizak.

A. Blanc

GREGORY J. S. i SHAVE D. W.: The U. S. S. R. A Geographical Survey (G. G. Harrap et comp. str. 636, sa 72 karte i dijagrama. London 1945).

Ova interesantna knjiga ima karakter priručnika, u kome su prikupljeni i na vrlo praktičan način iznijeti raspoloživi podaci o SSSR-u »radi obavještenja prosječnog čitaoca i da studentu i nastavniku geografije pruži osnovni materijal«. Način obrade vrlo je jednostavan. Gradivo je podijeljeno u dva dijela.

Prvi dio (str. 260) daje opći pregled osnovnih geografskih elemenata za cijeli SSSR. Tu su odlike građe i reljefa, klime, tla, vegetacije, geografskih osobina historijskog razvoja, narodnosti i administrativne podjele, agrarnog i industrijskog razvoja. Izlaganja su oskudno ilustrirana, ali ilustrativni prilogi (skice i dijagrami) lijepo izrađeni.

Mnogo je opsežniji (375 str.) i interesantniji drugi, regionalni dio, u kome su izdvojena slijedeća područja: Sjeverni krajevi; Centralni i istočni Sibir; Daleki Istok; Sjeverni morski put; Južni Sibir; Sovjetska Azija; Ural; Povolžje; Kavkaz i Krim; Ukrajina i zapadne granične zemlje i zapadni i središnji krajevi i baltičke republike. Neobičan je i originalan red, kojim su regije obrađene. I ovdje su dani lijepi ilustrativni prilogi i interesantni statistički podaci.

U posljednja dva poglavlja obrađeni su: promet, vanjska trgovina, raspored stanovništva i SSSR kao svjetska sila. Statističke tablice na kraju i indeks čine ovaj priručnik još praktičnijim. Ukusna oprema, vrlo pogodan format i odličan tisak garantiraju, da će djelo ispuniti zadaću, koja mu je namijenjena.

J. Roglič

HROMADKA J.: Zemepis Svazu Sovjetskych Socialistických Republik (Slovenská akadémia vied a umení. 412 str., 38 karata i dijagrama i 41 fotografija u prilogu. Bratislava 1947)

Pisac je najprije dao opći pregled cjeline (str. 1—160), zatim regionalni prikaz pojedinih dijelova SSSR-a (str. 161—389).

U prvom je dijelu zastupan novi, dinamični način izlaganja. Poslije pregleda prirodnih osobina (reljef, klima, vode, bilje i životinje), izloženi su stanje i razvoj sovjetske sredine tokom dugog predrevolucionarnog perioda, od Varjaga do revolucije. Vlast jačih nad slabijima, većih nad manjim narodima, kulturna zaostalost nisu dozvoljavali da ovaj ogromni prostor dođe do pravog izražaja.

Sovjetski period je racionalnom političkom organizacijom i ekonomskom razvojem udario osnove novom periodu. Glavna značajka ovog perioda je napredno i plansko gospodarstvo, u kome glavni problem predstavljaju industrijalizacija i moderniziranje prometa.

U regionalnom pregledu izdvaja četiri velika područja: 1) evropski dio; 2) Kavkaz i Armenija; 3) Sibir i 4) Sovjetska srednja Azija. Izgleda nam, da bi pored Kavkaza i Armenije mogla kao jedinica prvog reda doći i Daleki Istok, koji se znatno razlikuje od ostalog Sibira, a isto bi tako trebalo Arktičke oblasti promatrati kao zasebnu cjelinu.

Interesantna je podjela evropskog dijela na: 1. sjeveroistok, 2. sjeverozapad, 3. zapad, 4. nečernozemsko područje, 5. jug i 6. istok. Nama izgleda, da se s obzirom na ogromni ekonomski razvoj i prirodne preduvjete moralo govoriti o jednoj središnjoj ili moskovskoj krajini, a isto tako i Povolžje predstavlja zasebno područje.

Podjela srednje Azije: a) Kazaška stepa, b) zapadni Turkestan, c) gorski Turkestan, d) gorsko područje i pojas duž Amu i Syr i e) zavale — originalna je i uvjerljiva.

Na kraju knjige dana je bogata literatura. Steta, što djelo nema indeksa.

J. Roglič

HROMADKA J.: Všeobecný zemepis Slovenska (Slovenská akadémia vied a umení, Naučna knjižnica, sv. 1, str. 256 sa 42 skice u tekstu i 90 fotografija u prilogu. Bratislava 1943).

Pisac je ovo zanimljivo djelo podijelio u tri dijela: 1. prirodni uvjeti (str. 7—89),

2. djela čovjeka (str. 89—204) i 3. rezultati prirodnih uvjeta i ljudskog rada (str. 204—248).

U prvom je dijelu obrađen reljef, vodeći računa i o regionalnim karakteristikama i genetskim klasifikacijama. Zatim su izloženi klimatski elementi, dana je karakteristika klime za cjelinu i podvučene su razlike među glavnim predjelima. Slijedi dio o hidrografiji, dok su biljni pokrov i životinjski svijet samo ukratko predstavljeni.

Glavno je težište na drugom dijelu, koji je veoma stručno obrađen. Najprije su izlaganja o stanovništvu: broj, promjene, naseljenost, podjela po narodnostima, vjeri i zanimanjima. Socijalna struktura nije dovoljno naglašena. Zatim se prelazi na naselja. Iznosi gustoću, veličinu i tip sela. Razvoj gradova izložen je na temelju popisa od 1869.—1940. Slijedi poglavlje o prometu (ceste, željeznice i vodeni promet).

Gospodarski je Slovačka poljodjelska, stočarska i industrijska zemlja. Sve su ove grane obrađene s obzirom na njihov razvoj, današnje značenje i perspektive u budućnosti. Slovačka je izvozila (1940.) u prvom redu: životne namirnice, sirovine, papir, izvjesne metalne preradevine i kemijske proizvode; uvozila je u prvom redu: tekstilne sirovine, specijalne životne namirnice i mašine. Prema proizvodnim odlikama, ekonomici i načinu života pisac u Slovačkoj izdvaja: nizine s pretežno poljodjelskom ekonomikom; kotlinske dijelove; planinske predjele; krčevinska naselja; život drvosječa i život u povremenim stanovima i ljetovalistima.

Na kraju je dan bogat popis stručne literature.

Izlaganja su ilustrirana velikim brojem karata i crteža. Neke se karte naročito ističu ljepotom izrade, kao: karta veličine naselja, rasporeda krava i mliječnog gospodarstva. Fotografije u prilogu ističu se ljepotom i sadržajem. Oprema knjige besprijekorna.

Slovačka je ovim djelom dobila prvo razredan geografski prikaz, kakvim se može pohvaliti malo drugih zemalja. Šteta, što djelo nema na kraju registar imena.

J. Roglić

KREBS N.: Indien im Rahmen des britischen Weltreichs (Erdkunde, Sv. 203—212 sa 4 karte u tekstu. Bonn 1949).

N. Krebs je imao prilike da 1931./32. god. ekskurzira šest meseci po Indiji. Kao plod tih putovanja i docnijih proučavanja

pojavi se 1939. godine njegova knjiga »Prednja Indija i Cejlon«, koja se smatra njegovim »najzrelijim geografskim delom«. Zbog toga je od interesa i gornji članak ovog pisca.

Indija, sa površinom od 3,800.000 km² i sa 344.000.000 stanovnika, karakteriše se velikim suprotnostima. Takve su na pr. suprotnosti između sušnih i retko naseljenih oblasti na SZ i oblasti pirinča u delatama Gangesa i Bramaputre na SI, kuda su ljudi »u toku nekoliko hiljada godina« prodirali sa SZ. Dolazeći iz tog pravca, Indusi su krčenjem i odvodnjavanjem kultivisali zapadni deo Bengalske, dok se njen istočni deo i Asam i danas naseljavaju.

Stapanjem doseljeničkih ariskih i starosedelačkih indiskih elemenata razvile su se kulture u 3 veku pre nove ere i u 5 veku posle nje. Ali je ova kultura propala usled navale Huna. Docnije kulture nastale su pod uticajem Mongola i naročito u 16 veku pod uticajem Persijanaca. Ovim prodiranjima stvorene su među indiskim stanovništvom velike suprotnosti. One su bile uzrok, što su Englezi sredinom 18 veka za vrlo kratko vreme rasprostrli svoju vlast nad Indijom. Engleska je, veli Krebs, uvela Indiju »skoro protiv njene volje« u svetski saobraćaj, sagradila puteve, železnice i kanale, uvećala obradivu površinu podizanjem velikih postrojenja za navodnjavanje, ali je u isto doba ona u Indiji našla sirovine za svoju industriju, uložila kapital u pojedina preduzeća, stvorila posla svom mladom naraštaju i svim tim obezbedila sebi položaj velike sile. Čudnovato je, kako je Indijom, zemljom koja broji 344.000.000 stanovnika, moglo upravljati svega 156.000 Engleza. U tom je pogledu karakteristično poređenje lorda Kerzona da su u Indiji »Englezi samo pena talasa na neizmerno dubokom okeanu domaćeg stanovništva«.

Od kraja 19 veka, međutim, počeli su prosveteni Indusi težiti sve većoj samostalnosti. Ovaj je pokret nailazio na otpor Engleske i naročito na otpor domaćih kneževa, ali je bio ubrzan svetskim ratovima. Pod uticajem toga pokreta posle Drugog svetskog rata u Indiji su ponikli Indiska Unija i Pakistan. Pakistan obuhvata severozapadnu Indiju i Istočnu Bengalsku (u severoistočnoj Indiji), a Indiska Unija celu ostalu oblast. Pakistan je izdvojen stoga, što su njegovi stanovnici, kojih ima 80.000.000, muhamedanci. Kao ideal ostaje, veli Krebs, da se »hinduizam i islam stope« i time izbegnu unutrašnja trvenja.

B. Ž. Milojević

LE LANNOU M.: *Pâtres et paysans de la Sardaigne* (Thèse de doctorat. Izd. Arrault et comp. Str. VIII+364 sa 57 crteža u tekstu i 36 tabla fotografija u prilogu. Tours 1941).

Skrećemo pažnju na ovaj vrijedan rad, iako je prošlo dugo vremena od njegova objavljivanja. Djelo se odnosi na mediteransko područje, i to na jedan otok, što je za nas naročito interesantno.

Objašnjavajući preduvjet današnje ekonomike, pisac stavlja u istu kategoriju prirodne uvjete (I. poglavlje) i historijski razvoj (II. poglavlje) — što predstavlja novinu.

Treće je poglavlje najduže, u njemu su izloženi raspored kultura i način i vrste stočarstva, tipovi naselja i kuća i životne prilike.

U četvrtom poglavlju izložena je agrarna produkcija, značenje melioracija i stanovništvo. Neobično je, da stanovništvo dolazi tek na kraju.

Na kraju je navedena bogata literatura. Život i jasnoća izlaganja pojačani su odlično izrađenim skicama i dobro izabranim fotografijama.

J. Roglić

KUNSKY J.: *Objevy polárních končin* (Knihovna Československé společnosti zeměpisné, sv. 14, str. 1—96, Praha 1946).

Prvi i veći deo knjige posvećen je otkrivanju arktičkih (str. 7—58), a drugi manji otkrivanju antarktičkih oblasti (str. 59—92). U oba pomenuta dela govori se o uspjesima koji su postignuti od najstarijih vremena do danas. Delo je puno dobrih podataka.

Rad je vrlo dobar i čini koristan prilog geografiji. Uz tekst su dodate ilustracije (kartice 16 i fotografije 48), neizbežno potrebne za dela ove vrste. Na kraju je spisak literature. Knjiga J. Kunskog čita se sa zanimljivošću te će se i kod nas korisno upotrebiti.

J. F. Trifunski

DE MARTONNE E.: *Géographie physique de la France* (str. 463, A. Colin, Paris 1942).

DEMANGEON A.: *Géographie économique et humaine de la France* (T. I. str. 459, A. Colin, Paris 1946; T. II. str. 460—999, A. Colin, Paris 1948).

Ovim se svescima završava velika kolekcija »Géographie universelle« (ukupno 24 sveska), koju je izdalo poduzeće A. Colin. Dva vodeća francuska geografa izvršila

su delikatan zadatak geografskog prikazivanja Francuske. S obzirom na interes za predmet i na lični ugled pisaca djelo je očekivano s naročitim interesom. Kako se u svescima raspravlja o istoj zemlji, oba djela prikazujuemo povezano, iako se metodološki znatno razlikuju.

Prof. E. de Martonne uzima u obzir sve radove o fizičko-geografskim osobinama Francuske, koji su objavljeni do 1940. Na osnovi tih radova i velikog osobnog poznavanja dijeli Francusku u geomorfološkom dijelu u tri grupe predjela: Sedimentne zavale (problemi hidrografske mreže, erozijskih površi i pliocenskih udolina); hercinski masivi (stare hercinske i terciarne površi, stariji reljef, eustatička hipoteza s obzirom na Centralni masiv); na kraju područje terciarnih planinskih nizova južne i jugoistočne Francuske (o raznim tektonskim problemima, te o kraškom i glečerskom reljefu). Geomorfološki dio završava izučavanjem procesa i oblika obalnog reljefa.

U drugom dijelu raspravlja o glavnim pojavama vremena, zatim o hidrografiji, odnosno o hidrografskim »provincijama«, kako autor kaže. Na kraju su izložene osobine biljnog pokrivača.

U Demangeonovu se djelu naročito ističu njegovi osobni nazori i dugogodišnja istraživanja. U prvom svesku izložen je geografski položaj Francuske u svijetu, zatim stanovništvo, i napokon zanimljiva rasprava o uvjetima razvoja i današnjeg stanja seoskog života.

U drugom se svesku raspravljaju osobine prometa, gradovi, industrijska djelatnost i njene posebne značajke, raspodjela energetske izvora i napokon prikaz razmještaja industrije.

Posebno je poglavlje posvećeno Parizu (osnivanju grada, razvoju, stanovništvu i njegovu zanimanju, te materijalnom životu kao i predgrađima) — središtu ekonomskog i kulturnog života Francuske.

Posljednje poglavlje raspravlja o povezanosti i jedinstvu francuske narodne zajednice.

Moglo bi se govoriti i o manjkavostima u ovim djelima. Tako je A. Cholley (Annales de Géographie, februar-mart 1948) prigovorio, da nisu naglašeni neriješeni problemi Pariškog bazena i da je nedovoljno provedena regionalna analiza raznolike zemlje, kao što je Francuska. Ali je sigurno, da je ovim djelima Francuska dobila ne samo najbolji geografski prikaz, već ovi svesci spadaju u najbolja djela regionalne geografije uopće. U odličnoj kolekciji »Géographie universelle« to su svesci, u kojima

originalna lična gledanja i istraživanja najjače dolaze do izražaja. Regionalna geografija Francuske dobila je solidnu osnovu, na kojoj se mogu stvarati još bolja djela.

A. Blanc

MATZNETTER J.: Triest. Seine Entwicklung und seine Funktion als Hafen (sa dvije karte u tekstu. Mitteil d. Geograph. Gesellschaft, Wien, Sv. 89, br. 1-6, str. 11-34. Beč 1946).

Članak je pisan povodom rasprave o Trstu i u vezi sklapanja mirovnog ugovora s Italijom. Pisac ukazuje na geografsko-ekonomsku važnost sjevernog dijela Jadranskog mora i velike prednosti položaja Trsta.

Nakon izlaganja historijsko-ekonomskog razvoja Trsta, funkcije njegove luke i teške krize i ekonomskog preobražaja tokom talijanske okupacije, pisac zaključuje, da je »Trst za Italiju ekonomski i prostorno sa strane«, ali je »i za Jugoslaviju isto tako postrance«. »Dok je problem, za ostale susjedne zemlje drukčiji. Čehoslovačkoj je Trst potreban, za Mađarsku i južnu Njemačku važan. Za Austriju je pitanje njenog opstanka, da ima u Trstu slobodan pristup nevezan za političke koncesije... Beskrajnim naporima, koje je u njega uložila, stekla je naša domovina (Austrija) moralno pravo na Trst«. Zaključuje da je slobodna država za sada najbolje rješenje.

Pisac se trudi da pokaže neopravdanost talijanskih zahtjeva, ali o jugoslavenskim zahtjevima ne želi raspravljati. Zar je moguće shvatiti, da je Trst za Austriju životno pitanje, a da je postrance za Jugoslaviju, koja ga sa svih strana okružuje? Ni je nam jasno na čemu je bazirano moralno pravo Austrije. U bivšoj austro-ugarskoj državi Austrija nije bila ni jedini ni najvažniji dio, već najpovlašćeniji. Zar se iz neprirodnog koncentriranja industrije, koja je u vezi s povlašćenim političkim položajem, može izvlačiti moralno pravo? Navodim jedan primjer iz piščevih izlaganja (str. 14-17), koji pokazuje, koliko su njegova zaključivanja neopravdana. G. 1836. osnovan je Loyd, upravljajući od povlašćenog austrijskog elementa i bogato subvencioniran iz državne kase, ali poduzeće pada više puta u krizu i treba velike pomoći. G. 1900. osnivaju braća Kozulić vlastito parobrodarsko poduzeće, koje nema državne pomoći. U Prvi svjetski rat ulazi subvencionirani Loyd sa 270.000 BRT znatnim dijelom zastarjele flote, a Kozulić ga je već gotovo dostigao sa 220.000 BRT uglavnom odličnih brodo-

va! Uspjesi Kozulića, Martinolića, Tripkovića i dr. pokazuju tko su pioniri i nosioci tršćanskog pomorskog života i na čijoj je strani moralno pravo i zasluga za razvoj ove luke. Zar slovenački element, kome pisac priznaje polovicu tršćanskog stanovništva (str. 30) nema nikakvog moralnog prava? Pisac zatvara oči pred stvarnošću i živi u vremenima, koja su nepovratno prošla.

J. Roglič

MIGLIORINI E.: La piana del Sele (Memorie di geografia economica, vol. I, Napoli 1949).

U Napulju je god. 1947. osnovan pri Geografskom institutu univerziteta centar za proučavanje ekonomske geografije, osobito geografskih pokrajina Italije. Jedan odjel ovog centra proučava agrarno-geografsku problematiku.

Pisac iznosi agrarno-geografski prikaz nizine Sele, koja se pruža u salernskom zalivu. On pravilno postavlja problematiku oslanjajući se najprije na fizičke elemente (reljef, agrikulturni prostor, klima, hidrografija); zatim na transformaciju zemljišta, uvjetovanu djelom čovjeka (nizina prije melioracije, stare vodne zadržuge, sadašnji rad na melioraciji, naseljenost i naselja ovog kraja, posjedovni režim, agrarni sistem; izmjena kultura, prirodne šume i pašnjaci; njive; intenzivne kulture rajčice i duhana, voćnjaci; agrarne pokrajine u nizini Sele). Rasprava je interesantna za nas, jer može poslužiti kao paradigma u prikazu ovakvih pokrajina.

Važan je i prvi dio ove rasprave, u kojem pisac govori o agrarnoj geografiji u okviru geografske nauke. Tu pisac najprije izlaže evoluciju i osnovne pravce agrarne geografije. Počinje od Thünera, preko A. Bernharda, A. Rühla, T. Krausa do L. Waibla. Zatim prikazuje razvoj ove grane geografije kod Francuza (Demangeon, Cholley, Blache, Dion i Faucher). U Italiji su glavni predstavnici ove grane geografije: Biasutti, Colaninico, D. Gri-baudi, U. Toschi i Verlini. Agrarnu geografiju dijeli na opću i regionalnu. Opća se oslanja najprije na prirodne elemente (položaj, klima, pedologija, morfologija), zatim na ljudske (tehnika i agrarna organizacija; kvalitativna i kvantitativna produkcija dobara, konzum). Regionalna agrarna geografija prikazuje agrarnu analizu jednog kraja.

Iz navedene literature i kratkog prikaza agrarne geografije doznajemo, da je ova grana geografije zahvatila maha u Italiji, a pisac joj je dodao dobar prilog.

I. Rubić

NOTESTEIN F. N. i suradnici: *La population future de l'Europe et de l'Union Soviétique. Perspectives démographiques 1940 — 1970* (Izd. Société des nations. Département économique, financier et du transit. Str. 332 sa 10 tabela, 56 dijagrama, skica i s detaljnim statističkim tablicama u prilogu. Genève 1944).

Demografski institut prof. Notesteina »Office of Population Research« na poznatom američkom sveučilištu Princeton pokušao je da na temelju ranijeg toka prirosta, ekonomskog i socijalnog razvoja, utvrdi dalji razvoj stanovništva Evrope od 1940. do 1970.

Autorima nije bilo moguće da radom obuhvate samo evropski kontinent, jer sovjetske statistike ne prave razlike između evropskog i azijskog dijela SSSR (u praksi Evropa, dakle, gubi svoju samostalnost). Uzeli su ova dva prostora zajedno, iako oni pokazuju različite tendencije.

Evropa, bez SSSR-a, porasla je od 310 mil. u 1900. na 399 mil. u 1940., a po ovim bi računima imala porasti u 1970. na 417 mil. Usporn ne bi bio konstantan, jer bi taj broj u 1960. dostigao 421 milijun stanovnika, a zatim bi opadao.

Naprotiv, ako se uzme u obzir i SSSR, onda će stanovništvo konstantno, iako usporeno, prirašćivati: sa 572 mil. u 1940. na 668 mil. u 1970. Prema tome bi stanovništvo SSSR-a u ovom razdoblju poraslo za 77 mil., a ostala Evropa tek za 18 milijuna!

Ako se ovi podaci uzmu za pojedine dijelove ovog velikog prostora, onda po njima izlazi, da će stanovništvo SSSR-a u ovom razdoblju konstantno prirašćivati; južna i istočna Evropa će na kraju razdoblja već pokazivati tendenciju zastoja; a stanovništvo ostale Evrope opadalo bi počevši od 1955.

Ako se uzmu u obzir pojedine evropske države, onda bi najjače opale: Francuska 10.5%, Engleska 9.5%, Švedska 8% i t. d. Od slavenskih zemalja autori predviđaju početak opadanja stanovništva jedino u Čehoslovačkoj 3%.

Među državama, koje bi imale porasti, na prvom je mjestu Rumunjska 24%, zatim Jugoslavija 21.5%, Albanija 20% i t. d.

U pitanju odnosa stanovništva po dobi života račun predviđa dalje pogoršavanje. Dok na ovom velikom prostoru g. 1944. djeca ispod 4 godine predstavljaju 10.27%, taj bi broj imao pasti u 1970. na 6.74%; u SSSR-u od 13.58 na 8.87%, a u ostaloj Evropi od 8.83 na 5.46%. Životno stablo ima nenormalnu tendenciju sužavanja pri

korijenu. Što se tiče odnosa među spolovima, na cijelom će području stalno ostati dominacija žena 294 prema 278 muških u 1940. i 337 prema 331 u 1970. Drugi svjetski rat donio je nove momente, poremetio ova predviđanja i povećao razliku.

Ima tu još vrlo interesantnih podataka, kao: o demografskom značenju Prvog svjetskog rata; promjeni u odnosu muškog i ženskog stanovništva, promjenama u odnosima produktivnog i neproduktivnog stanovništva. Posebno je tretirano pitanje demografske presije i problem migracija, koje su s time u vezi.

Zadržat ćemo se na prognozi za Jugoslaviju. Račun predviđa, da bi stanovništvo Jugoslavije (u starim granicama) imalo ovako prirašćivati: 15.200 u 1940.; 15.800 u 1945.; 16.400 u 1950.; 17.100 u 1955.; 17.700 u 1960.; 18.200 u 1965. i 18.500 u 1970.

Odnos između muškog i ženskog stanovništva imao bi se izmijeniti; dok je 1940. broj žena veći 7600 prema 7590 imao bi već od 1945. biti manji, ali se i ovdje nije računalo s ratnim posljedicama. Broj djece ispod 4 godine imao bi opasti sa 12.04% u 1940. na 8.07% u 1970.

Posebno su izložene metode, kojima su ovi računi vršeni i izvori, koji su upotrebljavani.

Nesumnjivo je da su ovi podaci problematične vrijednosti i dobiveni na temelju elemenata, koji su do datog momenta (1940.) pokazali svoje utjecaje. Već i utjecaj Drugog svjetskog rata nije uzet u obzir. I pored svega toga ova publikacija ima veliko značenje, jer je u jednom vrelu pribran bogat statistički materijal. Kao glavna konstatacija izlazi demografski progres istočnih i opadanje zapadnih dijelova. Bogata bibliografija daje pregled stručne literature i izvora, koji su upotrebljavani.

J. Roglić

ROUCH J.: *La Méditerranée* (Bibliothèque de Philosophie scientifique, str. 1—241, Paris, Flammarion 1946).

J. Rouch, direktor Okeanografskog muzeja u Monaku, koji je »obilazio Sredozemno More u svima pravcima preko četrdeset godina« i »proučavao ga u svima njegovim vidovima«, bavi se u ovoj knjizi »samim morem«.

Pošto se osvrnuo na istoriju ispitivanja Sredozemnog Mora, autor govori o njegovim dimenzijama i dubinama zatim izlaže njegove klimatske i hidrografske osobine. Tako se najpre prikazuju: temperatura vazduha, barometarski pritisak, vlažnost vazduha i atmosferski talozi, vetrovi i barometarske depresije i tipovi vremena. U daljim odeljcima, posvećenim hidrografiji,

reč je najpre o osobinama morske vode (o temperaturi vode na površini i u dubini, o sadržini soli i količini kiseonika i o boji i providnosti mora) i zatim o kretanjima morske vode (o talasima, plimi i oseki i o strujama). Skoro polovina knjige posvećena je specijalnim pitanjima, kao: Mesinskom i Gibraltarskom moreuzu, euripskoj struji između Atike i Evbeje, Korintskom i Suezkom kanalu, manjim morima, koja su u vezi sa Sredozemnim (Jadranskom i Crnom), Bosforu i Dardanelima, klimi Carigrada, i, najзад, Mrtvom moru.

Zanimljiva odlika ove knjige je u tome, što se u njoj, posle egzaktnih brojnih podataka o pomenutim pitanjima, navode citati iz beletrističkih dela onih pisaca, koji su umeli uočiti prirodne pojave. Tako su česti navodi iz Omira, Virgilija i Ovidija, a naročito iz Chatobriana i Lamartina. Klima Carigrada prikazana je na osnovu meteoroloških podataka, mesec po mesec, ali i na osnovu poetskih opisa iz dela Pjera Lotija, takođe mesec po mesec.

Naročiti odeljak u ovoj knjizi posvećen je, kao što je rečeno, Jadranskom Moru. Tu se govori o istoriji poznavanja i ispitivanja ovog mora, o njegovim dimenzijama i dubini, o temperaturi, oblačnosti i talozima, o barometarskom pritisku i depresijama, o glavnim tipovima vremena i o buri i široku, dalje o boji morske vode, o talasima, o sadržini soli i kiseonika, i najзад o strujama, plimi i oseki i »seševimaks«.

Autoru su u Splitu pokazane karte koje je poslednjih godina snimila jugoslovenska mornarica; na njima se vide »razlike u dubini za više metara« prema kartama koje je snimala austrijska mornarica pre 1914 god. Autor smatra da su »razlike u dubini, na manjim prostorima, nastale usled stvaranja novih karsnih polja pod morem« i drži da su ta polja postala spuštanjem, koje se i sada vrši. Autoru, kao velikom stručnjaku u oblasti okeanografije i maritimne meteorologije, ne mogu, razume se, biti poznati načini, na koje postaju oblici krša; zbog toga se ovom njegovom objašnjenju ne treba ni čuditi. Dabogme, da je mnogo verovatnije objašnjenje pomenutih razlikama u tome, što se uže, kojim se merenja vrše, usled struje ne spušta vertikalno, već više ili manje koso, te se tako dobijaju rezultati koji nisu saglasni ni tačni.

B. Z. Milojević

SION J.: Sur la civilisation agricole méditerranéenne (Bull. Soc. languedocienne de géographie, Montpellier 1940).

Iz zaostavštine poč. J. Siona, J. Gottmann je odabrao tri kraća članka i objavio ih pod gornjim naslovom.

U prvom članku govori se o razlozima, koji određuju »nacrt katastra«, t. j. oblik obrađenih površina u oblasti Monpeliera. Tu su najčešće »pravilne parcele u ravnicama, a nepravilne u brdovitim predelima i u krajevima sastavljenim od raznovrsnih stena«. Ali od tog pravila ima izuzetaka i oblik obrađenih površina zavisi od raznih činilaca. Tako on zavisi od reljefa. Neki seljaci oru »prema izohipsama« te otuda njive »duže nego šire, koncentrične«. Dalje on zavisi od hidrografskih prilika; u vlažnim ravnicama prokopani su pravilni kanali te su i obrađene površine između njih pravilne. Zatim su važni putevi, jer su mnoge njive svojim kraćim stranama okrenute prema njima. Ali se u ovom sredozemnom kraju gaje voćke i za njihovo uspevanje nepravilne parcele ne predstavljaju smetnju.

U drugom članku pisac se bavi »sredozemnim ravnicama« i ističe kako su jedne obrađene i naseljene, a druge gole i puste. U prvim naseljenost prelazi 700 na 1 km², dok je u drugim vrlo slaba. Ove druge ravnice su suve i služe kao zimovište stoci ili su vlažne i nezdrave. Za naseljavanje su dalje od značaja i brežuljkaste oblasti srednjih visina, u kojima se kulture penju dosta visoko.

Treći je članak posvećen sredozemnoj zemljoradnji, koja se karakteriše naročito kulturama drveća. Da bi se njihovi nasadi mogli uvećavati, potrebno je da se razvije izvozna trgovina. Kultura voćaka usavršila se u ovoj oblasti pod uticajima sa istoka: naročito su Arabljani preneli one načine, kojima se voćke gaje u arabskim i sirijskim oazama. S druge strane, pod uticajima sa severa razvile su se kulture žita, šećerne repe i druge. Za sredozemnu zemljoradnju vrlo je karakteristično gajenje ovaca i koza i njihovo izjavljivanje u leto na planine.

U »Zaključku« pisac ističe da u sredozemnim krajevima treba poboljšati metode zemljoradnje i isušivanjem i navodnjavanjem rasprostrti obrađene površine. Tada će pomenuti krajevi moći primiti više stanovništva i postati »zemlja kolonizacije«.

B. Z. Milojević

SMITH W.: An economic Geography of Great Britain (sa 124 karte i diagrama. Str. XV+747. London, Methuen, 1949).

U prvom su dijelu izložena stanja, koja su prethodila današnjoj ekonomskoj geo-

grafiji Velike Britanije. Izlaganja su podijeljena u tri poglavlja: poljodjelstvo, industrija i trgovina s prometom. Izložene su glavne odlike sredovječne agrarne strukture, značenje agrarne revolucije (krajem 18. i početkom 19. stoljeća) i razvoj poljodjelstva tokom 19. stoljeća. Zanimljiv je diagram, koji pokazuje kolebanje cijene pšenice između 1770. i 1940. godine. Pregledne karte pokazuju raspored glavnih kultura 1870. i 1913. Za Veliku Britaniju je naročito važna industrija, koja je također izložena prema vremenskom razvoju glavnih vrsta: sredovječna tkalačka, njen preobražaj i promjene u teritorijalnom rasporedu uvođenjem pamučne sirovine i dalji preobražaj; metalurški (značenje 17. i 18. stoljeća, utjecaj uvođenja parnog stroja i dalja povezanost uglja i željeza). Lijepe skice pokazuju raspored i odnose glavnih grana industrije polovicom 19. stoljeća.

Paralelno s gospodarskim razvojem i preobražajem išli su i britanska trgovina i promet. Od početka 17. stoljeća, šire se pomorske veze i organizira svjetska razmjena dobara. S tim idu paralelno na unutrašnjem polju gradnja putova i plovinih kanala, a u 19. stoljeću izgradnja željezničke mreže. Promet i razmjena dobara su bitni i karakteristični elementi engleske ekonomske strukture, što najbolje dolazi do izražaja u prometu luka.

Drugi dio daje mnogo detaljniju analizu današnje ekonomske geografije Velike Britanije. I ovdje je na prvom mjestu agrarna privreda. Pored rasporeda obrađenog tla, dani su podaci i objašnjenja kolebanja proizvodnje glavnih kultura. Odvojeno je izložena proizvodnja sijena, s kojom je povezano stočarstvo; osobita je pažnja posvećena značenju i rasporedu proizvodnje mlijeka. Zatim dolazi izlaganje o proizvodnji ugljena, najprije opći podaci a zatim karakteristike pojedinih ugljenih bazena. Iza ugljena slijedi proizvodnja gvožđa i čelika, pri čemu dolazi do izražaja regionalna povezanost ovih osnovnih ruda Velike Britanije. Izlaganja su dokumentirana sa statističkim podacima i ilustrirana preglednim karticama. Zatim dolazi proizvodnja strojeva, ilustrirana diagramima i skicama. Tekstilna industrija je izložena u tri poglavlja: vunena, pamučna i proizvodnja odijela; ovo je opravdano, jer su ove grane nastale i razvijaju se pod specifičnim uvjetima i nisu prostorno povezane. Prerada kože je obrađena po pojedinim granama, pri čemu dolaze do izražaja regionalni raspored i uzroci, koji su to uvjetovali. Poglavlje o mlinarskoj i pe-

karskoj preradi završava izlaganja o proizvodnji.

Slijede završna poglavlja o unutrašnjem i oceanskom transportu i vanjskoj trgovini te britanskoj ekonomiji. Na kraju su dani tabelarni pregledi odnosa kultura u glavnim poljodjelskim predjelima za 1870., 1913. i 1936. godinu. Odlično središti registar na kraju olakšava korišćenje ovog opsežnog djela.

Djelo je odlično dokumentirano statističkim podacima, ilustrirano diagramima i karticama. Vrlo bogata literatura, navedena u bilješkama, daje dobar uvid u radove, koji raspravljaju pojedine probleme.

Zanimljivo je da pisac, izlažući geografiju eminentno industrijalizirane zemlje, stavlja na prvo mjesto agrarnu produkciju. Izvjesno to čini zbog toga, što ova grana privrede najviše dolazi do izražaja u izgledu predjela i predstavlja najosjetljiviju točku u ekonomskom životu Velike Britanije. Neobično je da posebno nije raspravljana kemijska industrija.

Nije nam moguće da u detaljima izložimo sadržaj i odlike djela prof. Smitha. Ono je ne samo najvažnije u tom pitanju, već predstavlja važan prinos i datum u razvoju mlađe engleske geografije. Njime se mora služiti ne samo svatko tko želi upoznati ekonomsku geografiju Velike Britanije, već ga moraju koristiti i oni, koji se bave ovom granom geografije uopće.

J. Roglić

UNGER L.: The economy of the Free territory of Trieste (The Geographical review, sv. 37, br. 4, str. 583—608, sa 3 skice i 12 fotografija u tekstu, New York, 1947.).

Pisac je bio ekonomski stručnjak američke delegacije u Savezničkoj komisiji stručnjaka za utvrđivanje jugoslavenskotalijanske granice i u ovom je članku iznio svoja iskustva i gledanja.

Smatra, da je Trst luka podunavske Evrope i svoju važnost ima zahvaliti Postojnskim vratima. Ali to nije bilo naglašeno u izvještaju spomenute komisije eksperata!

Rimsko uporište Tergeste teško životari za vrijeme kasnijih uprava, a osobito venecijanske okupacije. Novo doba počinje proglašenjem slobodne luke (1719.) i uspostavljanjem dobrih veza sa zaleđem. »Miserabile luogo« (jadno mjesto) brzo se pretvorilo u »gran magazzino« (veliko skladište), kako kaže venecijanski dokument. Razvoj se naročito ubrzao uspostavljanjem željezničke veze (1857.). Talijanska okupacija omela je ulogu Trsta.

»Slabo naseljenu zaravan Krasa, koja se proteže od talijanske granice Trsta naseljavaju prvenstveno slovenski poljodjelci. Sam Trst je pretežno talijanski, ali slovenačka manjina, koja daje veliki broj industrijskih radnika, živi u industrijskim predgrađima, na periferiji i susjednim istočnim selima« — to je autorova konstatacija nacionalnih odnosa.

Trst je povezan sa zaleđem s tri željezničke pruge: dvije glavne idu preko jugoslavenskog teritorija, a treća preko Italije. U snabdjevanju vodom i električitetom ovisi o izvorima, koji su u Jugoslaviji odnosno Italiji.

Lučka je uređena i opremljena prema potrebi trgovine između zaleđa i prekomorskih krajeva (petroleum, drvo, pamuk, žito, vegetabilno ulje, južno voće, vino itd.).

Tokom talijanske okupacije opala je trgovina i jačana je industrija. S brodogradnjom je tijesno povezano snažno parobrodarstvo, koje su razvili prvenstveno pomorci Lošinja. Osiguravajuća društva, organski povezana s pomorstvom, bila su među najmoćnijim na evropskom kontinentu. Ratarstvo i ribarstvo imaju u ekonomiji Slobodnog teritorija manje i dopunsko značenje.

Pisac, dakle, konstatira da je Trst prvenstveno djelo pomoraca Istre i Dalmacije i razvio se u periodu nesmetane razmjene dobara između zaleđa i prekomorskih zemalja. Razumljivo je, da je — uz ovakvu stvarnost — ekonomska budućnost Slobodnog teritorija Trsta, o čemu raspravlja posljednje poglavlje, puna neizvjesnosti.

J. Roglić

ČASOPISI I PRIRUČNICI

Važniji geografski časopisi poslije Drugog svjetskog rata

Razdoblje Prvog svjetskog rata nije u razvoju i izdavanju časopisa imalo tako nepovoljne posljedice kao Drugi svjetski rat. U zemljama njemačke okupacije i velikih pustošenja obustavljeno je izdavanje gotovo svih geografskih časopisa. U poređenju sa predratnim stanjem, znatno je izmijenjen raspored i važnost geografskih periodika.

Na području Jugoslavije nastao je tokom rata zastoj. U poratnom periodu najredovitije je nastavio: Geografski vestnik, Ljubljana (1945, 1946, 1947 i 1948/49). Glasnik srpskog geografskog društva, Beograd, sada izlazi dva puta godišnje (1947, 1948, 1949), ali još nije dostigao predratni opseg.

Na području Francuske izlazi veći broj geografskih časopisa. Vodeće mjesto zauzima Annales de Géographie, Paris, kao reprezentativni časopis velike francuske geografske škole. Bulletin d'Association de géographes français, Paris, daje obavještenja o radu ovog uglednog stručnog udruženja. Od pokrajinskih časopisa treba istaknuti: Les études Rhodaniennes, Lyon i Revue de géographie alpine, Grenoble.

U Velikoj Britaniji izlaze: The Geographical Journal, London; The Scottish geographical Magazine, Edinburgh; The Journal of the Manchester geographical Society, Manchester.

Geography, Sheffield. Ove publikacije sadrže rezultate najnovijih istraživanja, prikaze knjiga, bibliografske podatke i sl.

Finski geografi uredno nastavljaju Fennia, Acta geographica i Terra; prva dva donose samo rasprave, a treći je stručno-informativni list.

Svedski geografski časopis Geografiska Annaler, Stockholm, glavni je nacionalni organ, a donosi članke i prikaze knjiga.

Belgijsku geografiju predstavlja Bulletin de la Société Royale Belge, a izlazi neredovito. Veću stručnu vrijednost ima Bulletin de la Société belge d'études géographiques (Louvain).

Danska u poratnom periodu izdaje Geografisk Tidsskrift u Kopenhavenu.

Švicarski geografi također izdaju nekoliko časopisa, od kojih je najvažniji Geographica Helvetica, Bern, nastavak triju predratnih. Donoseći originalne radove, kritike i obavještenja, izdvaja se ovaj časopis od ostalih švicarskih.

Njemačka je izdavala brojne geografske časopise, vrijednog sadržaja i bogato ilustrirane. Većina je prestala izlaziti godine 1944. Poratnu njemačku geografiju zastupa danas dobro uređeni novi časopis Erdkunde, Bonn. U novije doba počinju izlaziti i Erde, Berlin; Pettermanns Mitteilungen (Gotha) i drugi.

Sličan slučaj kao kod Njemačke susrećemo i u Austriji, gdje je god. 1944. bila odsudna za geografske časopise. Ali je vodeći časopis *Mitteilungen der geographischen Gesellschaft*, Wien, ubrzo nastavio s izlaženjem, istina, u manjem opsegu.

Mađarsku geografiju i u poratnom periodu zastupaju časopisi: *Földrajzi Közlemények*, Budapest i *Bulletin internationale de la Société Hongroise de Géographie*, Budapest. Isti se javljaju u smanjenom izdanju i izlaze neredovito.

Od talijanskih su časopisa gotovo svi nastavili s redovitim izlaženjem. I dalje je vodeći časopis *Bollettino della Società geografica italiana*, Roma. Redovito izlaze *L'Universo*, Firenze i *Rivista geografica Italiana*, Firenze.

Čehoslovački geografski časopisi nastavili su s redovitim izlaženjem. Glavniji su: *Sborník Československé Společnosti Zeměpisné*, Praha. U Prahu izlazi *Kartografický přehled*. U poratnom periodu počeo je izlaziti *Zeměpisný Magazín*, Praha, bogat ilustrativnim materijalom, po američkom i engleskom uzoru.

Ratna stradanja naročito su pogodila poljsku školu. Koliko nam je poznato, jedino su *Przegląd geograficzny* i *Polski przegląd kartograficzny*, Warszawa, nastavili s redovitim izlaženjem.

Geografiju u SSSR predstavljaju slijedeći časopisi: *Izvestija Vsesojuznogo Geografičeskogo Obščestva*, Lenjingrad, *Geografija* v škole, Moskva; *Zemlevedenije*, Moskva-Leningrad; *Izdaniya Akadem. Nauk SSSR* (serija *Geografičeskaja i geofizičeskaja*), Moskva; *Voprosi Geografii*, Moskva. Ovi časopisi sadrže članke, monografije i sl.

U Bugarskoj je u poratnom periodu glavno težište na časopisu *Geografski pregled*, koji zaostaje za predratnim, i *Izvestija na Blgarsko geografsko društvo*.

Geografija u USA zastupana je slijedećim važnim časopisima: *The Geographical Review*, New York; *Annals of the Association of the American Geographers*, Minnesota; *Economic Geography*, Worcester. Sadržaj su tih časopisa: originalni članci, kritički prikazi knjiga i sl. U poslijeratnom periodu osobito je porasla vrijednost vodećeg časopisa *The Geographical Review*.

The National Geographic Magazine, Washington, poznati je američki časopis, bogat ilustrativnim materijalom, bez stručne vrijednosti.

Period poslije Drugog svjetskog rata donio je velikih promjena u ovom važnom dijelu geografske literature. Ogromne je gubitke pretrpjela njemačka geografska škola. Prvenstvo među evropskim časopisima zauzela je francuska geografska škola. U sovjetskim geografskim časopisima zastupan je poseban pravac, koji je u skladu s njihovom regionalnom problematikom i društvenim poretom. Časopisi USA nastoje da, uz dobru opremu, i sadržajem zauzmu vodeći položaj.

K. Šimek-Skoda

L'UGI (Le Bulletin de nouvelles de l'Union Géographique internationale).

Pod gornjim naslovom (inicijali francuskog naziva *Međunarodne geografske unije*) izašao je u siječnju 1950. prvi broj *glasila Međunarodne geografske unije*.

Predsjednik prof. G. Cressy podvlači u uvodniku da je »Međunarodnoj geografskoj uniji zadaća da bude na usluzi geografiji i geografima svijeta... »Malo je nauka, koje su po svom predmetu internacionalnije od geografije. Zato moramo sarađivati i izmjenjivati mišljenja«. Iz ovih ideja, kao i pokretanja časopisa vidimo da *Međunarodna geografska unija* želi pojačati svoje napore oko međunarodne geografske suradnje, što će biti od naročitog značenja za naučni rad i ugled naše struke u svijetu.

Prvi broj donosi kratke izvještaje o izboru E. de Martonne-a za počasnog predsjednika Unije; o *Međunarodnom geografskom kongresu u Lisabonu* i odnosima Unije s ICSU-om (*Međunarodnim savjetom znanstvenih unija*) i UNESCO-m (*Organizacijom ujedinjenih nacija za odgoj, nauku i kulturu*).

Dalje časopis donosi tekst statuta *Međunarodne geografske unije* i prvi izvještaj o pripremama za *Međunarodni geografski kongres*, koji će se održati u Washingtonu 8.—13. kolovoza 1952.

Napokon slijede vijesti različitih nacionalnih komiteta (Kanada, Velika Britanija, Indija i Italija) i sastav nacionalnih komiteta država (njih 31), koje su članovi *Međunarodne geografske unije*.

UGI se izdaje uz materijalnu pomoć organizacije UNESCO, ima mali i praktičan format, primjeran tisak, tekst je u dva jezika (francuski i engleski), svaki po 24 stranice. Izdaje se u 4000 primjeraka i dostavlja se preko nacionalnih komiteta.

Predviđa se da će izlaziti dva puta godišnje i uređuje ga prof. George H. T. Kunble, sekretar Unije.

J. R.

La Revue de Géographie humaine et d'Ethnologie (Tromjesečna revija, koju izdaje knjižara Gallimard, a redaktori su P. Deffontaine i A. Leroi-Gourhan).

Ovaj novi časopis ima svrhu da objelodanjuje radove stručnjaka, koji rade raznim metodama, ali s istim ciljem: proučavanje čovjeka i sredine, u kojoj živi. Časopis postavlja probleme i razjašnjuje pitanja, daje izvještaje o istraživačkom radu, obavještava o djelatnosti antropogeografa i etnologa u svijetu. Časopis je bogato opremljen i ilustriran (kartama, skicama i fotografijama). U 3 prva broja (1948) najvažniji su članci:

Br. 1 (siječanj-ožujak 1948.) — P. Deffontaine: Klasifikacija načina života gorštaka; J. Faublée: Na Madagaskaru — sela »bara« i A. Haudricourt: Prinos geografiji prometnih sredstava kod pojedinih naroda.

Br. 2 (travanj-lipanj 1948.) — G. F. Carter: Fitogeografija Sjeverne Amerike; R. Pinon: Migracije evropskog stanovništva; P. Clement: Kovač u crnačkoj Africi i R. David: Geografija i pravo.

Br. 3 (srpanj-rujan 1948.) — J. Dresch: Gradovi Konga; A. Leroi-Gourhan: Kino i društvene znanosti; R. Lefranc: Film i nastava antropogeografije i J. Meuvret: Seoska privreda i tradicionalna agrarna struktura.

A. Blanc

WRIGHT K. J. i PLATT E. T.: *Aids to Geographical research* (II. izdanje; str. 1—331, American Geographical Society, New York 1947).

Među izdanjima American Geographical Society, Research Serie, New York, izašao je prvi put god. 1923. priručnik za geografiju. G. 1947. je djelo po drugi put izdano s dodacima i proširenjima.

Ovaj priručnik sadrži iscrpne podatke o svjetskim geografskim ustanovama i vrstama publikacija. Djelo ima tri poglavlja. U prvom je pregled geografskih bibliografija, priručnika, vodiča i mapa; u drugom su posebno prikazani radovi i studije prema njihovom sadržaju, a u trećem se nalazi opsežni regionalni i generalni pregled geografskih periodika, sa svim potrebnim podacima. U dodatku ovog priručnika nalazi se popis američkih geografskih stručnjaka, knjižnica i instituta za istraživanje.

U biti je ovaj priručnik vrlo bliz *Geographen-Kalenderu*, koji je do Prvog svjetskog rata izlazio u Gothi (izdanje J. Perthes).

Navedeni je priručnik od velikog značenja, jer daje pregled najvažnijih geografskih publikacija i time u mnogom olakšava stručni rad. Odlučan tisk i dobro upotrebljeni različiti tipovi slova povećavaju vrijednost i olakšavaju upotrebu ovog priručnika.

K. Šimek-Škoda

FREY H.: a) *Weltwirtschaft nach Produkten*, Izd. Kümmerly & Frey, Bern 1946, str. 50, sa 27 dijagrama i b) *Weltwirtschaftskarte* 1:32 mil., crtao H. Leupin. Isti izdavač 1945.

Jedan od najvećih nedostataka, koje osjećamo u poratnom periodu, jest oskudica statističkih podataka. Ova publikacija bar djelomično zadovoljava toj velikoj potrebi. Nažalost, to nije mogla u cijelosti ispuniti, jer su autoru nedostajali najnoviji podaci. Dani su podaci za 1938, a za 1943., koliko je to bilo moguće. Glavna novina i vrijednost jesu grafikonu za glavne produkte. I oni su dani za nejednaka razdoblja. Grafikonu daju pregled i omogućuju brzu i uspješnu orijentaciju u publikaciji.

Ekonomska karta odlikuje se dobrom grafičkom izradom i jasnim slikovnim oznakama. Na samoj su karti dani statistički podaci produkcije i izvoza glavnih dobara po pojedinim državama. Nažalost, preciznost predodžbe nije uvijek zagarantirana odnosom veličine znakova.

J. R.

Glasnik Geografskog društva, Beograd Sv. XXVII, str. 1—152, 1947.

Jovanović P.: *Federativna Narodna Republika Jugoslavija*. — Paunković Đ.: *Petogodišnji plan i ekonomska geografija naše zemlje*. — Vukanović T.: *Vukov rad na proučavanju naše zemlje i naroda*. — Milojević B. Z.: *Dvadesetogodišnjica od smrti Jovana Cvijića*. — George P.: *Géographie sociale et géographie humaine*. — Radovanović V. S.: *Jedan primer začetih dolinskih oblika i sistema u rastresitom zemljištu*. — Filipović A.: *Odlazanje na prehranu*. — Trifunovski J. F.: *Gostivar*. — Lazić A.: *Granice Jugoslavije prema Italiji i Slobodnoj Teritoriji Trsta*. — Mihajlović Matić D.: *Uzdružni profili Boledice i Topčderske Reke*. — Milošević M.: *Grocka*. — Sindik I.: *Gde se nalazio Acruvium?*

Glasnik Srpskog geografskog društva, Beograd

Sv. XXVIII, Br. 1, str. 1—96, 1948.

Petković K.: O fosilnoj »pradelti« Dunava na profilu Kladovo-Turnu Severin-Sip. — Milojević B. Z.: Titelska lesna zaravan. — Lazić A.: O kršu na Beljašnici. — Jutrović A.: Bunja i druge poljske kućice i skloništa na Braču. — Lazić A.: Kartometriski podaci o Jugoslaviji. — Ristić M.: O početku naše geografske nastave.

Br. 2, str. 97—192

Lutovac M.: Privredna geografija Šar-planinske Gore. — Marković-Markov J.: Lesne oaze u Pomoravlju. — Lazić A.: Seoska naselja u Homolju. — Milojević B. Z.: Laktasti delovi naših glavnih dolina. — Mihajlović-Matić D.: Razvoj pogleda o reljefu beogradske okoline. — Trifunovski J. F.: Gde se nalazio grad Polog?

Sv. XXIX, br. 1, str. 1—68, 1949.

Gorčinjski V.: Desetni sistem klimata. — Milosavljević K.: Jake kiše i pljuskovi u Beogradu. — Bukurov B.: Veliki kanal Dunav-Tisa-Dunav. — Filipović M. S.: O varošicama i selima. — Grozdanović N.: Razvijenost toka Velike Morave i njen odnos prema nekim pritokama. — Dragičević N.: Novi podaci o stanovništvu FNR Jugoslavije.

Geografski vestnik, Ljubljana

Sv. XIX, 1—4, str. 1—176, 1947.

Melik A.: Naš petletni gospodarski načrt. — Zwitter F.: Julijska Krajina

po drugi svetovni vojni. — Serko A.: Kraški pojavi v Jugoslaviji. — Ilešič S.: Rečni režimi v Jugoslaviji. — Gradnik R.: Kolebanja vodne gladine v Bohinjskem i Blejskem jezeru. — Rakovec I.: O mostniški dolini v Bohinji. — Leban V.: Kmetijska zemlja v Sloveniji. — Serko A.: Zavod za raziskovanje krasa. — S. I.: Zbor sovjetskih geografov. — Ilešič S.: Nova geografija Bolgarije. — Melik V.: Nekaj politično-demografskih podataka za Evropu.

Sv. XX—XXI, str. 1—380, 1948.

Melik A.: Slovenska Koroška. — Čerček E.: Planine v Kamniških Alpah. — Reya O.: Maksimalne intenzitete padavina v Slovenskem Primorju. — Manohin V.: O podnebnju Ljubljane v dobi 1933—1947. — Kolarić F.: Haloze. — Melik V.: Naselja kot upravno-statistične enote. — Serko A.: Kotlina Škocjan pri Rakeku. — Trifunovski J.: Tipovi sela v Pohorju. — Ilešič S.: Kmečka naselja na Primorskem. — Rakovec S.: Dolina Vrat v pleistocenski dobi in razvoj Peričnika. — Zrimec S.: Domovi v Sloveniji, porušeni 1941—1945. — Melik V.: Ob popisu prebivalstva v F. L. R. J. 1. 1948. — Zrimec S.: Gostotna karta Jugoslavije za 1. 1948. — Bulog-Knez-Senk: Moško in žensko prebivalstvo v Jugoslaviji. — Furlan D.: Vprašanje gozdne meje na Pohorju. — Melik A.: † Alfred Serko. — Bohinec V.: † Ivo Juras. — Ilešič S.: Glasovi o načelni problematiki geografije. — Zrimec S.: Druga kraška konferenca v Sovjetskoj zvezi. — Zrimec S.: Mednarodna karta sveta v merilu 1:1,000,000.

KARTOGRAFIJA

Atlas Federativne Narodne Republike Jugoslavije (izdalo »Znanje«, preduzeće za udžbenike i učila NR Srbije, Beograd 1948).

Atlas sadrži kartu FNRJ i šest karata pojedinih narodnih republika. Iako predstavlja prvi pokušaj svoje vrste, ovo izdanje nije uspjelo i plod je nemarne izrade i slabe reprodukcije.

Ako je autor želio predstaviti pojedine narodne republike odvojeno i u istom razmjeru, nije jasno zašto ih je na pojedinim listovima tako izolirao. Ispisivanje glavnih gradova susjednih narodnih republika na bijelom prostoru i bez drugih geografskih podataka nema nikakve pedagoške ni stručne vrijednosti. Trebalo je cijele li-

stove ispuniti, a granične linije naglasiti, da dođe do izražaja međusobni odnos među pojedinim republikama. Uz to su karte narodnih republika i bez stupanjke mreže.

Upravo je neshvatljivo da je autor ovog atlasa mogao ucrtati da Unac izvire kod Livala! Na kartama ovog atlasa željezničke pruge ne koriste riječne doline i niske prijelaze, već prelaze preko planinskih bila! Jadransko more je predstavljeno jednolikom i jakom plavom bojom — ni traga batimetriji!

Ima još mnogo netočnosti u ovoj maloj publikaciji. Medvednica, a ne Zagrebačka gora, ima najvišu kotu 1035 mjesto 1055 m. Netočno su povlačene i granice među narodnim republikama: između NR

Srbije i NR Hrvatske u Srijemu i NR Slovenije i NR Hrvatske u Istri — griješke nisu slučajne, jer se ponavljaju.

Ovaj atlas je primjer slabog školskog učila, koje više šteti nego koristi. Čudno je da se ovaj atlas pojavio bez oznake autora, što je stručno i pedagoški pogrešno.

I. Crkvenčić

BOHINEC V. — PLANINA F. — SELJAN I.: Federativna Narodna Republika Jugoslavija. 1:1.500.000. (Vel. 56/52 cm. Izd. Državna založba Slovenije. Ljubljana 1948).

Državna založba Slovenije izdala je ovu vrlo potrebnu priručnu kartu, koju su priredili profesori V. Bohinec i F. Planina, a iscrtao I. Seljan.

Karta je izrađena u konusnoj projekciji. Reljef je vrlo izrazito predstavljen — visinska skala od 9 boja i tonova, a dubine u tri tona i pet povučenih izobata. Izohipse su dosta detaljno iscrtane, ali su još uvijek jasne. Nomenklatura je za kartu ovog mjerila vrlo bogata i jasna, jer je ispisivanje dobro i savjesno. Možda bi se mogla izbjeći kićenost slova u regionalnim nazivima.

Izbor i redakcija geografskog inventara veoma su dobri. Nađe se pokoja greška: kao protezanje naziva Kordun prema jugu, naziv Zagorje bi se mogao bolje položiti, Gruž nije odijeljen od Dubrovnika i t. d. Ovakvih, sitnih grešaka može biti i više u drugim zabačenijim krajevima Jugoslavije.

Svakako, ova je karta zbog savjesne redakcije, pažljive izradbe i dobre tehničke reprodukcije ne samo najbolja, koju smo dosada u tom mjerilu imali, već i apsolutno govoreći predstavlja vrlo uspješno kartografsko djelo.

J. R.

Reljef F. N. R. Jugoslavije, horizontalni razmjernost 1:500.000, a visinski 1:100.000. (Izrađuje Nakladni zavod Hrvatske, Odjel Učila).

Reljefne karte su, zbog svoje zornosti, veoma omiljene u javnosti i u školi, a mogu korisno poslužiti i stručnjacima. Zbog ove prednosti reljefi su mnogo traženi, ali je njihova izrada delikatna posao, a pravilna upotreba zahtijeva poznavanje i slabih strana reljefa.

Dosada su uglavnom producirani reljefi gotovo isključivo po komercijalnim principima, njihova je odgojna i stručna vrijednost bila malena, a cijene previsoke. To više treba pohvaliti nastojanje Učila, da svojim reljefom Jugoslavije zadovolje što više stručnim zahtjevima i odgovore

potrebama školskih i upravnih ustanova, kojima je ova vrsta karte u prvom redu potrebna.

Visinsko mjerilo 1:100.000 potencira reljef, ali u dopuštenim granicama. Generaliziranje je izvršeno dosta savjesno.

Reljef se proizvodi u različitim tehnikama i s nejednakim brojem ispisa, tako da bi cijena bila svima pristupačna. Treba istaći, da cijena i onih najskupljih (oko 13.000 dinara) nije previsoka, što vrijedi za sve kartografske proizvode Učila s obzirom na njihovu kvalitetu.

Trebalo bi se malo pozabaviti problemom bojenja odnosno lakiranja. Refleks lakirane površine smeta pri čitanju. Isto su tako tonovi zelene boje redovito suviše oštri. Svakako, ovo je najbolji reljef Jugoslavije, koji je dosada kod nas proizveden. I može vrlo dobro poslužiti nastavi i praksi.

V. Vičić

Fizička karta Evrope, 1:3.000.000. Nakladni zavod Hrvatske, Odjel Učila, vel. 200/180 cm, Zagreb 1948).

Karta je izrađena u ujednostavljenoj konusnoj projekciji (konstrukcije paralele 30° i 60°), time je postignuta dobra ekvivalentnost, što je za geografsku školsku kartu najvažnije. Neobičan je izbor konstrukcionih paralela. Dok je 60 paralela duboko u polju karte, 30 paralela izbija samo na rubovima.

Visinska skala sa osam boja i tonova i pet tonova za dubine omogućuju, da reljef kopna i dubine mora da dođu do izražaja. Nažalost tonovi boja nisu uvijek najsigurniji — suviše se ističe žuta boja, koja ni estetski nije ugodna.

S obzirom na veličinu i prirodu, karta sadrži mnogo geografskih podataka. Ispisivanje naziva izvršeno je vrlo savjesno, ali smatramo, da su natpisi za zidnu kartu previše sitni i trebalo ih je jače diferencirati.

Pri izradi karte upotrebljavani su najnoviji izvori, te karta odgovara ovim zahtjevima. Političke su granice dosta vidljive, te je karta mnogo pogodnija od bojnih političkih karata.

Kad se ima u vidu, da je to naš prvi, isključivo domaći proizvod ove vrste, onda treba naglasiti, da je to velik uspjeh. Tehnička oprema je savjesna, i treba pohvaliti praksu izdavača, da karte pušta u prodaju samo kaširane na platnu, jer je to garancija, da će ovo lijepo izdanje korisno i dugo poslužiti u praksi.

V. Vičić

Fizička karta svijeta, 1:20,000,000. (Nakladni zavod Hrvatske, Odjel Učila, vel. 200/160. Zagreb 1949.).

Izdavač je izvršio veoma dobar izbor, jer je ova karta vrlo potrebna našim školama, bilo kao uvod prije detaljnih učenja, bilo za rekapitulaciju stečenog znanja, a u sadašnjim poteškoćama može da nadoknadi nedostatak detaljnijih karata. Uz to je karta potrebna kao općekulturno, orijentaciono sredstvo.

Dimenzije karte i razmjjer veoma su pogodni. Izrađena je u Van Grintenovoj, ekvivalentnoj projekciji. Relijef je dobro izražen sa sedam boja i tonova za visinu i sedam tonova dubinske skale. Malo je karata ovog razmjjera, na kojima su dubine i visine tako izrazito predstavljene. Na žalost neke boje umanjuju opći dojam (na pr. žuta).

Natpisi na karti vrlo su dobro izabrani, lijepo pisani i dimenzionirani, te karta odlično služi svrsi, kojoj je namijenjena. U tom pogledu pokazuje osjetnu prednost pred kartom Evrope, koju je izdalo isto poduzeće.

Fizička karta svijeta podsjeća na sličnu kartu J. Perthesa, ali je nedvojbeno bolja. I pored gornjeg prigovora boji, karta Učila djeluje estetski bolje. Uz to ima više podataka, a nije prenatrpana. Morske su struje detaljnije i bolje predstavljene i t. d.

Karta je centralno položena (ekvator u sredini), te Antarktika izgleda neobično velika, ali je to dobro upozorenje, da su i arktički predjeli u istoj mjeri uvećani, što mi obično ne primjećujemo.

Korišćenje najnovijih kartografskih izvora i geografskih podataka, osobito za Antarktiku i SSSR, čine ovu kartu još vrednijom. Kartografski odjel Učila pokazuje i ovim izdanjem, da je u stanju ne samo proizvoditi ono, što smo prije morali kupovati u inozemstvu, već da su njegova izdanja čak i bolja.

V. Vičić

COMITÉ NATIONAL DE GÉOGRAPHIE:

Atlas de France (82 lista 56×65 cm; izd. Editions géographiques de France, Paris, Boul. Saint Michel 121).

Posebna komisija Nacionalnog geografskog komiteta, pod iskusnim vodstvom E. de Margerie-a, sastavljena od istaknutih geografa i tehničkih stručnjaka, radila je od g. 1922. dalje na redakciji sadržaja i izradbi pojedinih karata.

Istaknuti francuski stručnjaci, poimenice E. de Margerie, E. de Martonne, A.

Cholley i dr. uz suradnju mlađih sudjelovali su u izradbi atlasa. Prve tri karte bile su objelodanjene već g. 1931. prigodom međunarodnog geografskog kongresa u Parizu. Od praktičkog je značenja, da je svaka pojedina karta pokretna te se može izvaditi iz cjeline. Naročito se ističu slijedeće karte:

Br. 7: Geološka karta Francuske, Alpa i Centralnog masiva (u 21 boji).

Br. 8, 8a, 9, 9a: Morfološke karte, na kojima su simboličnim znakovima prikazani pojedini tipovi reljefa: zaravni, rasjedi, obronci, glacijski i krški oblaci. (Mjerilo 1:1,000,000, sa 60 znakova i 10 boja).

Br. 10: Mlade naslage i formacije (kvarterne).

Br. 15: Karta oborina i razdioba indeksa suše:

$$I (\text{indeks}) = \frac{T (\text{temperatura}) + 10}{P (\text{oborine})}$$

Br. 18, 19: Vremenski tipovi karte sastavljene prema podacima državnog meteorološkog zavoda (Office National Météorologique).

Br. 20: Hidrografska mreža.

Br. 24, 25: Mora i obale. Predstavljen je sastav dna, morfološki tipovi obala, obalna fauna i flora, najnovije promjene primorja.

Br. 30, 31, 32, 33: Karte biljnog pokrova, koje označuju vrste biljki, biljne zajednice i kulture (sa 60 znakova).

Br. 37: Francuski vinogradi; površina prikazana s pomoću točnika.

Br. 49: Tipovi posjeda. Izvaci iz katastralnih karata. Ističe se razlika između pravih i njeziva na sjeveru i na istoku te nepravilnih (na istoku i jugu).

Br. 46: Proizvodnja i razdioba električne struje, izvori proizvodnje, prijenosne linije, distribucija, elektro-kemija i elektro-metalurgija.

Br. 53: Morski ribolov: luke, područja i načini ribolova, razdioba ribe po Francuskoj, industrije povezane s ribarstvom.

Br. 71: Političko mišljenje u Francuskoj: rezultati izbora g. 1893., 1906., 1914. i 1932. prikazani po departmanima.

Br. 72, 73, 74, 75: Gustoća pučanstva (mjerilo: 1:1,250,000). Gustoća je predstavljena po općinskim jedinicama.

Br. 79: Etnografske karte.

Br. 80: Načini napućenosti. Grafički prikaz razdiobe koeficijenta rastrkanosti naselja (formula:

$$K = \frac{E (\text{stan. zaselaka}) N (\text{br. zaselaka})}{T (\text{pučanstvo općine})}$$

Br. 82: Tipovi sela.

A. Blanc